

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього»

**МІГРАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ
КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ:
ТЕНДЕНЦІЇ, ЗАГРОЗИ, МЕТОДИ РЕГУЛЮВАННЯ**

Наукове видання

Львів – 2020

УДК 331.556.4:314.74 (477.8)

М - 57

Міграційна активність населення Карпатського регіону України: тенденції, загрози, методи регулювання: наукове видання / за ред. д.е.н., проф. Т. Г. Васильціва. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів. 2020. 128 с.

У науковому виданні на основі аналізу даних офіційної статистики, Державної міграційної служби України, Державної прикордонної служби України, результатів соціологічного дослідження та власних розрахунків авторів визначено основні тенденції, специфіку та особливості міграційної активності населення Карпатського регіону України. Досліджено середовище формування міграційної активності населення, демографічні та соціально-економічні наслідки міграції. Виявлено ризики та загрози високої міграційної активності населення Карпатського регіону. Обґрунтовано необхідність вироблення нових пріоритетів і механізмів регулювання міграційних процесів у Карпатському регіоні.

Наукове видання розраховане на науковців та практиків у сфері соціальної економіки і політики, ринку праці, регіональної економіки, державного управління, а також експертів, залучених у політичну та громадську діяльність – широкого кола осіб, які виявляють інтерес до вирішення проблем міграції.

ISBN 978-966-02-9306-9

Рецензенти:

Гальків Л. І., доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту організацій Національного університету «Львівська політехніка».

Шульц С. Л., доктор економічних наук, професор, завідувач відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України».

Рекомендовано до друку Вченою радою Державної установи
«Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»
(протокол № 5 від 25.06.2020 р.)

©Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	6
1.1. Зовнішні міграції	6
1.2. Внутрішні міграції	18
РОЗДІЛ 2. МІГРАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У СОЦІОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ	27
РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА СЕРЕДОВИЩА ФОРМУВАННЯ МІГРАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ	36
3.1. Середовище міграційної активності населення	36
3.2. Середовище освітньої міграції	49
РОЗДІЛ 4. ДЕМОГРАФІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ МІГРАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ	57
4.1. Демографічні наслідки міграційної активності населення	57
4.2. Загальна характеристика впливу міграції на соціально-економічний розвиток	60
4.3. Емпіричний аналіз взаємовпливу інтенсивності зовнішньої міграції населення та соціально-економічного розвитку областей	70
РОЗДІЛ 5. РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ ВИСОКОЇ МІГРАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ	99
РОЗДІЛ 6. ПРІОРИТЕТИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	108
ВИСНОВКИ	115
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Міграційна активність населення України на сучасному етапі досягла високої інтенсивності та масштабності, що обумовлено як суб'єктивними (зниження рівня якості життя, проблеми зайнятості, бажання отримати освіту та реалізувати себе за кордоном, підсилені анексією АР Крим і збройним конфліктом на сході країни і т. ін.), так і об'єктивними (глобалізація та зростання мобільності населення, розвиток транснаціональних корпорацій, цифровізація суспільства та спрощення процедур перетину кордонів тощо) чинниками.

При цьому рівень міграційної активності населення областей Карпатського регіону є одним із найвищих у країні, що пов'язано з їх геополітичним розташуванням, а також зі зміною вектора трудової міграційної активності населення у напрямі Європейського Союзу. У прикордонних регіонах масового характеру набув виїзд населення за кордон з метою працевлаштування. Здебільшого це сезонна, циркулярна трудова міграція, але зростає й кількість практик, коли відбувається міграція осіб разом із бізнесом, перебування мігрантів за кордоном стає тривалим включно з перетворенням тимчасової міграції на переселенську.

Зовнішні міграційні процеси у Карпатському регіоні набувають все більш загрозливих масштабів, призводячи до значних проблем різномодального характеру, зокрема: втрат людського потенціалу, негативного впливу міграції на родину, депопуляції сільських територій і малих міст, формування працедефіцитної кон'юнктури та диспропорцій на ринку праці тощо.

Останнім часом змінюється соціально-демографічна структура міграційних потоків, зокрема збільшується частка осіб молодого віку як у процесах зовнішньої трудової, так і освітньої, міграції. Зростає інтенсивність інтелектуальної міграції, що посилює загрози демографічній, інтелектуальній, соціальній та іншим компонентам безпеки західних територій та держави в цілому.

Спостерігаються взаємозв'язки та взаємовплив міграції і соціально-економічного розвитку областей Карпатського регіону. Рівень соціально-економічного розвитку областей є вагомим чинником міграції з Карпатського регіону, однак міграція населення слугує також суттєвим чинником впливу на офіційну зайнятість населення працездатного віку, наявний дохід, капітальні інвестиції та валову додану вартість.

Аналіз просторово-часових особливостей потенційної та реалізованої міграційної активності в Карпатському регіоні підтверджує ризикогенність існуючої ситуації, яка у випадку не вирішення проблеми може трансформуватися у серйозні загрози сталому розвитку та регіональній безпеці.

В умовах інтенсифікації міграційних процесів, активної участі у них населення Карпатського регіону України зростає необхідність впровадження більш дієвих механізмів та інструментів міграційної політики як одного з пріоритетів регіональної політики задля використання позитивного потенціалу міграції, мінімізації її негативних наслідків, забезпечення прав і свобод

мігрантів.

Зазначене актуалізувало завдання дослідження загальних тенденцій міграційних процесів, міграційної активності студентської та учнівської молоді, середовища міграційної активності населення, демографічних та соціально-економічних наслідків міграції, ідентифікації ризиків та загроз високої міграційної активності, обґрунтування пріоритетів та механізмів регулювання міграційних процесів у Карпатському регіоні України.

Наукове видання підготовлене авторським колективом відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» під науковим керівництвом д.е.н., проф. Васильціва Т. Г.

Авторський колектив:

Васильців Т. Г., д.е.н., проф. (вступ, підрозділ 4.2, розділ 6, висновки);
Семів Л. К., д.е.н., проф. (підрозділ 3.2);
Садова У. Я., д.е.н., проф. (підрозділ 3.2);
Біль М. М., д.е.н., с.н.с. (розділ 5);
Левицька О. О., к.е.н. (підрозділи 3.1, 4.3, додатки);
Мульська О. П., к.е.н. (підрозділи 3.1, 4.3, додатки);
Риндзак О. Т., к.е.н. (розділ 2);
Теслюк Р. Т., к.геогр.н., с.н.с. (підрозділи 1.2, 4.1);
Махонюк О. В., к.е.н. (підрозділ 1.1);
Бачинська М. В., к.е.н. (підрозділ 1.2);
Бідак В. Я., к.е.н., с.н.с. (розділ 5);
Бараняк І. Є. (підрозділи 1.1, 1.2).

Наукове видання підготовлене у межах виконання НДР «Міграційна активність населення Карпатського регіону» (номер державної реєстрації 0119U002010).

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. ЗОВНІШНІ МІГРАЦІЇ

Індикатори масштабності та тривалості української трудової міграції, які пронизують майже усі сектори національної економіки, не можуть залишатися поза увагою експертів, аналітиків, зокрема учених міграціологів. Їх інтерес фокусується передовсім на зовнішній міграції, оскільки вона стала відігравати важливу роль у процесах розвитку досліджуваних областей Карпатського регіону України. По-перше, вона чинить відчутний економічний ефект впливу на якість життя місцевого населення через перекази трудових мігрантів та активну прикордонну торгівлю. По-друге, міграція негативно впливає на демографічну ситуацію регіону, спричиняючи відтік за кордон передовсім молодого працездатного населення, а отже змінює його екістико-поселенську структуру. Зовнішні міграції в Карпатському регіоні за останні роки набувають все більших обсягів, включно зі зміною вектора спрямування, та загалом виявляють свої особливості та специфіку.

Зовнішня міграція, еміграція. Незважаючи на позитивну динаміку в значеннях показників, які характеризують міграційну ситуацію, області Карпатського регіону порівняно з загальною тенденцією в Україні залишаються менш міграційно привабливими для іноземців (рис.1.1.1).

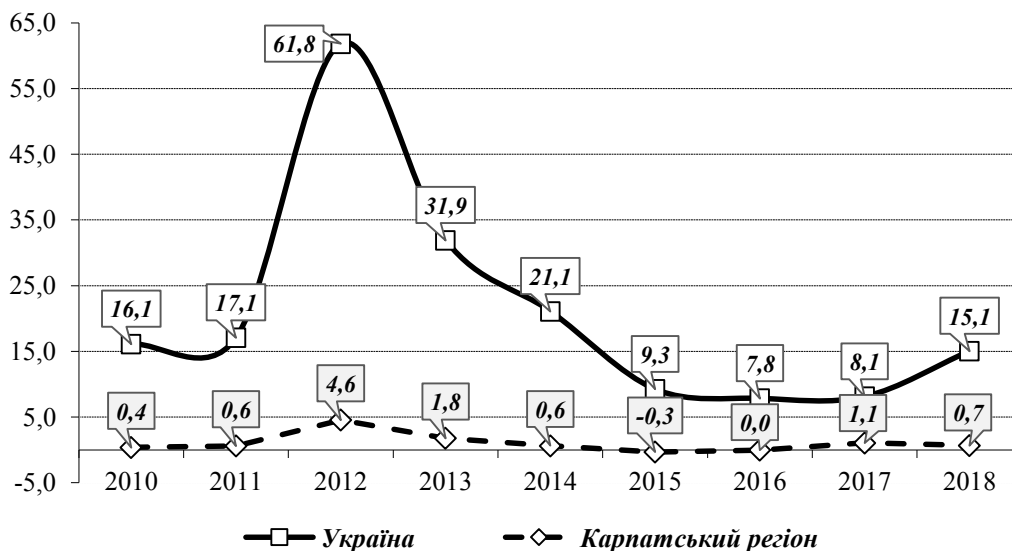

Рис. 1.1.1. Сальдо міждержавної міграції України та областей Карпатського регіону, 2010-2018 рр., тис. осіб

Джерело: побудовано авторами за даними¹

¹ Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

Сальдо міждержавної міграції областей Карпатського регіону визначається приблизно нульовим показником. Протягом 2010-2018 рр. кількість населення в результаті міжнародної міграції зросла лише на 9,4 тис. осіб, у той час як в Україні – на 188 тис. осіб.

У загальній структурі міграційних потоків населення Карпатського регіону міжнародна міграція за обсягами значно поступається міжрегіональній та внутрішньорегіональній. Так, у 2010-2018 рр. частка мігрантів, що офіційно прибували з-за кордону у області Карпатського регіону, була незначною і коливалася в межах від 2,9 % у 2010 р. до 9,0 % у 2012 р. Середній рівень прибуття міждержавних мігрантів (5,1 %) перевищує інтенсивність їх вибуття (3,4 %). Серед досліджуваних регіонів варто виділити Закарпатську область, де частка виїзду мігрантів за кордон у 2010-2018 рр. удвічі перевищувала рівень прибуття (табл. 1.1.1).

Таблиця 1.1.1

Міжнародна міграція областей Карпатського регіону в загальній структурі міграційних процесів, %

	Роки									Разом за 2010-2018	Відхилення, 2018/2010
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018		
Частка мігрантів, що прибули з-за кордону, до загальної чисельності прибулих мігрантів											
Закарпатська	3,6	3,4	3,8	4,0	3,7	4,4	3,0	8,9	9,2	5,0	2,59
Івано-Франківська	3,3	3,9	10,1	8,3	5,8	5,2	2,3	5,3	5,2	5,7	1,58
Львівська	1,6	2,0	8,2	4,9	4,5	3,2	3,0	3,4	3,4	3,8	2,07
Чернівецька	5,5	6,0	13,2	8,8	9,0	7,0	5,6	10,1	8,4	8,4	1,52
Карпатський регіон	2,9	3,3	9,0	6,4	5,6	4,5	3,0	5,2	5,2	5,1	1,77
Частка мігрантів, що виїхали за кордон, до загальної чисельності вибулих мігрантів											
Закарпатська	3,9	4,0	5,3	7,5	12,9	19,6	11,4	7,7	7,5	8,5	1,92
Івано-Франківська	2,5	2,4	2,4	4,1	3,6	4,2	1,3	4,2	5,2	3,4	2,05
Львівська	1,8	1,8	1,5	2,7	3,4	2,4	2,7	2,6	3,2	2,4	1,80
Чернівецька	2,3	2,6	2,3	3,2	3,9	4,0	3,8	2,3	5,0	3,3	2,16
Карпатський регіон	2,3	2,4	2,4	3,7	4,8	5,2	3,4	3,6	4,4	3,6	1,91

Джерело: побудовано авторами за даними²

Картографічний метод аналізу даних дозволив виокремити основні центри притягання мігрантів з-за кордону та їх виштовхування (рис.1.1.2).

Міжнародна міграція змінюючи екістико-поселенську структуру населення впливає на статевовіковий розподіл місцевих мешканців. Результати аналізу офіційних даних про міжнародну міграцію Карпатського регіону за статтю засвідчили переважання чоловіків серед іммігрантів та жінок серед емігрантів. Кількість чоловіків, що прибули з-за кордону, вдвічі

² Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

перевищує чисельність жінок. Тоді як серед емігрантів – обсяги жіночої міграції вдвічі вищі за чоловічу. Зокрема, у 2018 році з-за кордону до Карпатського регіону прибуло 1374 жінок та 2629 чоловіків, тоді як виїхало за кордон – 3319 та 1433 осіб жіночої та чоловічої статі відповідно.

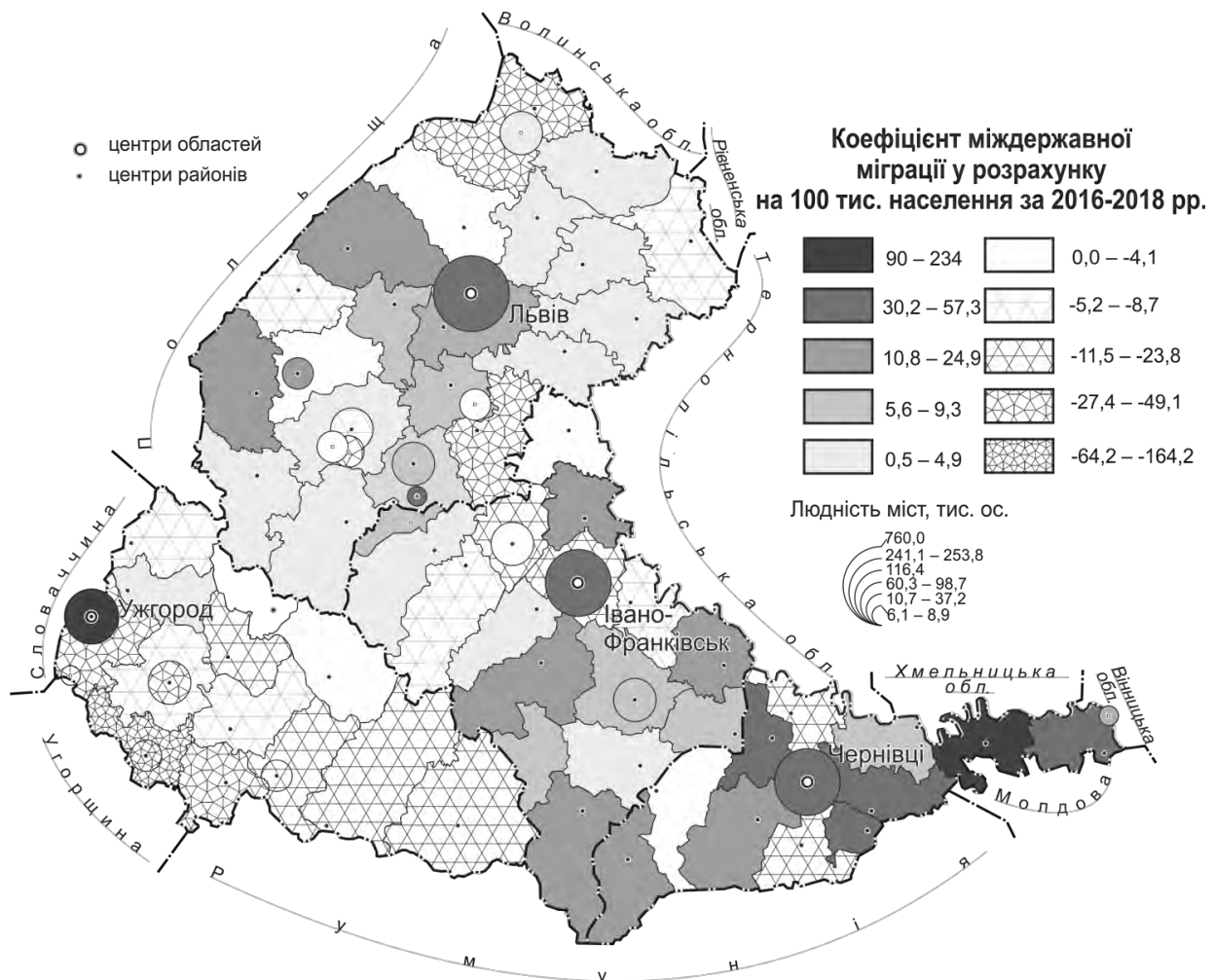

Рис. 1.1.2. Коефіцієнти міждержавної міграції населення Карпатського регіону, у розрізі районів та міст обласного значення, 2016-2018 рр.

Примітка: у розрахунку на 100 тис. населення

Джерело: авторська розробка

Розподіл міжнародних мігрантів за віком дозволив виявити вікові особливості щодо міграційної поведінки населення (рис. 1.1.3). Понад 40 % переселенців з-за кордону здійснюють процес міграції у студентському віці 17-20 років, що підтверджує тезу про освітню привабливість великих міст Карпатського регіону для іноземців. Водночас найбільша кількість виїздів за кордон (трохи більше третини) припадає на молодий працездатний вік 22-25 років. Цей факт можна пояснити як частковим поверненням іноземних студентів у рідні держави після завершення навчання, так і трудовою міграцією місцевого населення Карпатського регіону за кордон. Варто відзначити, що впродовж економічно активного віку 25-40 років частка тих мігрантів, що виїхали за кордон, переважає над тими, хто переїхав на постійне місце проживання з-за кордону.

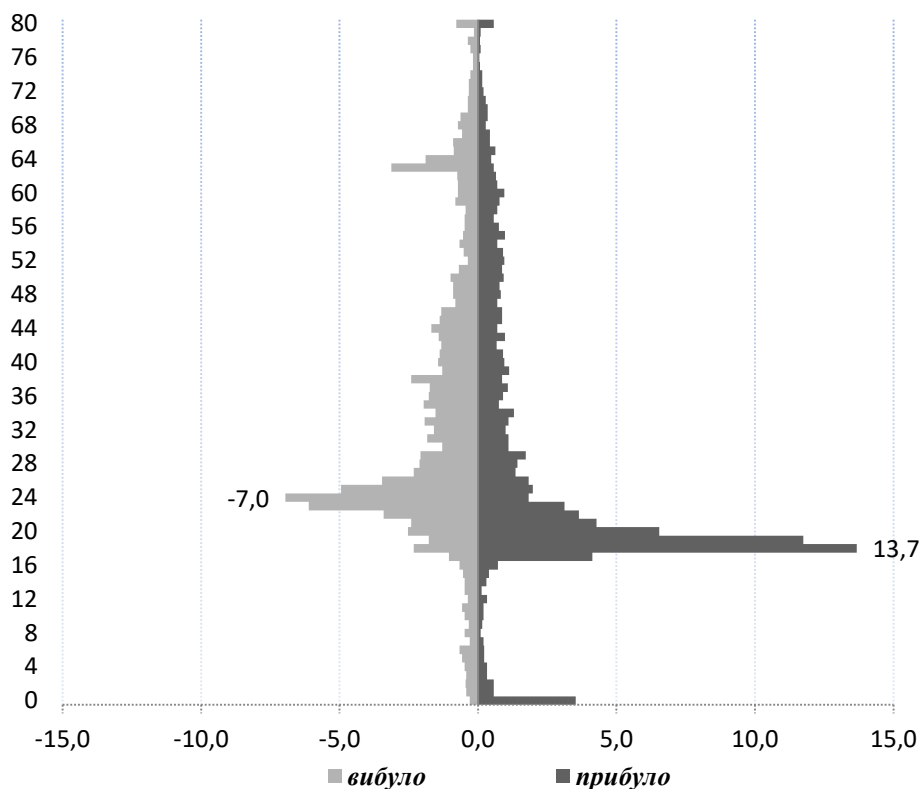

Рис. 1.1.3. Віковий розподіл мігрантів, що прибули з-за кордону та виїхали з Карпатського регіону за кордон, 2018 р., %

Джерело: побудовано авторами за даними³

Особливістю статевовікового розподілу міжнародних мігрантів Закарпатської області є присутність доволі помітного рівня еміграції серед пенсіонерів 60-65 років. Зокрема, у 2018 р. близько 200 осіб в цій віковій групі змінили місце проживання на іноземну державу. Таку тенденцію можна пояснити географічною близькістю Закарпатської області до одразу декількох держав ЄС та значною кількістю представників угорської національної меншини, які з виходом на пенсію прагнуть отримати можливість соціального захисту в значно більшому розмірі та якості, ніж в Україні.

Детальний аналіз показників міграції за країнами-походження емігрантів та іммігрантів дозволив визначити топ-10 країн реципієнтів і донорів для областей Карпатського регіону.

За географічним принципом у 2016-2018 рр. найбільша кількість емігрантів з Карпатського регіону припадала на Угорщину (1069 осіб). До країн, які користуються попитом серед мігрантів областей Карпатського регіону, належать традиційні для трудової міграції держави центральної та західної Європи: Німеччина (538 осіб), Польща (477 осіб), Чехія (337 осіб), Іспанія та Італія (рис. 1.1.4).

³ Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

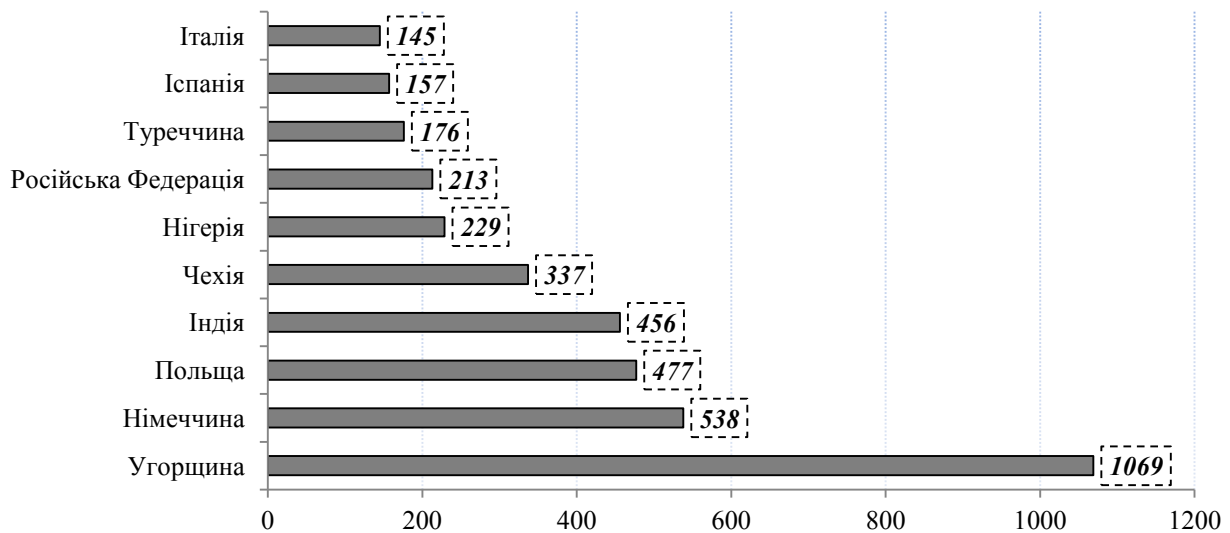

Рис. 1.1.4. Топ-10 країн-реципієнтів міграції населення Карпатського регіону, 2016-2018 рр., осіб

Джерело: побудовано авторами за даними⁴

Імміграційні потоки переселенців до Карпатського регіону в 2016-2018 рр. були спрямовані здебільшого з менш розвинених та перенаселених регіонів Африки та Азії. Серед лідерів варто відзначити Індію (1841 особа) та Єгипет (452 особи) (рис. 1.1.5).

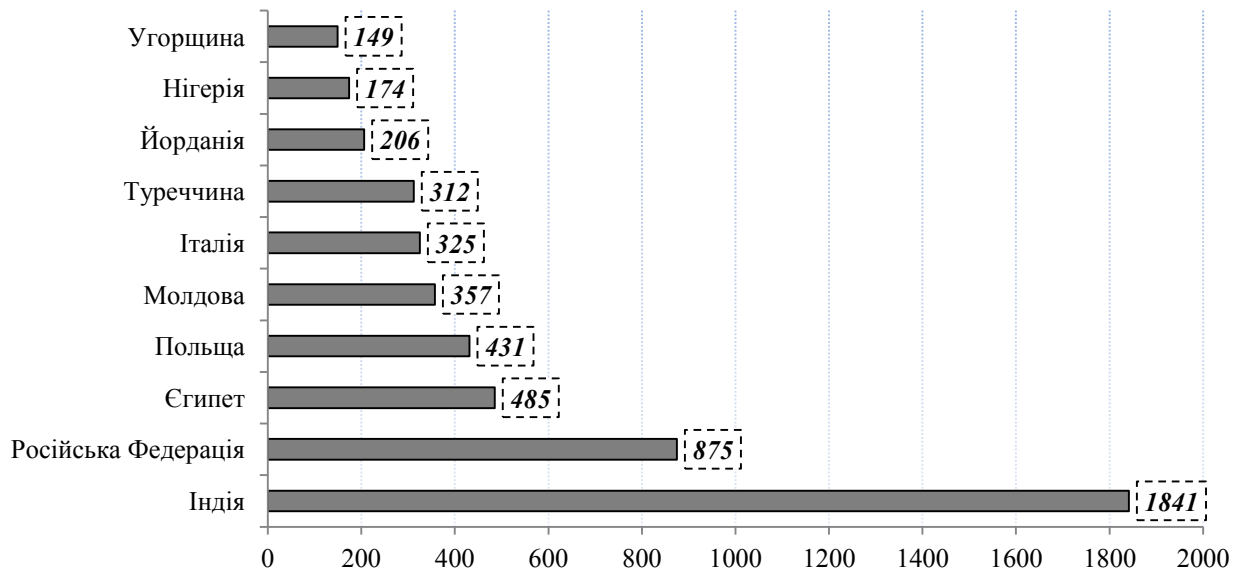

Рис. 1.1.5. Топ-10 країн-донорів міграції населення Карпатського регіону, 2016-2018 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними⁴

⁴ Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

Порівняльний зріз офіційних статистичних даних дозволяє зробити висновок, що Карпатський регіон залишається привабливим для освітніх мігрантів з країн третього світу (Індія, Марокко, Йорданія, Єгипет). З іншої сторони, Карпатський регіон характеризується значним потенціалом до еміграції. Несприятлива економічна ситуація та географічна близькість до країн Європейського Союзу сприяє збереженню тенденцій міграції населення до більш економічно розвинених країн.

Структурний аналіз міграційних потоків, що спрямовані з Карпатського регіону за кордон та в зворотну сторону, дозволив підтвердити тезу про тісні міграційні зв'язки окремих областей регіону з державами, які географічно поєднані спільними кордонами. Так, практично 100 % населення, яке офіційно виїхало з Карпатського регіону до Угорщини і повернулось назад, припадає на Закарпатську область, 73 % емігрантів, що переїхали на постійне місце проживання до Польщі, припадає на Львівську область, 75 % іммігрантів Карпатського регіону з Молдови змінило місце постійного проживання на Чернівецьку область (рис. 1.1.6, рис. 1.1.7).

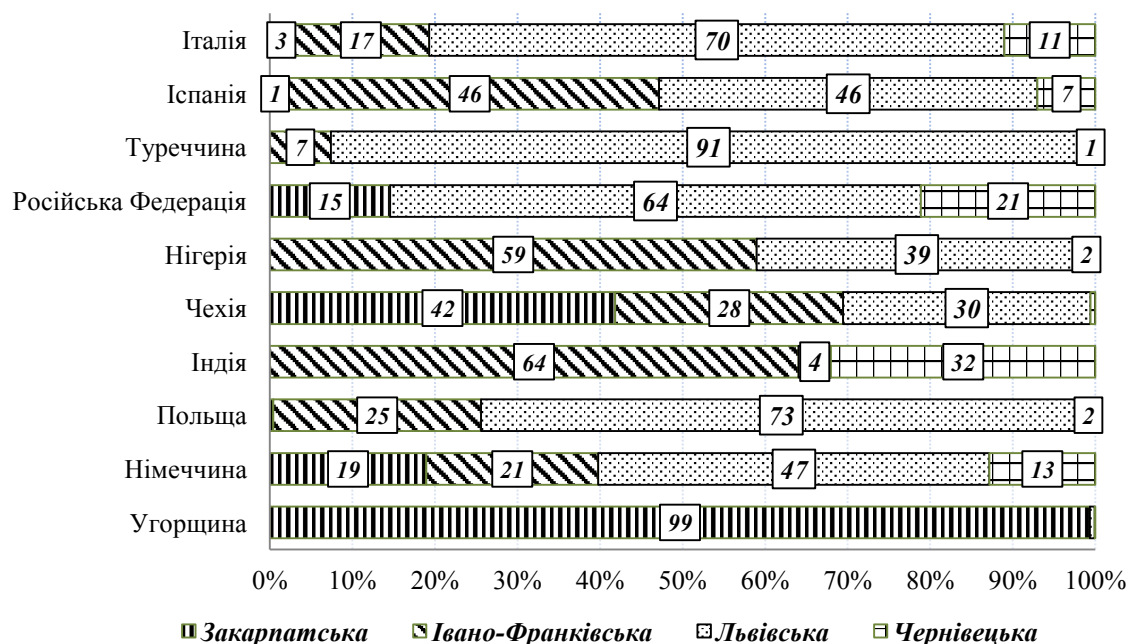

Рис. 1.1.6. Країни-реципієнти міграції з Карпатського регіону: структурно-географічний аналіз, 2016-2018 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними⁵

⁵ Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

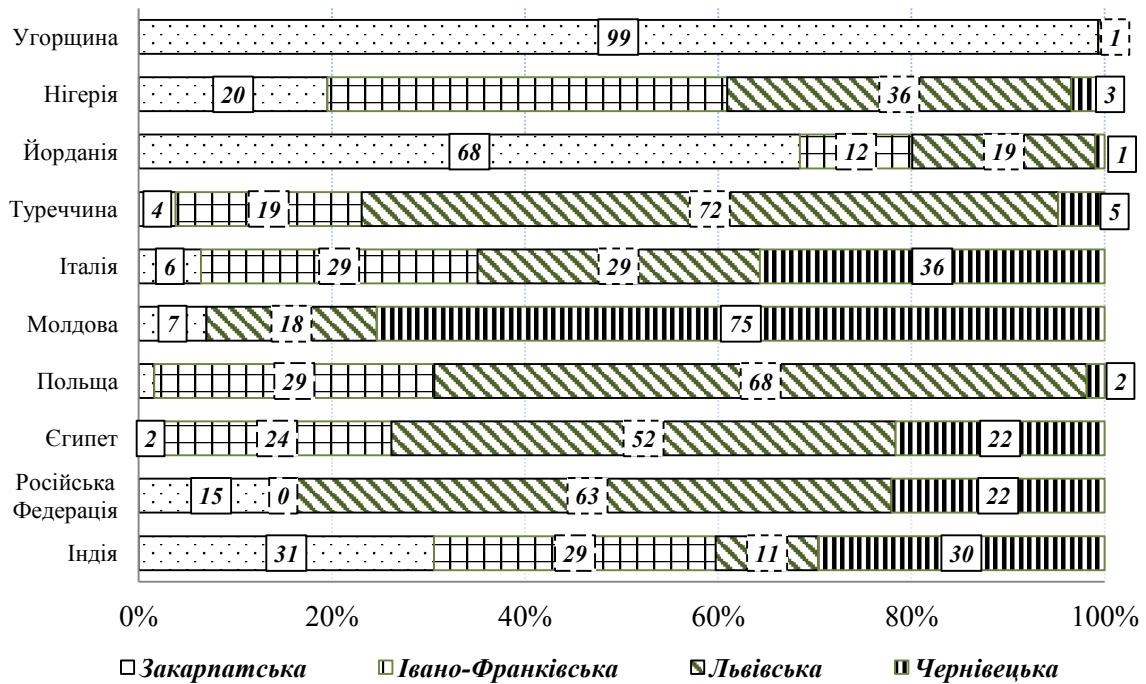

Рис. 1.1.7. Країни-донори міграції для Карпатського регіону: структурно-географічний аналіз, 2016-2018 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними⁶

Проте дані офіційної статистики не враховують тих осіб, які працюють нелегально, сезонно та приховують факт переїзду в іншу країну, а тому справжні обсяги зовнішньої міграції українців з Карпатського регіону є набагато вищими. Доступна статистична інформація також недостатньо надійна, оскільки існують значні розбіжності в кількісній оцінці щодо інтенсивності міграційних процесів та потоків мігрантів. Для прикладу, за інформацією Державної служби статистики України у 2005-2018 рр. на територію Німеччини з України виїхало трохи більше 24 тис. осіб⁷, тоді як за аналогічними даними німецького статистичного офісу – 129 тис. осіб⁸.

Про недооблік еміграції свідчать також порівняння даних вітчизняної статистики з даними інших зарубіжних держав. Розбіжність, наприклад, італійських та українських джерел даних за період 2004-2015 рр. фіксувалась у понад 100 випадках, іспанських та чеських відносно українських – у 27 та 35 подань відповідно. Таку ситуацію можна пояснити тим, що вітчизняна статистика фіксує усі випадки прибуття, в той час як факти вибуття реєструються не повною мірою. Іншими словами не всі стаціонарні іммігранти знімаються з обліку в Україні.

⁶ Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

⁷ Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

⁸ Ausländische Bevölkerung - Fachserie 1 Reihe 2. URL: <https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/MigrationIntegration/AuslaendBevoelkerung.html>

Недостовірність статистичної інформації щодо міжнародної міграції в Україні підтверджують й дані Державної прикордонної служби України (табл. 1.1.2).

Таблиця 1.1.2

Кількість перетинів кордону українцями в областях Карпатського регіону, 2008-2018 рр.

Області	Роки								Разом за 2008-2018	Відхилення 2018/2008
	2008	2010	2012	2014	2015	2016	2017	2018		
Кількість українців, що в'їхали на територію областей Карпатського регіону, тис. осіб										
Закарпатська	2083	2398	4237	3011	3229	4113	4261	4694	28027	2,25
Івано-Франківська	32	1	1	1	1	15	17	13	81	0,40
Львівська	1715	3142	4484	5162	6554	6529	7919	6568	42074	3,83
Чернівецька	593	471	573	502	664	884	950	923	5561	1,56
Карпатський регіон	4424	6013	9295	8677	10449	11541	13147	12199	75743	2,76
Кількість українців, що покинули Україну через області Карпатського регіону, тис. осіб										
Закарпатська	1997	2284	4237	2874	3182	3958	4208	4638	27378	2,32
Івано-Франківська	27	1	1	1	1	14	17	15	76	0,54
Львівська	1806	3262	4614	5362	6854	7013	8244	6853	44009	3,79
Чернівецька	592	486	576	517	677	888	953	943	5631	1,59
Карпатський регіон	4422	6033	9428	8754	10714	11872	13422	12449	77095	2,81
Сальдо перетину кордону українцями в областях Карпатського регіону, тис. осіб										
Закарпатська	87	114	0	137	47	155	53	56	650	x
Івано-Франківська	5	1	0	0	0	1	0	-1	5	x
Львівська	-91	-121	-131	-200	-300	-483	-325	-285	-1935	x
Чернівецька	1	-15	-2	-15	-13	-4	-2	-19	-70	x
Карпатський регіон	2	-21	-133	-78	-266	-331	-274	-250	-1351	x

Джерело: побудовано авторами за даними Державної прикордонної служби України

На основі даних щодо кількості перетинів кордону за 2008-2018 рр. можна зробити висновок, що в результаті міграції кількість населення мала б впродовж досліджуваного періоду значно зменшитися, так як від'ємне сальдо перетину кордону областей Карпатського регіону за 2008-2018 рр. становить – 1350 тис. осіб.

Зовнішня трудова міграція. Значний дослідницький інтерес викликає ситуація щодо обліку зовнішньої трудової міграції в Україні. Інформаційною базою, яка репрезентує зовнішні міграційні трудові процеси в Україні, є звіти Державної служби статистики України щодо обстеження вітчизняної трудової міграції.

Регіональний розподіл показує, що від 2005 р. інтенсивність трудової міграції у західних областях значно зросла на тлі інших регіонів України та

була високою на момент останнього дослідження у 2017 р.⁹ (рис. 1.1.8). Обстеження Державної служби статистики за період 2010-2012 рр. передбачало детальний огляд міграційних процесів у всіх чотирьох областях Карпатського регіону та засвідчило, що понад 50 % трудових мігрантів з України були вихідцями саме з цього регіону.

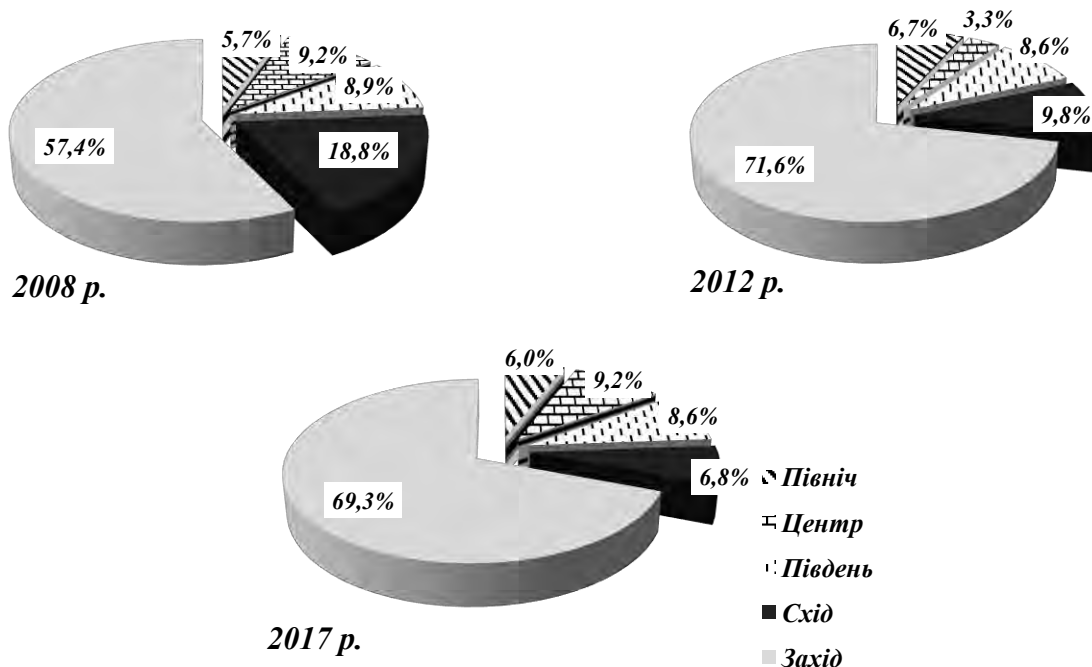

Рис. 1.1.8. Характеристика трудових мігрантів за територіальними зонами, %

Джерело: побудовано авторами за даними¹⁰

В абсолютному вираженні – це 615 тис. осіб, які з січня 2010 р. по червень 2012 р. працювали за кордоном чи шукали там роботу. Це також 13,7 % від постійного населення регіону у віці 15-70 років на початок 2013 р. При цьому у дослідженні ще не були враховані прикордонні маятникові трудові міграції, які, зокрема, притаманні Львівській, Закарпатській та Чернівецькій областям.

Виходячи з аналізованої інформації, є підстави стверджувати про наступні показники зовнішньої трудової міграції в областях Карпатського регіону:

✓ 1/3 всіх вітчизняних трудових мігрантів забезпечили Львівська та Закарпатська області (приблизно по 17,0 % та 16,0 % від загальної кількості).

⁹ Примітка: Для оцінки міжрегіональних відмінностей інтенсивності, структури мігрантів, умов їх праці тощо, усі 27 регіонів України були об'єднані у п'ять економічних зон: Північ (Житомирська, Київська, Сумська, Чернігівська області та м. Київ), Схід (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Харківська області), Південь (АР Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська області, м. Севастополь), Центр (Вінницька, Кіровоградська, Полтавська, Черкаська області) та Захід (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька області).

¹⁰ Зовнішня трудова міграція населення України. Статистичний бюлетень. 2008, 2015-2017. Державна служба статистики України. URL: [http:// www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

На Івано-Франківську та Чернівецьку області припало 11,0 % та 7,5 % трудових мігрантів;

✓ враховуючи чисельність постійного населення областей, найбільш міграційно активним було населення Закарпатської області, де рівень участі населення віком 15-70 років у трудових міграціях склав понад 20 %. У Чернівецькій області показник становив 13 %, в Івано-Франківській – 12 %, у Львівській – близько 11 %;

✓ інтенсивність трудових міграцій у Карпатському регіоні була в 10 разів вищою, ніж аналогічний середній показник у чотирьох інших економічних зонах держави, який становив 1,29 % від постійного населення віком 15-70 років (рис. 1.1.9).

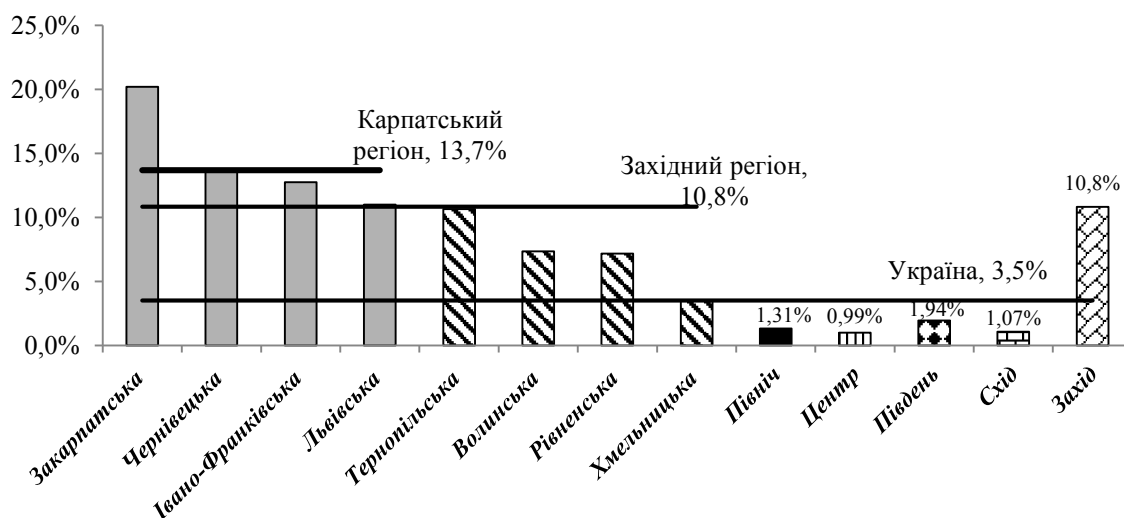

Рис. 1.1.9. Інтенсивність зовнішньої трудової міграції населення віком 15-70 рр.: регіональний аспект, 2010-2012 рр., %

Джерело: побудовано авторами за даними¹¹

У період 2010-2012 рр. основна маса (майже 3/4) працівників-мігрантів з Карпатського регіону працювали в країнах «старого» Євросоюзу. Для решти 26 % привабливою в сенсі працевлаштування залишалася Російська Федерація. Найбільше мешканці регіону фокусували свою міграційну увагу із західних країн на Чехію та Італію – близько 40 % усіх трудових мігрантів регіону (або по 20 % на кожну з цих країн). На Польщу орієнтувалися близько 15 %, Іспанію – 6 %, Угорщину – понад 3 % (рис. 1.1.10).

Результати аналізу даних Державного комітету статистики України свідчать, що майже дві третини українських заробітчан у Чеській Республіці походили із Закарпатської області. Важливим напрямком трудових поїздок закарпатців була також Угорщина, відповідно потік міграції українських заробітчан до цієї країни повністю формувався за рахунок мешканців Закарпатської області.

¹¹ Зовнішня трудова міграція населення України. Статистичний бюлетень. 2015-2017. Державна служба статистики України. URL: [http:// www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

Понад половини заробітчан із Чернівецької області були орієнтовані на Італію. Ключовими притягальними європейськими країнами були також Чехія, Іспанія та Польща.

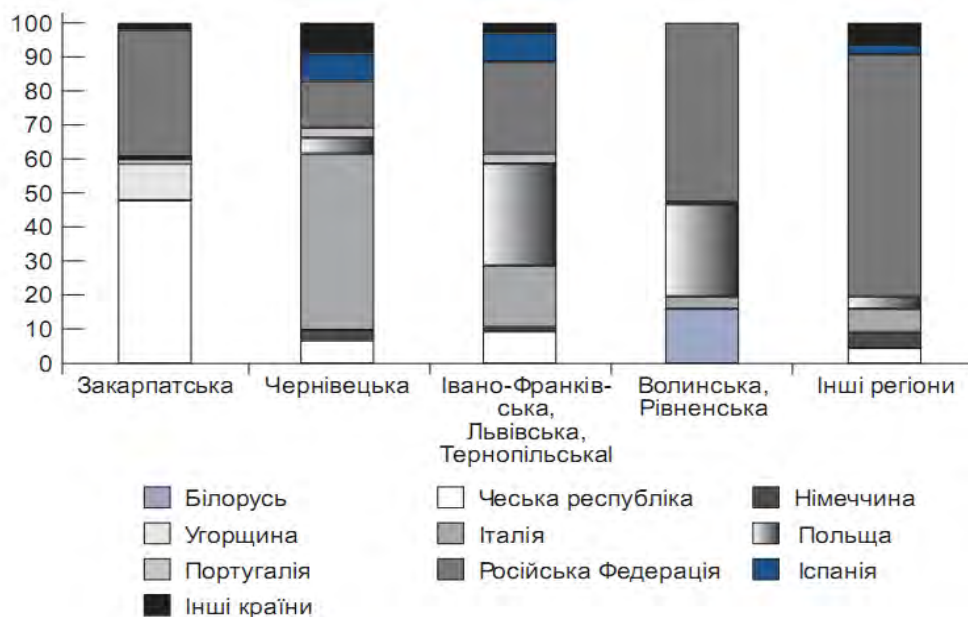

Рис. 1.1.10. Трудові мігранти за регіонами та країнами перебування, %

Джерело: побудовано авторами за даними¹²

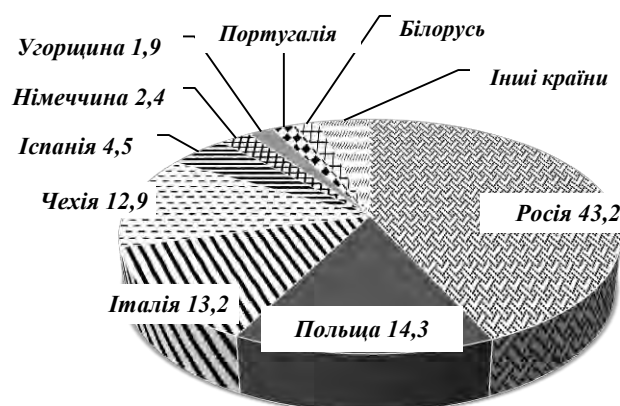
Зауважимо, що Івано-Франківська та Львівська області разом з Тернопільською областю сформували своєрідний кластер, оскільки мали спільні міграційні тенденції. Відповідно означились три основні географічні напрямки трудових міграцій з цих областей: сусідня Польща (понад 2/3), Росія, а також Південна Європа (в першу чергу – Італія).

Половина трудових мігрантів з Карпатського регіону були працевлаштовані на будівництві, кожний п'ятий працював за наймом як домашня прислуга та кожний сьомий – у сільському господарстві.

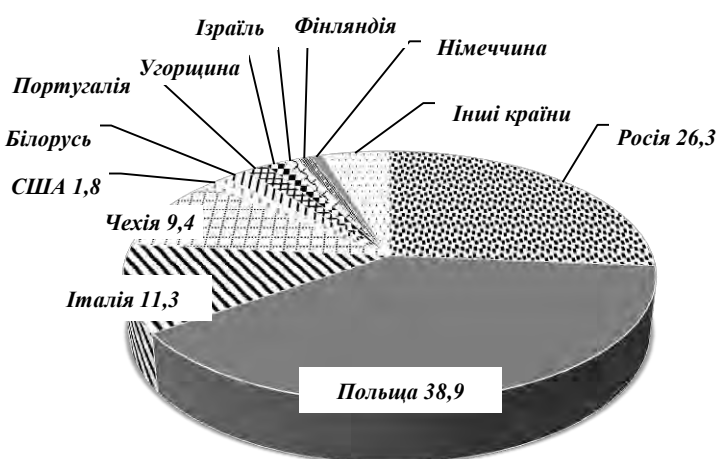
Слід наголосити, що ситуація щодо географічної спрямованості зовнішніх трудових мігрантів з Карпатського регіону критично змінилася починаючи з 2014 р. після анексії АР Крим та збройної агресії проти України на територіях Донецької та Луганської областей. В тому часі значна частина трудових мігрантів, орієнтованих на Росію, змінює вектор працевлаштування на Європейський. Зокрема ключовою країною-реципієнтом стала Польща, котра декількома роками раніше почала провадити активну політику залучення на свій внутрішній ринок праці українських заробітчан; сприяла відкриттю низки пунктів прийому візових анкет на території України та заклала зміни у власне трудове законодавство. У наступні роки Польща активно сприяла розширенню прикордонної зони з Україною, спрощувала умови перетину кордону та перебування на її території наших громадян.

¹² Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні. 2012. Державна служба статистики України. URL: [http:// www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

Набуття чинності безвізового режиму з Європейським Союзом у червні 2017 року закріпив вектор вітчизняної трудової міграції до цієї країни (рис. 1.1.11а і 1.1.11б).

а) 2010-2012 рр.

б) 2015-2017 рр.

Рис.1.1.11. Зміна географічної спрямованості зовнішньої трудової міграції українців, %

Джерело: побудовано авторами за даними¹³

Головними ж статтями використання домогосподарствами коштів, отриманих з-за кордону, були задоволення щоденних потреб, про що повідомили 77,5 % домогосподарств, придбання товарів довготривалого використання (40,9 %), придбання та реконструкція житла (29 %), заощадження (22,2 %).

¹³ Зовнішня трудова міграція населення України. Статистичний бюлетень. 2008, 2015-2017. Державна служба статистики України. URL: [http:// www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

1.2. ВНУТРІШНІ МІГРАЦІЇ

Міграційну активність населення можна розглядати як в національному масштабі (сукупність будь-яких переміщень людей у просторі), так і на регіональному рівні як сукупність переселень людей, пов'язаних зі зміною ними місця проживання на відносно тривалий термін¹⁴. Стаціонарна внутрішня міграція оцінюється у розрізі внутрішньообласної (в межах однієї області) та міжобласної (міжрегіональної) в межах Карпатського регіону та України.

Загалом у 2010-2018 рр. кількість населення чотирьох областей Карпатського регіону за рахунок усіх видів міграції зросла на 17,3 тис. осіб або 65 осіб на 100 тис. населення (табл. 1.2.1). За офіційними даними статистики, рівень імміграції в регіон незначно перевищував рівень еміграції.

Таблиця 1.2.1

Основні показники загальної міграційної активності населення Карпатського регіону, 2010 р., 2012 р., 2014-2018 рр.

Показники	Роки							
	2010	2012	2014	2015	2016	2017	2018	2010-2018
Кількість прибулих, тис. осіб	67,8	68,0	60,7	67,0	46,3	56,1	77,6	574,5
Кількість вибулих, тис. осіб	68,6	66,4	57,4	64,4	42,7	51,7	74,8	557,2
Сальдо міграції, тис. осіб	-0,8	1,7	3,3	2,6	3,6	4,4	2,8	17,3
Інтенсивність прибуття мігрантів (на 1000 осіб)	11,2	11,2	10,0	11,1	7,7	9,3	12,8	10,5
Інтенсивність вибуття мігрантів (на 1000 осіб)	11,3	11,0	9,5	10,6	7,1	8,6	12,4	10,2
Інтенсивність валової міграції населення (на 1000 осіб)	22,5	22,2	19,5	21,7	14,7	17,8	25,2	20,8
Сальдо міграції (міські поселення), осіб	487	2545	2211	493	561	2245	2333	11840
Сальдо міграції (сільська місцевість), осіб	-1560	-227	-120	187	3077	2149	-141	1308
Коефіцієнт міграційного приросту (міські поселення) у розрахунку на 100 тис. осіб	17	86	75	17	19	76	79	44
Коефіцієнт міграційного приросту у сільській місцевості (на 100 тис. осіб)	-50	-7	-4	6	100	70	-5	5

Джерело: побудовано авторами за даними¹⁵

¹⁴ Малиновська О. Міграційна політика України: стан і перспективи розвитку. *Аналітична доповідь*. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/malinovska-79a87.pdf>, С. 32.

¹⁵ Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

У 2010-2015 рр. у Карпатському регіоні спостерігалися стабільні показники кількості прибулих (61-68 тис. осіб) та вибулих (57-69 тис. осіб). 2016 р. позначився різким падінням рівня міграційної активності. Інтенсивність загальної валової міграції населення (сума прибулих та вибулих у відношенні до загальної чисельності населення регіону) впала з 22,5 до 14,7 ‰, при цьому однаковою мірою зменшилися обсяги прибуття та вибуття. У 2017 р. міграційна активність загалом зросла. Прикметно, що впродовж саме 2016-2017 рр. сальдо міграції в регіоні мало найбільше значення (3,6-4,4 ‰), головню завдяки значному притоку населення у сільську місцевість. У 2018 р. інтенсивність міграції значно збільшилася.

Загалом рівень міграційного приросту в міських поселеннях в 9 разів вищий, ніж у сільській місцевості: у зазначений період чисельність мешканців міст за рахунок міграції зросла на 11,8 тис. осіб, в той час у сільській місцевості – лише на 1,3 тис. осіб.

У регіональному розрізі виділяється Закарпатська область, яка певною мірою зберігає елементи попереднього етапу демографічного розвитку: порівняно високі рівні народжуваності та смертності, що донедавна забезпечували незначний природний приріст населення. При цьому стійкою є тенденція міграційного скорочення населення – у 2010-2018 р. населення області за рахунок негативного міграційного сальдо зменшилося на 6,5 тис. осіб. За той само час міграційний приріст збільшив населення Львівської області на 8,4 тис., Івано-Франківської – на 8,3 тис., Чернівецької – на 7,1 тис. осіб.

Внутрішньообласна міграція. Зростання міграційної активності населення Карпатського регіону впродовж 2016-2018 рр. відбувалося в кожній з його областей (рис. 1.2.1).

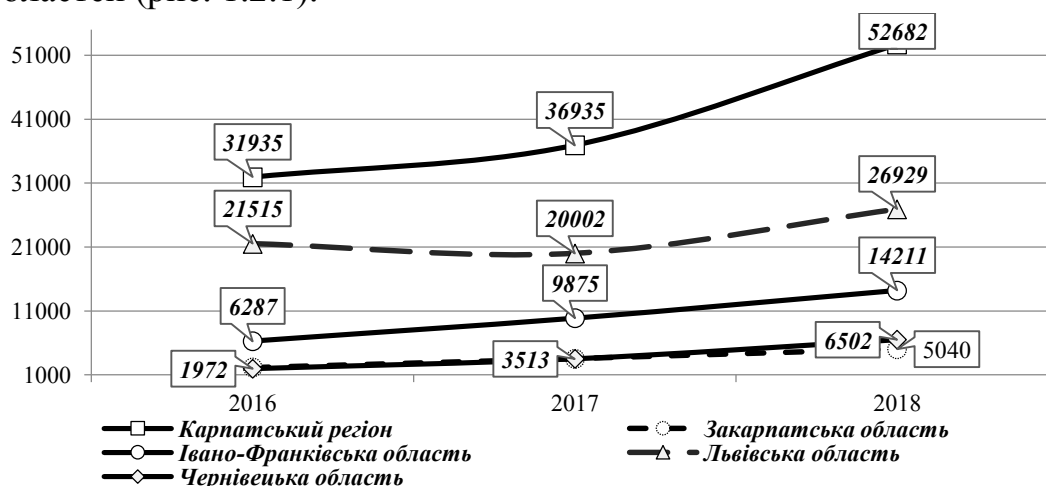

Рис. 1.2.1. Динаміка внутрішньообласної міграції в Карпатському регіоні, 2016-2018 рр., осіб

Джерело: побудовано авторами за даними¹⁶

¹⁶ Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

Загалом за 2016-2018 рр. у межах кожної з областей регіону мігрувало більше 120 тис. осіб, більше половини з яких – мешканці Львівської області (табл. 1.2.1). У цій та Івано-Франківській областях у 2018 р. був найвищий в регіоні рівень внутрішньообласної міграційної активності – 10,7 і 10,3 % відповідно. Загалом за 2016-2018 рр. найменш активним було населення Закарпатської та Чернівецької областей (2,8 та 4,4 % при середньому в регіоні 6,7 %).

Таблиця 1.2.1

**Внутрішньообласна міграційна активність населення областей
Карпатського регіону, 2016-2018 рр.**

	Внутрішньо- обласна міграція, осіб	Внутрішньообласна міграційна активність, %			
	2016-2018	2016	2017	2018	Середня у 2016-2018 рр.
Карпатський регіон	121552	5,2	6,1	8,7	6,7
Закарпатська область	10746	1,7	2,8	4,0	2,8
Івано-Франківська область	30373	4,6	7,2	10,3	7,3
Львівська область	68446	8,5	7,9	10,7	9,0
Чернівецька область	11987	2,2	3,9	7,2	4,4

Джерело: побудовано авторами за даними¹⁷

Міжобласна міграція в межах Карпатського регіону та іншими регіонами країни. Аналіз міграційних потоків між областями Карпатського регіону (табл. 1.2.2) дає змогу оцінити рівень міграційних зв'язків. Найтіснішими вони є між Львівською та Івано-Франківською областями – 31,5 % усіх вибулих з Івано-Франківської області та 27,5 % прибулих в неї припадає на Львівську. Кожен четвертий вибулий з Закарпаття оселяється у Львівській області, кожен п'ятий прибулий у Закарпатську область – з Львівщини. Подібна тіснота зв'язків характерна для Чернівецької та Івано-Франківської областей – 20 % вибулих з Буковини та стільки ж прибулих припадає на Івано-Франківську область.

Найслабкіші міграційні зв'язки виявились між Закарпатською та Чернівецькою областями, Закарпатською й Івано-Франківською, Львівською і Чернівецькою.

Загалом 29 % усіх вибулих за межі своїх областей у Карпатському регіоні (6,1 тис. з 20,9 тис. осіб) у 2018 р. залишилися у межах цього ж регіону, а третина усіх прибулих в нього – колишні мешканці інших областей Карпатського регіону.

¹⁷ Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

Таблиця 1.2.2

**Міжрегіональна міграція між областями Карпатського регіону
та іншими регіонами України (2018 р.), осіб**

Області		Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Чернівецька	Карпатський регіон	Інші області України	Україна
Закарпатська	прибулі		162	543	90	795	1713	2508
	вибулі		197	663	73	933	1645	2578
	сальдо		-35	-120	17	-138	208	70
Івано-Франківська	прибулі	197		1446	574	2217	3035	5252
	вибулі	162		1492	546	2200	2530	4730
	сальдо	35		-46	28	17	505	522
Львівська	прибулі	663	1492		214	2369	8030	10399
	вибулі	543	1446		152	2141	6505	8646
	сальдо	120	46		62	228	1525	1753
Чернівецька	прибулі	73	546	152		771	1963	2734
	вибулі	90	574	214		878	1992	2870
	сальдо	-17	-28	-62		-107	-29	-136
Карпатський регіон	прибулі	933	2200	2141	878		14741	20893
	вибулі	795	2217	2369	771		12672	18824
	сальдо	138	-17	-228	107		2209	2209

Джерело: побудовано авторами за даними¹⁸

Помітним є зменшення різниці між кількістю прибулих та вибулих, однак загалом Карпатський регіон продовжує залишатися міграційно привабливим для мешканців інших областей країни за рахунок позитивного сальдо в найбільш населених Львівській та Івано-Франківській областях (рис. 1.2.2).

¹⁸ Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

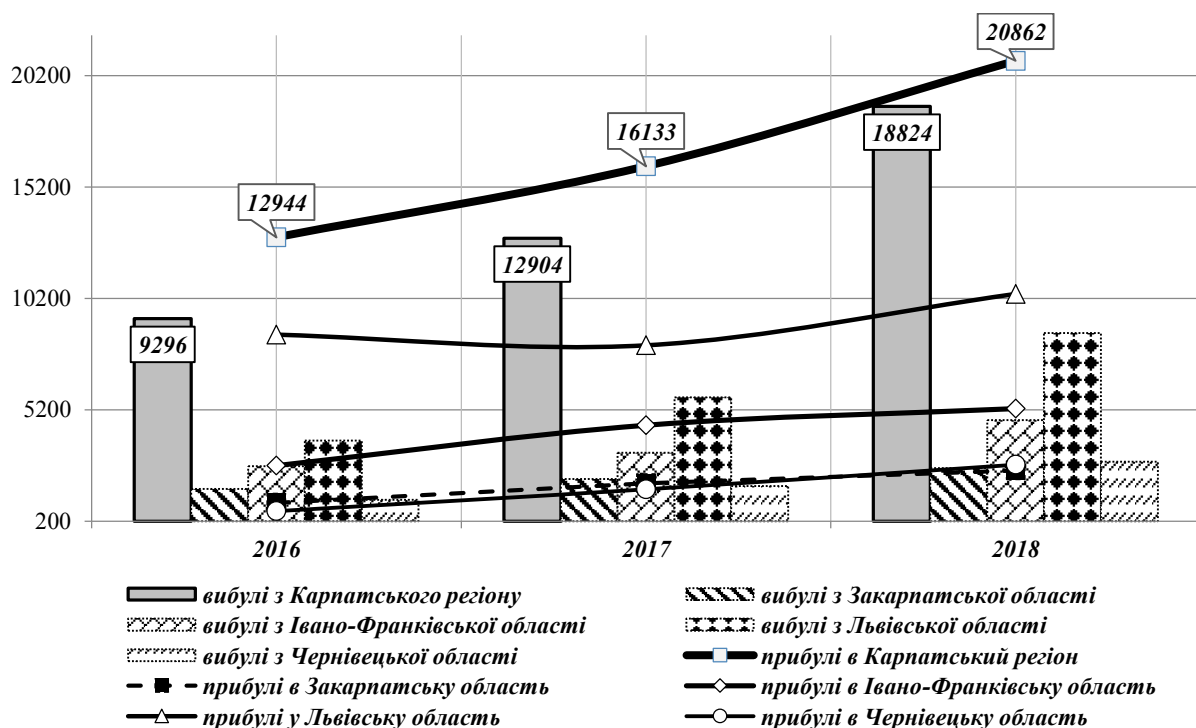

Рис. 1.2.2. Динаміка прибулих та вибулих у Карпатському регіоні, 2016-2018 рр. (міжрегіональна міграція), осіб

Джерело: побудовано авторами за даними¹⁹

Про це свідчать і обчислені коефіцієнти міжрегіональної міграції (відношення чисельності прибулих/вибулих до чисельності населення, на 1000 осіб постійного населення) (табл. 1.2.3).

Таблиця 1.2.3

Коефіцієнти міжрегіональної міграції областей Карпатського регіону, 2016-2018 рр., ‰

Регіони	Роки											
	2016			2017			2018			2016-2018 (середні)		
	прибулі	вибулі	сальдо	прибулі	вибулі	сальдо	прибулі	вибулі	сальдо	прибулі	вибулі	сальдо
Закарпатська область	0,8	1,3	-0,5	1,5	1,7	-0,2	2,0	2,1	-0,1	1,4	1,7	-0,2
Івано-Франківська область	1,9	1,9	0,0	3,3	2,4	0,9	3,8	3,4	0,4	3,0	2,6	0,4
Львівська область	3,4	1,5	1,9	3,2	2,3	0,9	4,1	3,4	0,7	3,6	2,4	1,2
Чернівецька область	0,7	1,3	-0,6	1,8	2,0	-0,2	3,0	3,2	-0,2	1,8	2,1	-0,3
Карпатський регіон	2,1	1,5	0,6	2,7	2,1	0,5	3,4	3,1	0,3	2,7	2,3	0,5

Джерело: побудовано авторами за даними¹⁹

¹⁹ Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

Головною тенденцією, як зазначалося вище, є динамічне зростання кількості прибулих та вибулих у всіх областях регіону. Однак зростання кількості вибулих у Львівській та Івано-Франківській областях було дещо стрімкішим, що відобразилось на зменшенні сальдо міжрегіональної міграції у них до 0,4 і 0,7 ‰ відповідно. Натомість у Закарпатській та Чернівецькій областях кількість прибулих зростала більшими темпами, ніж кількість вибулих, що зумовило зменшення негативного сальдо міжрегіональної міграції у них до -0,1 та -0,2 ‰. Загалом у 2016-2018 рр. населення Карпатського регіону завдяки міжрегіональній міграції зросло на 5 осіб у розрахунку на 10000 осіб населення.

Внутрішня міграція (внутрішньообласна та міжобласна). Загальний рівень міграційної активності населення в межах країни ілюструють показники сумарної (внутрішньообласної та міжрегіональної) інтенсивності міграційних процесів, коефіцієнти вибуття та прибуття.

Показники інтенсивності валової міграції показують рівень участі населення у міграції, фактичну міграційну мобільність певного регіону (співвідношення суми прибулих та вибулих до чисельності населення регіону, на 1000 осіб). Зростання інтенсивності валової внутрішньої міграції населення Карпатського регіону показано в табл. 1.2.4. і табл. 1.2.5.

Динаміку внутрішньої міграції в областях представлено на рис. 1.2.3.

Таблиця 1.2.4

Інтенсивність валової внутрішньообласної та міжрегіональної міграції областей Карпатського регіону у 2016-2018 рр.

Області	Інтенсивність валової внутрішньообласної міграції, ‰				Інтенсивність валової міжрегіональної міграції, ‰				Середня інтенсивність валової внутрішньої міграції
	2016	2017	2018	2016-2018	2016	2017	2018	2016-2018	
Карпатський регіон	10,5	12,2	17,4	13,3	3,7	4,8	6,5	5,0	6,1
Закарпатська	3,4	5,6	8,0	5,7	2,1	3,2	4,0	3,1	2,9
Івано-Франківська	9,1	14,3	20,7	14,7	3,9	5,6	7,3	5,6	6,8
Львівська	17,0	15,8	21,3	18,0	4,9	5,5	7,5	6,0	8,0
Чернівецька	4,3	7,7	14,4	8,8	2,0	3,8	6,2	4,0	4,3

Джерело: побудовано авторами за даними²⁰

Помітно, що міграція в межах області для Львівської та Івано-Франківської областей у 2,5-3 рази перевищує міжрегіональну, тоді як для Чернівецької та Закарпатської областей це співвідношення значно менше – 1,8-2,2.

²⁰ Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

Таблиця 1.2.5

Інтенсивність прибуття та вибуття (внутрішня міграція) і частка областей у структурі внутрішньої міграції областей Карпатського регіону, 2016-2018 рр.

Області	Інтенсивність вибуття				Частка у загальній кількості вибулих 2016-2018	Інтенсивність прибуття				Частка у загальній кількості прибулих 2016-2018
	2016	2017	2018	2016-2018		2016	2017	2018	2016-2018	
Карпатський регіон	6,8	8,2	11,8	8,9	100,0	7,4	8,7	12,1	9,4	100,0
Закарпатська	3,0	4,5	6,1	4,5	10,5	2,5	4,3	6,0	4,3	9,4
Івано-Франківська	6,5	9,5	13,8	9,9	25,2	6,5	10,4	14,2	10,4	25,0
Львівська	10,0	10,2	14,1	11,4	53,3	11,9	11,1	14,8	12,6	55,7
Чернівецька	3,5	5,8	10,3	6,5	11,0	2,9	5,7	10,2	6,2	9,9

Джерело: побудовано авторами за даними²¹

У загальних кількостях прибулих та вибулих у Карпатському регіоні більше половини припадає на Львівську область, чверть мігрантів – на Івано-Франківську, по 9-11 % – на Закарпатську та Чернівецьку області.

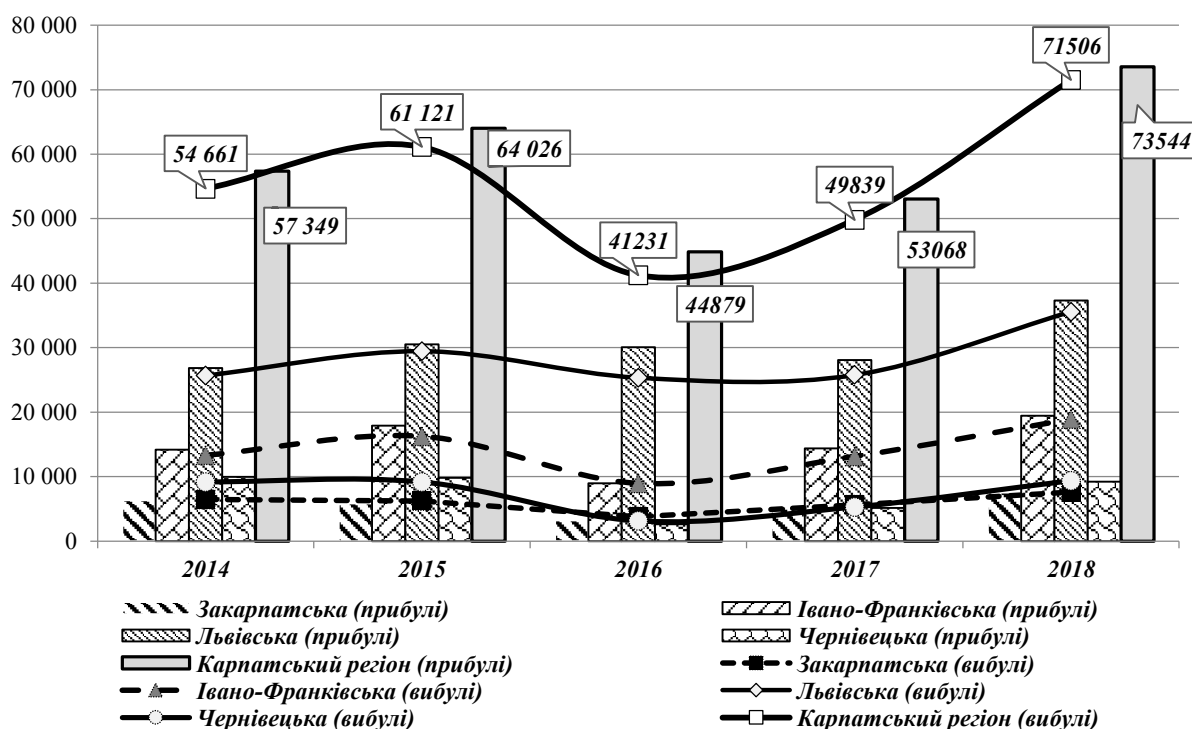

Рис. 1.2.3. Динаміка внутрішньої міграції в Карпатському регіоні України, 2014-2018 рр., осіб

Джерело: побудовано авторами за даними²¹

²¹ Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

Помітні значні територіальні відмінності у мезорегіональному вимірі внутрішніх переміщень (рис. 1.2.4).

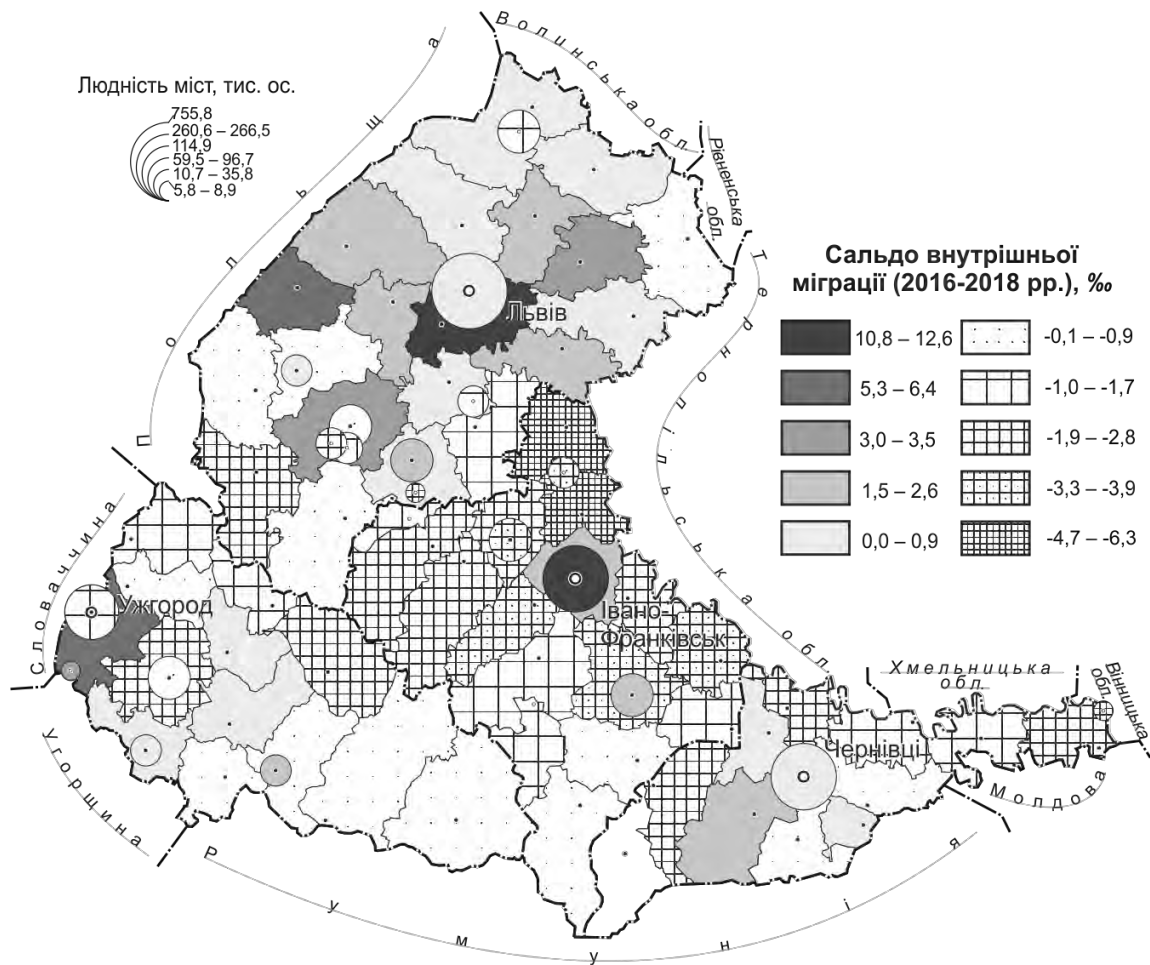

Рис. 1.2.4. Сальдо внутрішньобласної та міжобласної міграції Карпатського регіону України у 2016-2018 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними²²

У 2016-2018 рр. міграційно найпривабливішими адміністративно територіальними одиницями (АТО) Карпатського регіону України традиційно залишалися райони, що безпосередньо прилягають до обласних центрів і середніх міст регіону (Пустомитівський, Ужгородський, Тисменицький, Дрогобицький, Сторожинецький)²³. Як правило, позитивний міграційний приріст у таких районах проявляється на тлі негативного сальдо міграцій у сусідніх містах (у випадку Ужгорода, Дрогобича, Трускавця, Борислава, Нового Роздолу, Червонограда, Моршина). Такий процес субурбанізації пояснюється бажанням проживати у приміській зоні чи в безпосередній

²² Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

²³ Теслюк Р.Т., Бараняк І.Є. Регіональні особливості сучасних міграційних процесів у Західному регіоні України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Територіальні міграційні системи: теорія і практика* [зб. наук. пр.] // НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). Львів, 2013. Вип. 3 (101). С. 309-317.

близькості до неї, а також позбавленням значної частини працездатного населення необхідності змінювати місце проживання в зв'язку з роботою в місті, тобто розвитком маятникової міграції.

З-поміж міст обласного значення позитивне сальдо внутрішньої міграції мають три найбільші обласні центри та окремі малі міста. Причому в одному випадку міграційно привабливими є місто та довколишній район (Івано-Франківськ, Львів, Стрий, Берегово), в іншому – міграційне зростання міста супроводжується відтоком населення з сусіднього району (Самбір, Коломия, Хуст).

У розрізі областей Карпатського регіону слід окремо виділити Львівську область, де у 17 з 29 АТО чисельність населення у результаті міграції (2016-2018 рр.) зросла. Водночас вздовж гірських хребтів майже у всіх районах Карпатського регіону (крім Свалявського та Іршавського) сальдо міграції було від'ємним.

Протилежна міграційна ситуація характерна для більшості АТО Івано-Франківської та Чернівецької областей. Лише 2 міста обласного значення та 1 район Івано-Франківщини, 1 місто та 3 райони Буковини мають позитивний міграційний приріст. Більше половини районів та міст цих областей відчують значний міграційний відтік населення, що особливо характерно для їхніх північних та східних частин.

Міграційно непривабливими є багато промислових міст регіону: Червоноград, Дрогобич, Борислав, Новий Розділ, Калуш, Бурштин, Новодністровськ. Натомість прикордонні міста та райони з розвинутою відповідною інфраструктурою все більше приваблюють внутрішніх мігрантів (Чоп, Ужгородський район, Берегово та Березівський район, Мостиський та Яворівський райони).

Отже, останніми роками спостерігається зростання внутрішньої міграційної активності населення Карпатського регіону, яка, з одного боку має субурбанізаційний характер, вказуючи на привабливі для життя та праці приміські райони, а з іншого свідчить про вимивання людського потенціалу зі значної кількості гірських районів, північних та північно-східних районів Івано-Франківської й Чернівецької областей, промислових міст Карпатського регіону. Зростання міграційної активності з часом призводить до змін в поселенській структурі території.

Головною загрозою для розвитку Карпатського регіону, що зумовлена внутрішніми міграціями, є передусім обезлюднення окремих сіл регіону, яка виявляється зараз у старінні сільського населення. У подальшому несприятлива демографічна ситуація на сільських територіях може призвести до занепаду місцевої економіки, соціальної інфраструктури та загалом зниження якості життя мешканців. Іншою загрозою є негативне сальдо внутрішньої міграції у Закарпатській та Чернівецькій областях, яке у поєднанні з природним скороченням населення суттєво прискорює процес депопуляції в цих регіонах.

РОЗДІЛ 2. МІГРАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У СОЦІОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

Молодь є найбільш перспективним і потужним чинником демографічного, соціально-економічного, інноваційного розвитку країни. Безумовно, що кожне суспільство зацікавлене у збереженні, примноженні та найбільш продуктивному використанні молодіжного потенціалу. Молодь також представляє і найбільш мобільну соціально-демографічну групу й активно бере участь у міграційних процесах. В умовах євроінтеграції України та водночас наявності у нашій державі низки проблем економічного, політичного, безпекового характеру виникає загроза посилення міграційних втрат молодого покоління. У цьому контексті гостро постає необхідність ефективного регулювання міграційної активності з особливим акцентом на урахуванні проблем молодіжної страти населення.

При цьому розробка дієвих механізмів регулювання міграційних процесів вимагає вивчення не лише існуючих тенденцій, а й виявлення основних мотивів, потенційних напрямів молодіжної міграції та оцінювання можливих ризиків, пов'язаних із нею на базі соціологічних методів досліджень.

З метою вивчення міграційної активності студентської та учнівської молоді Карпатського регіону, а також розробки рекомендацій щодо механізмів регулювання міграційних процесів працівниками відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» у вересні-жовтні 2019 року проведено відповідне соціологічне дослідження. На основі багатошаблевої комбінованої «гніздової» вибірки було опитано 1339 студентів випускних курсів у 16 закладах вищої освіти (ЗВО), 18 закладах професійно-технічної освіти (ЗПТО) та учнів випускних класів у 21 закладі загальної середньої освіти (ЗЗСО) чотирьох областей Карпатського регіону України (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області).

Початковий крок дослідження передбачав спробу визначення рівня реалізованої міграційної активності молодіжної верстви населення. Результати показали, що більшість опитаних молодих осіб побувала за кордоном впродовж останніх п'яти років. Однак, фіксувались певні відмінності між групами респондентів. Зокрема, якщо серед студентів ЗВО лише 22 % зазначили, що ніколи не були за кордоном, то серед студентів ЗПТО ця частка становила вже 48 %, а серед учнів ЗЗСО – 47%. Аналіз відповідей на це запитання у розрізі областей виявив найнижчий рівень реалізованої міграційної активності молоді в Івано-Франківській області. Наприклад, половина учасників опитування з означеного регіону ніколи не були за кордоном, у той час як у Закарпатській області цей показник становив 32 %.

Лідуючі позиції серед країн призначення попередніх поїздок молодого населення зайняли Польща, Угорщина, Туреччина, Єгипет,

Німеччина та Чехія. При цьому 30 % респондентів вказували на попередні відвідини більш, ніж трьох країни ЄС. З пріоритетних варіантів основної мети поїздок опитаних були обрані такі: відпочинок, туризм (52 %) та відвідини родичів чи друзів (21 %). Частка осіб, котрі їздили на закупівлю товарів для особистого вжитку, становила 9 %, а з метою дрібної комерції – лише 3 %. Ще 8 % учасників опитування зазначили, що виконували роботи чи надавали послуги за кордоном. Аналіз результатів опитування у розрізі навчальних закладів дає підстави для висновку, що кожен десятий студент ЗВО та кожен двадцятий студент ЗПТО вже має досвід трудової міграції за кордоном. На навчання, практику та на спортивні змагання за кордон їздило по 7 % респондентів.

Щодо визначення потенційної міграційної активності, було досліджено три її рівні:

- перший – початковий, емоційний – характеризує бажання мігрувати, міграційні установки молоді, її загальне ставлення до міграції, схильність до неї;
- другий – проміжний – це внутрішня готовність мігрувати, прийняте рішення щодо міграції, наявність чітких міграційних планів;
- третій – діяльнісний, поведінковий – найбільш близький до здійснення власне міграційного переміщення, певні дії, пов'язані з підготовкою до міграції.

З метою вивчення міграційних установок молоді, респондентам пропонувалось запитання: «Якщо б у Вас була можливість вибору, то чому б Ви надали перевагу?», де передбачалось шість варіантів відповіді (рис. 2.1). При цьому, сформульовані в анкеті альтернативи дозволяють виявити різний ступінь вираження готовності мігрувати: від найвищого (висловлене бажання виїхати за кордон на постійне проживання) до нульового (відсутність бажання їхати за кордон навіть з пізнавальною чи розважальною метою).

Результати дослідження показали, що більш, ніж чверть опитаних має бажання поїхати за кордон на постійне проживання. Найсильніше воно виражалось серед учнів шкіл, де кожен третій обрав саме цей варіант можливої міграційної активності. Частка осіб, які поїхали б на кілька років за кордон, щоб підняти своє матеріальне становище, становила 17 %. Тут не було виявлено суттєвих відмінностей серед різних груп опитаних. На тимчасові заробітки за кордон поїхав би кожен десятий учасник дослідження. Найбільша частка потенційних тимчасових заробітчани зафіксована серед студентів ЗПТО (15 % з цієї групи обрали власне цей варіант), а найменша – серед студентів ЗВО (8 %). Найбажанішим варіантом потенційної міграційної активності стало висловлене прагнення поїхати за кордон у якості туриста. Його обрала третина усіх респондентів.

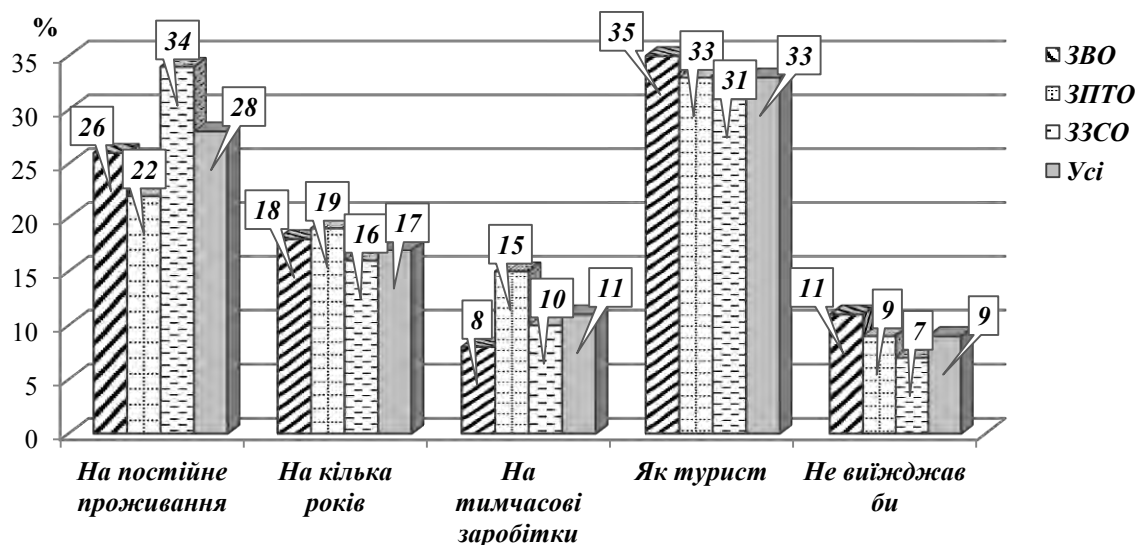

Рис. 2.1. Міграційні переваги молоді Карпатського регіону України, % у межах кожної групи опитаних та загалом

Джерело: складено авторами за результатами соціологічного опитування, 2019 р.

Просумувавши частки осіб, котрі висловили бажання виїхати на постійне проживання на кілька років та на тимчасові заробітки за кордон, отримаємо орієнтовну частку молоді, котра має позитивні міграційні установки. Вона становить 55 %. Отже, трохи більше, ніж половина студентської та учнівської молоді Карпатського регіону України є схильною до зовнішньої міграції.

Щоб виявити рівень внутрішньої готовності молоді до міграції було поставлене запитання «Чи плануєте Ви у найближчих 1-3 роки поїхати за кордон (не враховуючи туристичних поїздок)?». Менше половини учасників дослідження дали на нього негативну відповідь (рис. 2.2.).

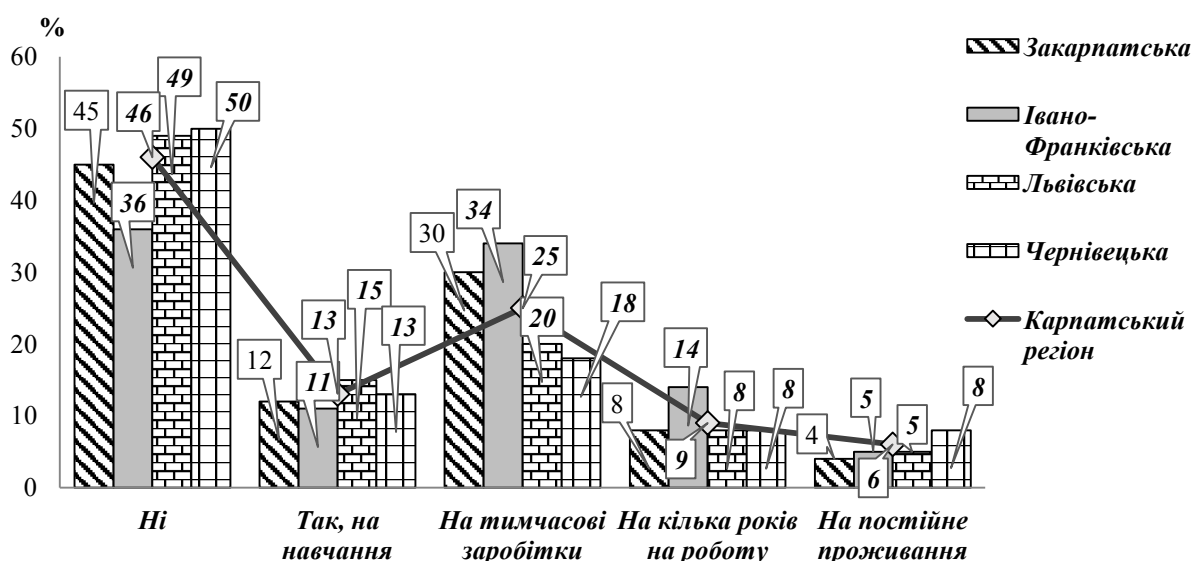

Рис. 2.2. Міграційні плани молоді Карпатського регіону України, % у межах кожної області та регіону загалом

Джерело: складено авторами за результатами соціологічного опитування, 2019 р.

Результати опитування показали, що на навчання за кордон планувало поїхати 13 % респондентів. На тимчасові заробітки – кожен четвертий опитаний, у тому числі, серед студентів ЗПТО – кожен третій. У цьому аспекті існують певні відмінності і між областями. Зокрема, частка вибору цього варіанту відповіді серед молоді Івано-Франківської області становила 34 %, Закарпатської – 30 %, а Львівської і Чернівецької – 20 і 18 %. Плани щодо поїздки за кордон на кілька років висловив майже кожен десятий респондент. Тут знову дещо вирізняється Івано-Франківська область, де частка таких осіб складає 14 %. На постійне проживання за кордон найближчим часом планує виїхати аж 6 % молоді Карпатського регіону. При цьому, найвищий їх відсоток зафіксовано у Чернівецькій області (8 % опитаних цієї області), а найнижчий – у Закарпатській (4 %).

Дослідження у сфері міграції населення свідчать про значний розрив між бажанням і готовністю мігрувати²⁴, тобто між першим і другим рівнем потенційної міграційної активності. В опитуванні така закономірність зберігається лише стосовно стаціонарної міграції. Так, якщо бажання виїхати за кордон на постійне проживання висловило 27 %, то чіткі плани щодо реалізації своїх намірів найближчими роками має 6 % молоді. Просумувавши частки осіб, котрі мають плани щодо виїзду на постійне проживання на кілька років та на тимчасові заробітки за кордон, отримано трохи меншу частку (38,5 %) від тих, котрі лише висловили такі бажання (55 %). Однак, додавання відсотків тих, котрі планують поїхати на навчання, фактично зрівнює ці частки. Отже, результати не підтвердили висунуту у програмі дослідження гіпотезу про значно нижчий рівень готовності до міграції від схильності до неї.

Несподівано високою виявилася частка молоді, котра вже здійснювала певну підготовку для реалізації своїх міграційних планів. Вона становить 38 % учасників опитування (рис. 2.3). Важливо зауважити, що значна кількість респондентів давала ствердну відповідь на питання щодо підготовчої діяльності, попри те, що на попереднє питання (планування поїздки за кордон) – негативну. У зв'язку з цим, можна припустити, що вибір ствердної відповіді щодо підготовки міграційного переміщення стосувався або попередніх, так і не реалізованих намірів респондентів, або ж тих, що будуть реалізовані у подальшому майбутньому, а не найближчих 1-3 роки.

У відповідях на питання щодо здійснення підготовки для реалізації міграційних планів не було зафіксовано суттєвих відмінностей між групами опитаних у розрізі закладів навчання (ЗВО, ЗПТО та ЗЗСО). Щодо відмінностей між областями Карпатського регіону, то тут вирізнялася лише Закарпатська область, де 46 % респондентів дали ствердну відповідь на це запитання, що на 8 в. п. більше від середнього показника (рис. 2.3).

²⁴ Laczko, Frank, Jasper Tjaden, & Daniel Au. 2017. Measuring Global Migration Potential, 2010–2015. Data Briefing Series of IOM's Global Migration Data Analysis Centre. IOM's Global Migration Data Analysis Centre: Berlin. Available online: https://publications.iom.int/system/files/pdf/gmdac_data_briefing_series_issue_9.pdf

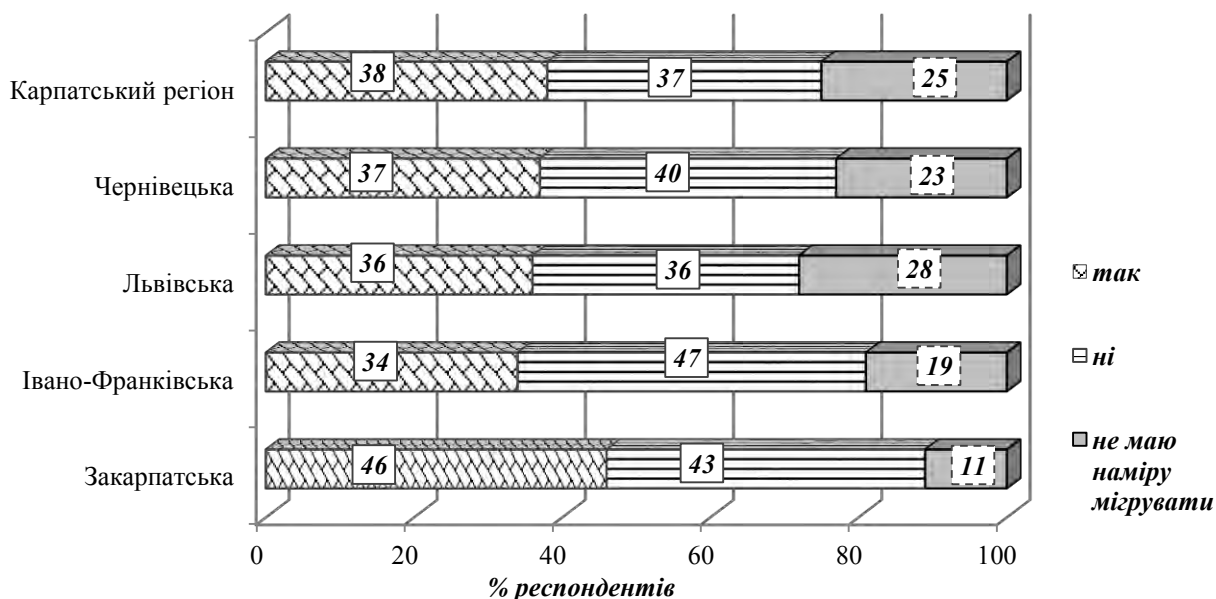

Рис. 2.3. Міграційна підготовка молоді Карпатського регіону України, % у межах кожної області та регіону загалом

Джерело: складено автором за результатами соціологічного опитування, 2019 р.

У процесі вивчення потенційної міграційної активності молоді учасникам дослідження було також поставлене запитання щодо країни, яка відповідає їх уяві про сприятливі умови працевлаштування. Перші дві рангові позиції за частотою вибору зайняли Німеччина (20,4 %) та США (14 %). Позитивним видається той факт, що кожен десятий респондент такою країною вважає Україну.

Додатковим джерелом інформації про міграційні наміри молоді послуговували відповіді респондентів на запитання щодо особистих планів після закінчення навчального закладу. Частки респондентів, котрі планують їздити на тимчасові заробітки, виїхати на тривалий час, на постійне проживання та на навчання за кордон, розподілились майже однаковою мірою: 10 %, 12 %, 13 % та 15 %. Отже, загалом половина студентів випускних курсів та учнів випускних класів навчальних закладів Карпатського регіону України бачать своє майбутнє за її межами. Водночас, половина учасників опитування зазначила, що буде продовжувати навчатися в Україні, більшість з яких – це учні ЗЗСО (76 %). Позитивним є те, що кожна четверта молода людина планує розпочати власну справу. Цей момент важливо врахувати при розробці відповідних заходів міграційної та пов'язаних із нею напрямів державної політики.

Переїхати жити і працювати в інший регіон України планує лише 7 % опитаних, а їздити туди на тимчасові заробітки – лише 1,2 %. Тобто внутрішня міграція не є популярним варіантом міграційної активності молоді. Підтвердженням цього слугує і те, що у процесі опитування при необхідності вписати область України, куди б респонденти погодилися переїхати, третина обрала варіант «жодна». Найбільш привабливими виявилися міста: Київ

(27 %), Львів (16 %) та Вінниця (10 %). Решта відповідей розпорошились між іншими містами від 1,8 % (Одеса) до 0,1 % (Житомир). При цьому, ніхто не зазначав області, а лише назви міст – обласних центрів.

Наявність високооплачуваного місця праці є найбільш привабливим чинником, здатним спонукати молодь до переїзду в іншу область України. На нього вказала майже половина опитаних (46 %). Частка осіб, яких привабили б перспективи кар'єрного зростання, становила 37 %. Кращі можливості відкриття власної справи могли б стати стимулом для переїзду для 18 % опитаних. Ще 14 % учасників дослідження категорично відповіли, що їх нічого не може привабити в іншій області.

При формуванні ефективних механізмів регулювання міграційних процесів важливим є врахування чинників виїзду населення з України. На думку молоді Карпатського регіону, такими чинниками на сьогоднішній день виступають: низький рівень оплати праці, безробіття та економічне становище, бідність населення загалом. Низький рівень оплати праці став також основною причиною можливої міграції респондентів. Так, відповідаючи на запитання «Що саме могло б змусити Вас особисто виїхати за кордон на постійне місце проживання?», цей варіант відповіді обрала половина учасників дослідження (табл. 2.1). Кожен третій вказав на відсутність роботи в Україні, а також на відсутність стабільності та впевненості у майбутньому. Окрім того, виявилось, що вагомою для молоді є професійна реалізація та умови праці. При недостатній можливості їх забезпечення за кордон виїхати готові більше, ніж чверть опитаних.

Результати відповідей на це запитання у регіональному розрізі показали деякі особливості певних областей (вони відзначені затонованими клітинками у табл. 2.1). Так, молодь Закарпатської області частіше, порівняно з опитаними з інших областей, обирала такі фактори «виштовхування»: низький рівень оплати праці (частота вибору цього варіанту становить 58,3 % при середньому показникові у регіоні – 50,9 %); відсутність стабільності і впевненості у майбутньому (43,3 % проти 32,6 %); високий рівень корупції (20,5 % проти 15,4 %). Відсутність роботи в Україні найбільше турбує респондентів з Івано-Франківської області. На цей варіант відповіді вказала половина учасників дослідження у цій області, у той час як у середньому його обрало 34,7 % усіх опитаних. Чернівецьку область вирізняє найвища, порівняно з іншими областями, частка тих, кого до стаціонарної міграції спонукали б житлові проблеми (6,9 % опитаних цієї області, що удвічі перевищує відповідний показник в Івано-Франківській області – 3,3 % і майже на два відсоткових пункти середній показник у регіоні – 5,1 %). Очевидно, що зазначені аспекти можуть сигналізувати про найбільш гострі проблеми у цих областях, які і спонукають молодь до зовнішньої міграційної активності.

Таблиця 2.1

**Можливі чинники виїзду за кордон на постійне місце проживання
молоді Карпатського регіону України, % респондентів кожної області та
регіону загалом**

Чинники	Закарпатська	Івано- Франківська	Львівська	Чернівецька	Карпатський регіон
Низький рівень оплати праці	58,3	56,3	45,8	54,8	50,9
Відсутність роботи в Україні	34,6	50,9	28,2	38,4	34,7
Відсутність стабільності і впевненості у майбутньому	43,3	26,5	30,6	33,6	32,6
Недостатня можливість професійної реалізації, погані умови праці	23,8	28,3	27,5	28,4	27,4
Війна	19,9	20,1	22	20,93	21,5
Погіршення загальної економічної ситуації в країні	21,5	20,6	21,5	21	21,2
Високий рівень корупції	20,5	13	15,8	10	15,4
Не виїжджав би за кордон за жодних обставин	5,2	4,23	9,2	5,7	7,1
Житлові проблеми	3,6	3,3	5,6	6,9	5,1

Примітка: чинники проранжовано від найбільш до найменш вагомих (за частотою отриманого вибору) по останньому стовпчику при можливості вибору кількох варіантів.

Джерело: складено автором за результатами соціологічного опитування, 2019 р.

Молодь Львівської області найчастіше, порівняно з іншими областями, зазначала, що не виїжджала б за кордон за жодних обставин. Частота вибору становить 9,2 %, що удвічі перевищує відповідний показник в Івано-Франківській області (4,2 %) та на два відсоткових пункти – середній у регіоні (7,1 %). Водночас, цікаво зауважити, що у Львівській області за жодним із чинників не зафіксовано показників, що були б вищі за середній (за винятком житлових проблем, однак ця різниця зовсім мізерна – всього 0,4 відсоткових пунктів).

Аналіз можливих чинників виїзду за кордон на постійне місце проживання молоді Карпатського регіону України у розрізі представників різних груп (за типом навчального закладу) показав відмінності лише у двох аспектах. Так, відсутність роботи в Україні найбільш вагомою серед трьох досліджуваних груп виявилася для учнів ЗЗСО. Цей варіант обрав 41 % з цієї групи і лише 29 % студентів ЗВО. Натомість, останніх більше турбувала відсутність стабільності та впевненості у майбутньому (43 %), в той час, як для учнів цей показник становив всього 24 %.

Поряд з дослідженням факторів, що спонукають молодь до виїзду за кордон, не менш важливе значення для розробки відповідних заходів міграційної політики має також і виявлення таких, що могли б втримати її від виїзду. У зв'язку з цим студентам ЗВО та ЗПТО Карпатського регіону України було запропоновано вказати такий чинник. Більшість респондентів (83 %) ²⁵ визначили, що високий рівень заробітної плати міг би втримати молодь від зовнішньої міграції (табл. 2.2). При цьому, він мав більше значення для студентів ЗВО (86,6 %), ніж ЗПТО (78,3 %). Так само важливішою для них була і стабілізація політичної, соціально-економічної ситуації в Україні (58,3 % проти 41,1 % у кожній групі респондентів). Натомість, дещо більшу кількість вибору серед студентів ЗПТО отримала наявність постійного місця праці (45,1 % проти 38,8 %).

Таблиця 2.2

Чинники, що могли б втримати молодь Карпатського регіону України від виїзду за кордон, % респондентів кожної групи та загалом

Чинники	ЗВО	ЗПТО	Разом
Високий рівень заробітної плати	86,6	78,3	83
Стабілізація політичної, соціально-економічної ситуації в Україні	58,3	41,1	50,8
Наявність постійного місця праці	38,8	45,1	41,6
Можливість ведення бізнесу	35,3	28,4	32,3
Родина, друзі	21,2	26,7	23,6
Високий рівень патріотизму	6,6	7,7	7,1
Нічого не може втримати	2,1	4,5	3,2

Примітка: чинники проранжовано від найбільш до найменш вагомих (за частотою отриманого вибору) по останньому стовпчику. Можна було обирати кілька варіантів.

Джерело: складено автором за результатами соціологічного опитування, 2019 р.

Можливість ведення бізнесу могла б втримати від виїзду третину опитаних. Слід зауважити, що значущість цього чинника для молоді послідовно прослідковується у процесі усього опитування. При цьому студенти ЗВО проявляли більшу зацікавленість підприємницькою діяльністю, ніж студенти ЗПТО. Майже кожен четвертий з опитаних студентів ЗВО і ЗПТО обрав вагомість родинних зв'язків як один з чинників, здатних втримати молодь від виїзду за кордон.

Найменш значущим за частотою отриманого вибору виявився варіант «високий рівень патріотизму». На нього вказало лише 7 % опитаних. Такий результат певною мірою може свідчити про гостроту і незадоволеність базових, економічних потреб молоді. Водночас, він також може слугувати індикатором відсутності ідеологічного забезпечення освітнього процесу, недостатнього національно-патріотичного виховання молоді. Поряд з тим, позитивним видається переконання лише 3 % респондентів у тому, що нічого не може втримати молодь від зовнішньої міграції. Цікаво, що студенти ЗПТО

²⁵ Оскільки це питання не було поставлене учням, то аналізу підлягають дві групи опитаних (студенти ЗВО та ЗПТО) і, відповідно, відсотки порашовано до загальної кількості респондентів цих груп.

вдвічі частіше обирали цей варіант, ніж ЗВО. Отже, регулювання чинників міграції здатне стати дієвим заходом міграційної політики, спрямованим на зниження міграційних втрат людського (зокрема молодіжного) потенціалу Карпатського регіону України.

Оскільки головним чинником зовнішньої міграції населення і молоді зокрема на сьогоднішній день залишається оплата праці, важливо визначити орієнтовний її рівень, який зміг би стримати інтенсифікацію міграційних зрушень українських громадян. Для з'ясування оціночних суджень щодо цієї проблеми студентам ЗВО та ЗПТО Карпатського регіону України було поставлене запитання: «Яким, на Ваш розсуд, має бути рівень середньомісячної заробітної плати в Україні, який міг би стримати виїзд українських громадян за кордон?». Найчастіше респонденти називали заробітну плату у діапазоні 801-1000 євро (25,6 %), на другому і третьому місці (за частотою вибору) – 601-800 євро (16,8 %) та 401-600 євро (13,5 %). Приблизно по 10 % розподілилися варіанти: 1001-1200 євро та 1801-2000 євро. Решта відповідей була розпорошена від 7 % до 0,1 %. Розрахунок середнього значення заробітної плати, здійснений на основі оцінок респондентів за формулою середньої арифметичної зваженої показав, що 765 євро є тим орієнтиром для реформування системи оплати праці, який у майбутньому здатний вплинути на зниження міграційної активності студентської молоді. Дещо вище значення індикатора «оплата праці» (≈1000 євро) було отримане також при проведенні інших спеціальних моніторингових досліджень незайнятого населення Львівської області²⁶.

Учням ЗЗСО питання було сформульовано дещо конкретніше: «За яку заробітну плату Ви готові працювати в Україні?». Для початку погодились би на будь-яку суму, лиш би знайти роботу всього 5 % учнів, котрі взяли участь у дослідженні. Найчастіше респонденти обирали два варіанти: 501-700 євро (24 %) та суму від 700 євро (25 %). Лише 10 % опитаних учнів погодились би на заробітну плату до 300 євро, кожен п'ятий – 300-500 євро. Частка осіб, котрі планують виїхати за кордон і не хочуть працювати в Україні, становила 9,2 %.

Отже, результати соціологічного опитування дають підстави для висновку, що надто високий рівень потенційної зовнішньої міграційної активності студентської та учнівської молоді Карпатського регіону України на сьогоднішній день набуває загрозливих масштабів. Така ситуація вимагає адекватних заходів міграційної та пов'язаних з нею напрямів (політики зайнятості, економічної, освітньої, гуманітарної та ін.) державної регіональної політики. Крім того, практично невикористаним залишається ресурс внутрішньої міграції населення. Це викликає необхідність розробки нових механізмів для її активізації, у тому числі з урахуванням високого підприємницького потенціалу молоді, її основних потреб та інтересів.

²⁶ Риндзак О.Т. Інгібування міграційних втрат людського потенціалу України. *Економіка України*. 2019. № 9-10. С. 82.

РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА СЕРЕДОВИЩА ФОРМУВАННЯ МІГРАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

3.1. СЕРЕДОВИЩЕ МІГРАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Прогнозування, а надалі й планування, обсягів міграційних процесів, вивчення їх активності у значній мірі опираються на результати аналізування чинників середовища міграції.

В Україні відсутня загальноприйнята методика оцінювання середовища міграційної активності населення на національному та регіональному рівні (із повноцінним складом економічних, політичних, соціальних, духовно-культурних, інституційних та територіальних чинників), що унеможлиблює запровадження системного моніторингу та комплексного аналізування зазначених процесів.

У зв'язку з цим розроблено авторську методику оцінювання середовища міграційної активності населення (у формі розрахунку інтегрального індексу), яка передбачає шість етапів: нормування показників, визначення ваг показників у групі, розрахунок зважених індексів груп показників, визначення ваг групи показників, оцінювання надійності розрахунків, побудова інтегрального індексу.

1 етап. Нормування показників.

Нормування здійснюється за формулою (3.1.1) для показників-стимуляторів та за формулою (3.1.2) для показників-дестимуляторів:

$$z_{ij}^s = \frac{x_{ij}}{x_{\max j}}, \quad (3.1.1)$$

$$z_{ij}^d = \frac{x_{\min j}}{x_{ij}}, \quad (3.1.2)$$

де z_{ij}^s – стандартизовані значення i -го стимулятора в j -му інтервалі часу ($i = \overline{1, n}$; $j = \overline{1, m}$); z_{ij}^d – стандартизовані значення i -го дестимулятора в j -му інтервалі часу ($i = \overline{1, n}$; $j = \overline{1, m}$); x_{ij} – вихідні значення показників ($i = \overline{1, n}$; $j = \overline{1, m}$); $x_{\min j}$, $x_{\max j}$ – мінімальне та максимальне значення i -го показника в j -му інтервалі часу ($i = \overline{1, n}$; $j = \overline{1, m}$).

За результатами нормування показників-стимуляторів та показників-дестимуляторів формуються нормовані ряди показників (z_{ij}) для кожної групи.

2 етап. Визначення ваг показників у групі.

Ваги показників визначаються методом побудови кореляційної матриці (попарні кореляційні порівняння) (формула 3.1.3) для кожної групи показників окремо, при цьому вони є постійними величинами протягом досліджуваного періоду.

$$\begin{pmatrix} r_{11} & r_{12} & r_{13} & r_{14} & \dots & r_{1n} \\ r_{21} & r_{22} & r_{23} & r_{24} & \dots & r_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ r_{n1} & r_{n2} & r_{n3} & r_{n4} & \dots & r_{nn} \end{pmatrix}, \quad a_t = \begin{pmatrix} r_{11} + r_{12} + r_{13} + r_{14} + \dots + r_{1n} \\ r_{21} + r_{22} + r_{23} + r_{24} + \dots + r_{2n} \\ r_{31} + r_{32} + r_{33} + r_{34} + \dots + r_{3n} \\ \dots \\ r_{n1} + r_{n2} + r_{n3} + r_{n4} + \dots + r_{nn} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} a_1 \\ a_2 \\ a_3 \\ \dots \\ a_n \end{pmatrix}, \quad a_t = \sum a_n \quad (3.1.3)$$

де r_{ni} – коефіцієнти парної кореляції n -их показників у k -ій групі; a_n – сума елементів n -го рядка кореляційної матриці.

$$w_{ki} = \frac{a_t}{\sum_{n=1}^i r_{ni}}, \quad w_{ki} > 0, \quad \sum w_{ki} = 1 \quad (3.1.4)$$

де w_{ki} – значення ваги i -го показника в k -ій групі ($i = \overline{1, n}; k = \overline{1, 5}$).

3 етап. Розрахунок зважених індексів груп показників.

Зважені індекси кожної групи показників розраховуються за формулою:

$$I_{kj} = \sum_{j=1}^m w_k \times z_{ij} \quad (3.1.5)$$

де I_{kj} – зважений індекс k -ої групи показників в j -му інтервалі часу ($k = \overline{1, 5}; j = \overline{1, m}$).

4 етап. Визначення ваг групи показників.

Ваги груп показників, як і ваги показників у групі (див. етап 2), визначаються методом побудови кореляційної матриці, елементами якої є попарні кореляційні порівняння розрахованих зважених індексів груп показників.

$$\begin{pmatrix} r(I_{11}) & r(I_{12}) & r(I_{13}) & r(I_{14}) & \dots & r(I_{1n}) \\ r(I_{21}) & r(I_{22}) & r(I_{23}) & r(I_{24}) & \dots & r(I_{2n}) \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ r(I_{k1}) & r(I_{k2}) & r(I_{k3}) & r(I_{k4}) & \dots & r(I_{kn}) \end{pmatrix}; \quad w_k > 0, \quad \sum w_k = 1 \quad (3.1.6)$$

$r(I_{kn})$ – коефіцієнт кореляції зваженого індексу k -ої групи показників; w_k – значення ваги k -групи індикаторів ($k = \overline{1, 5}$).

5 етап. Оцінювання достовірності розрахунків.

Висновок про достовірність зв'язку здійснено за допомогою t -test (критерій Стьюдента). Розрахункові значення критерію порівнюються із табличними, де α – вибраний рівень значущості, $df(n-1)$ – ступені свободи.

Якщо розрахункові значення статистики при заданому рівні значущості ($p < 0,050$; $p < 0,010$; $p < 0,001$) та ступенях свободи ($df=12$) перевищують табличне значення ($t=2,179$; $t=3,055$; $t=4,318$), отримані результати є достовірними.

6 етап. Побудова інтегрального індексу.

Інтегральний індекс середовища міграційної активності населення розраховується за формулою:

$$Y_j = \sum_{j=1}^m w_k \times I_{kj} \quad (3.1.7)$$

де Y_j – значення інтегрального індексу середовища міграційної

активності населення в j -му інтервалі часу ($j = \overline{1, m}$).

Для оцінювання середовища міграційної активності населення методом побудови інтегрального індексу відібрано 30 показників, об'єднаних у п'ять груп: 1) демографічна стабільність та стан здоров'я населення; 2) охоплення населення освітніми послугами; 3) стан ринку праці та зайнятості; 4) рівень життя населення; 5) економічний розвиток країни/регіону (табл. 3.1.1).

Таблиця 3.1.1

Показники оцінювання середовища міграційної активності населення

Показники	Позна-чення	Характер показників
<i>Група 1. Демографічна стабільність та стан здоров'я</i>		
Загальний коефіцієнт народжуваності	$x_{1.1}$	Стимулятор
Загальний коефіцієнт смертності	$x_{1.2}$	Дестимулятор
Середня очікувана тривалість життя при народженні	$x_{1.3}$	Стимулятор
Рівень шлюбності	$x_{1.4}$	Дестимулятор
Захворюваність населення	$x_{1.5}$	Стимулятор
Частка сільського населення	$x_{1.6}$	Стимулятор
<i>Група 2. Охоплення населення освітніми послугами</i>		
Кількість учнів, слухачів закладів професійно-технічної освіти	$x_{2.1}$	Дестимулятор
Кількість студентів закладів вищої освіти	$x_{2.2}$	Дестимулятор
Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які одержали атестат про повну загальну середню освіту	$x_{2.3}$	Стимулятор
<i>Група 3. Стан ринку праці та зайнятості</i>		
Рівень безробіття усього населення у віці 15-70 років	$x_{3.1}$	Стимулятор
Рівень прийому працівників	$x_{3.2}$	Дестимулятор
Рівень вибуття працівників	$x_{3.3}$	Стимулятор
Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років	$x_{3.4}$	Дестимулятор
Рівень вимушеної неповної зайнятості	$x_{3.5}$	Стимулятор
Частка працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці	$x_{3.6}$	Стимулятор
Середньомісячна номінальна заробітна плата	$x_{3.7}$	Дестимулятор
Рівень виробничого травматизму	$x_{3.8}$	Стимулятор
Рівень зайнятості населення у неформальному секторі економіки	$x_{3.9}$	Стимулятор
<i>Група 4. Рівень життя населення</i>		
Наявний дохід населення	$x_{4.1}$	Дестимулятор
Індекс споживчих цін	$x_{4.2}$	Стимулятор
Коефіцієнт співвідношення індексів обсягів витрат та доходів населення	$x_{4.3}$	Стимулятор
Забезпеченість населення житлом	$x_{4.4}$	Дестимулятор
Частка сукупних витрат домогосподарства на продукти харчування	$x_{4.5}$	Стимулятор
Децильний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення	$x_{4.6}$	Стимулятор
Середній розмір субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг	$x_{4.7}$	Дестимулятор

3.1. Середовище міграційної активності населення

Показники	Позначення	Характер показників
<i>Група 5. Економічний розвиток країни/регіону</i>		
Прямі іноземні інвестиції	$x_{5.1}$	Дестимулятор
Капітальні інвестиції	$x_{5.2}$	Дестимулятор
Валова додана вартість	$x_{5.3}$	Дестимулятор
Кількість суб'єктів малого підприємництва	$x_{5.4}$	Дестимулятор
Частка підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси)	$x_{5.5}$	Дестимулятор

Джерело: авторська розробка

Враховуючи результати нормування показників на прикладі України та Львівської області (для порівняння характеристики середовища міграції у Карпатському регіоні та в країні загалом) та формули (3.1.3) і (3.1.4) визначено ваги кожного індикатору у межах відповідних груп (табл. 3.1.2).

Таблиця 3.1.2

Ваги показників у групі (w_{ki}), %

x_{1i}	w_{1i}	x_{2i}	w_{2i}	x_{3i}	w_{3i}	x_{4i}	w_{4i}	x_{5i}	w_{5i}
<i>Україна</i>									
$x_{1.1}$	10,91	$x_{2.1}$	38,24	$x_{3.1}$	13,79	$x_{4.1}$	16,48	$x_{5.1}$	13,21
$x_{1.2}$	19,71	$x_{2.2}$	27,30	$x_{3.2}$	12,39	$x_{4.2}$	10,41	$x_{5.2}$	24,15
$x_{1.3}$	20,19	$x_{2.3}$	34,45	$x_{3.3}$	8,96	$x_{4.3}$	10,63	$x_{5.3}$	24,75
$x_{1.4}$	13,95			$x_{3.4}$	11,55	$x_{4.4}$	17,91	$x_{5.4}$	21,50
$x_{1.5}$	15,25			$x_{3.5}$	7,69	$x_{4.5}$	15,72	$x_{5.5}$	16,39
$x_{1.6}$	20,00			$x_{3.6}$	11,00	$x_{4.6}$	11,21		
				$x_{3.7}$	9,55	$x_{4.7}$	17,63		
				$x_{3.8}$	13,10				
				$x_{3.9}$	11,97				
	100,00		100,00		100,00		100,00		100,00
<i>Львівська область</i>									
$x_{1.1}$	12,30	$x_{2.1}$	31,42	$x_{3.1}$	13,03	$x_{4.1}$	16,02	$x_{5.1}$	21,21
$x_{1.2}$	18,38	$x_{2.2}$	35,04	$x_{3.2}$	11,14	$x_{4.2}$	12,15	$x_{5.2}$	23,88
$x_{1.3}$	20,12	$x_{2.3}$	33,55	$x_{3.3}$	11,96	$x_{4.3}$	11,89	$x_{5.3}$	20,81
$x_{1.4}$	15,37			$x_{3.4}$	12,13	$x_{4.4}$	18,30	$x_{5.4}$	15,52
$x_{1.5}$	14,49			$x_{3.5}$	11,75	$x_{4.5}$	11,47	$x_{5.5}$	18,58
$x_{1.6}$	19,33			$x_{3.6}$	11,53	$x_{4.6}$	15,19		
				$x_{3.7}$	11,93	$x_{4.7}$	14,98		
				$x_{3.8}$	10,41				
				$x_{3.9}$	6,13				
	100,00		100,00		100,00		100,00		100,00

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

Встановлено, що найвищі рівні вагомості мають такі чинники:

– у групі «демографічна стабільність та стан здоров'я населення» – середня очікувана тривалість життя при народженні (20,19 % і 20,12 % для країни та області відповідно), частка сільського населення (20,00 % і 19,33 %) та загальний коефіцієнт смертності (19,71 % і 18,38 %);

– у групі «охоплення населення освітніми послугами» – кількість учнів, слухачів закладів професійно-технічної освіти в Україні (38,24 %) та кількість студентів закладів вищої освіти у Львівській області (35,04 %);

– у групі «стан ринку праці та зайнятості» – рівень безробіття населення (13,79 % і 13,03 % для країни та області відповідно), рівень виробничого травматизму в Україні (13,10 %) та рівень прийому працівників в середньому по країні (12,39 %); водночас, для Львівської області, окрім рівня безробіття, – рівень зайнятості населення (12,13 %) та вибуття працівників (11,96 %);

– у групі «рівень життя населення» – забезпеченість населення житлом (17,91 % і 18,30 % для країни та області відповідно), відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг в Україні (17,63 %) та наявний дохід населення Львівської області (16,02 %);

– у групі «економічний розвиток країни/регіону» – капітальні інвестиції (24,15 % і 23,88 % для країни та області відповідно).

Зважені індекси груп показників (табл. 3.1.3) розраховані на основі лінійної комбінації нормованих значень показників та їхніх ваг у групі. Значення індексів демонструють рівень сприяння виштовхуванню населення за кордон.

Таблиця 3.1.3

Значення зважених індексів груп показників (I_{kj})

Роки	I_{1j}		I_{2j}		I_{3j}		I_{4j}		I_{5j}	
	Україна	Львівська область	Україна	Львівська область	Україна	Львівська область	Україна	Львівська область	Україна	Львівська область
2005	0,9034	0,9287	0,3877	0,8157	0,8549	0,8476	0,9414	0,9314	0,8103	0,7798
2006	0,9044	0,9227	0,3855	0,8191	0,8139	0,7861	0,8637	0,8599	0,6782	0,6072
2007	0,8917	0,9150	0,3913	0,8405	0,7750	0,7414	0,7410	0,8411	0,5490	0,4285
2008	0,9276	0,9392	0,3795	0,8081	0,7808	0,7447	0,7436	0,8316	0,5227	0,4089
2009	0,9433	0,9638	0,3618	0,7996	0,8726	0,8379	0,7703	0,7976	0,6775	0,4864
2010	0,9484	0,9637	0,3556	0,7896	0,8205	0,7787	0,7296	0,7690	0,6003	0,5052
2011	0,9400	0,9556	0,2335	0,7259	0,7788	0,7287	0,6969	0,7551	0,5303	0,4797
2012	0,9678	0,9802	0,3355	0,7639	0,7590	0,7203	0,6671	0,7161	0,5045	0,4945
2013	0,9511	0,9715	0,8167	0,7938	0,7506	0,6888	0,6693	0,7301	0,4975	0,4768
2014	0,9308	0,9582	0,6070	0,8058	0,8115	0,7586	0,7315	0,7255	0,7610	0,6208
2015	0,9128	0,9415	0,5995	0,8071	0,8308	0,7811	0,7883	0,6975	0,7665	0,7910
2016	0,9626	0,9654	0,6000	0,8080	0,7913	0,7573	0,7398	0,6325	0,7485	0,6679
2017	0,9277	0,9477	0,6070	0,8400	0,7769	0,7165	0,7369	0,7287	0,6680	0,5376

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

У 2005 р. найбільший рівень сприяння виштовхуванню населення з України за кордон мала група показників «рівень життя населення» (значення індексу становить 0,941), а найменший – «охоплення населення освітніми послугами» (0,388). У Львівській області найбільше значення індексу зафіксовано у 2012 р. за групою показників «демографічна стабільність та стан

здоров'я» (0,980), а найменше – у 2008 р. за групою «економічний розвиток регіону» (0,409).

У період світової економічної кризи у 2008-2009 рр. виштовхуванню населення сприяла демографічна складова. Невідповідність попиту та пропозиції на ринку праці та незадоволені потреби сприяли зростанню міграції саме серед сільського населення, частка якого серед мігрантів переважала. Незначне сприяння «виштовхуванню» населення у 2011-2013 рр. мав економічний розвиток країни, так як основними стимуляторами міграційної активності у цей період виступали низька оплата праці та дефіцит високооплачуваних робочих місць. З 2013 р. відповідні групи населення відчували незадоволення освітніми послугами, що було причиною виштовхування саме молоді на навчання за кордон, а значення індексу групи за цей період збільшилося майже вдвічі.

Початок воєнного конфлікту на сході країни та анексія Криму стали причинами зростання обсягів міграції населення України, як і Львівської області. Посилилися також міграційні процеси серед місцевого населення на прифронтових територіях. У 2017 р. значення зваженого індексу групи «стан ринку праці та зайнятості» для України складало 0,777, а для Львівської області – 0,717. Водночас, значення зважених індексів «економічного розвитку країни/регіону» – 0,668 і 0,538 відповідно.

Для визначення ваг кожної групи показників були здійснені попарні кореляційні порівняння зважених індексів груп (табл. 3.1.4). Достовірність авторських розрахунків у кореляційній матриці груп показників оцінено за допомогою t -критерію Стюдента ($t_{(розр.)} > t_{(табл.)}$) при $df=12$.

Таблиця 3.1.4

Попарні кореляційні порівняння груп показників та розрахункові значення t -критерію Стюдента

r_{ij}	r_1		r_2		r_3		r_4		r_5	
	Україна	Львівська область	Україна	Львівська область	Україна	Львівська область	Україна	Львівська область	Україна	Львівська область
r_1	1	1								
r_2	0,1262	0,5749	1	1						
t -критерій*	10,1973	14,8603								
r_3	0,2946	0,3177	0,2438	0,2005	1	1				
t -критерій*	10,7886	13,6799	7,2365	2,6675						
r_4	0,6657	0,6875	0,1940	0,2553	0,7005	0,5118	1	1		
t -критерій*	8,0379	7,8901	5,8067	1,3022	1,9740	0,3874				
r_5	0,3104	0,1847	0,2138	0,2038	0,7120	0,5099	0,6904	0,0521	1	1
t -критерій*	9,2353	11,1547	3,1661	6,7817	4,9648	5,4423	3,0981	5,1257		

Примітка: * $p < 0,05$

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

Розподіл вагомості за групами чинників (рис. 3.1.1) дає підстави стверджувати, що у найбільшій мірі міграційну активність населення України

Львівська область в останні роки стала активним «постачальником» освітніх мігрантів у країни ЄС, особливо до Польщі та Німеччини, що зумовлено зростанням доступності освіти в цих країнах і розширенням міжнародної співпраці українських ЗВО. Основними причинами освітньої міграції з Львівської області також є низька довіра до освітніх інституцій, висока вартість навчання, а також прагнення випускників шкіл уникнути ЗНО та низький рівень працевлаштування випускників ЗВО за спеціальністю. Наростання обсягів освітньої міграції пов'язане не тільки з бажанням отримати якісну освіту за кордоном, але й прагненнями подальшого працевлаштування та проживання у країнах ЄС. Європейські освітні установи започаткували численні атрактивні програми для іноземних студентів і створили сприятливі умови виходу випускників-іноземців ЗВО на їхні національні ринки праці.

42

3.1. Середовище міграційної активності населення

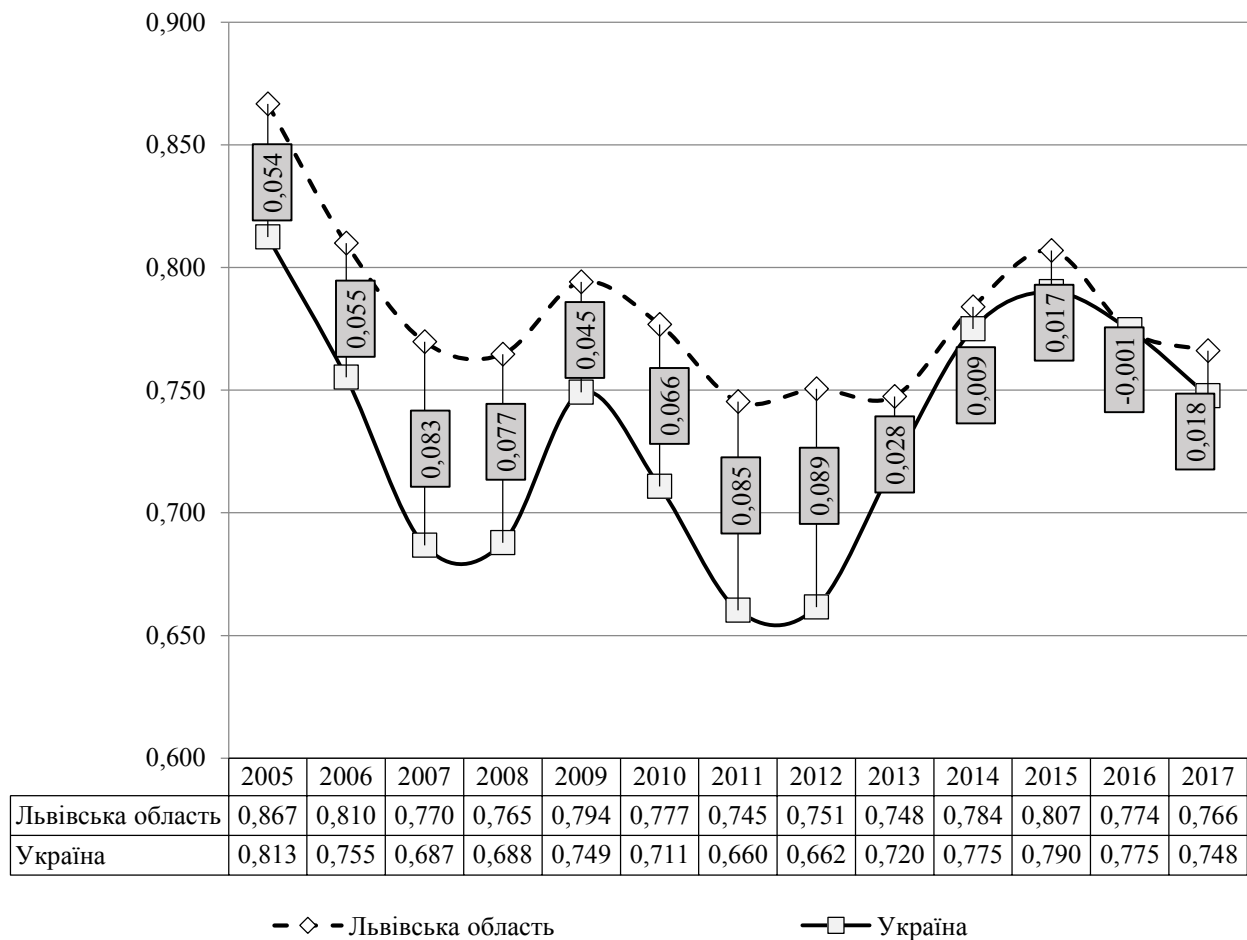

Рис. 3.1.2. Інтегральний індекс середовища міграційної активності населення, 2005-2017 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі даних табл. 3.1.3 і рис. 3.1.1

Отримані результати дозволили визначити кілька пікових етапів, коли середовище міграційної активності в Україні та Львівській області було найбільш «агресивним» в контексті «виштовхування» населення за кордон. Це 2005, 2009 та 2015 рр. У значній мірі вплив міграційних чинників з 2013 р. по 2015 р. нарощувався у підсумку погіршення економічного становища, зниження рівня соціальної безпеки, а також політичної нестабільності і зовнішньої військової агресії проти України. Хоча у Львівській області у 2016-2017 рр. спостерігалася тенденція до послаблення дії чинників міграції, все ж рівень їх впливу залишався високим, що й призводило до нарощування обсягів зовнішньої, зокрема трудової, міграції. Варто наголосити, що у період 2013-2015 рр. рівень виштовхування населення за кордон загалом в Україні максимально наблизився до рівня Львівської області – прикордонної території (різниця значень інтегральних індексів становила 0,009-0,017).

У 2016-2017 рр. відбулася зміна міграційного вектора «Схід-Захід» відносно країн працевлаштування українських трудових мігрантів, що спостерігається у динаміці індексів – рівень виштовхування населення з України перевищив рівень виштовхування населення за кордон з Львівської області. Так, наприклад, міграція до Росії зменшилася, тоді як кількість

мігрантів до Польщі зросла втричі²⁷. Зростання обсягів трудової міграції, особливо у 2015-2017 рр., зумовлене кризовими явищами української економіки, повільним упровадженням реформ і невисоким рівнем оплати праці порівняно з країнами ЄС.

Значення інтегрального індексу коливається у діапазоні від 0 до 1. Зростання індексу свідчить про сприятливе середовище міграційної активності населення у напрямку «виштовхування» і навпаки. Градація інтегрального індексу здійснена на основі функції корисності Харрінгтона (рис. 3.1.3).

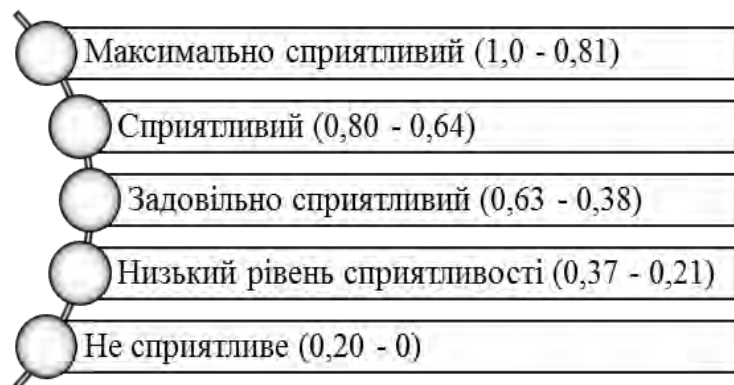

Рис. 3.1.3. Градація інтегрального індексу середовища зовнішньої міграційної активності населення (рівень сприяння «виштовхуванню»)

Джерело: авторська інтерпретація

Значення інтегрального індексу середовища зовнішньої міграційної активності населення України у 2005-2017 рр. знаходилися у межах 0,66-0,81, що свідчить про існування сприятливого середовища для «виштовхування» населення за кордон. За результатами інтегрального оцінювання з'ясовано, що середовище сприяло «виштовхуванню» населення упродовж усього досліджуваного періоду, а в окремі роки індекс максимально наближався до верхнього критичного значення.

Для підтвердження достовірності отриманих даних, зокрема в частині реального впливу середовища «виштовхування» на обсяги міграції населення, здійснено кореляційно-регресійний аналіз та моделювання впливу середовища виштовхування населення за кордон на рівень міграційної активності населення (табл. 3.1.5).

²⁷ Lücke M., Saha D. Labour migration from Ukraine: Changing destinations, growing macroeconomic impact. *Policy Studies Series* [PS/02/2019]. Berlin – Kyiv. 2019. 35 p. URL: https://www.german-economic-team.com/ukraine/wp-content/uploads/sites/7/GET_UKR_PS_02_2019_en.pdf

Таблиця 3.1.5

Вплив середовища виштовхування на рівень міграційної активності населення: кореляційно-регресійний аналіз

Роки	Інтегральний індекс середовища міграційної активності населення (X_t)		Рівень міграційної активності населення (Y_t)*	
	Львівська область	Україна	Львівська область	Україна
2008	0,765	0,688	0,706	0,334
2009	0,794	0,749	0,923	0,332
2010	0,777	0,711	1,280	0,374
2011	0,745	0,660	1,669	0,432
2012	0,751	0,662	1,816	0,470
2013	0,748	0,720	1,950	0,522
2014	0,784	0,775	2,113	0,494
2015	0,807	0,790	2,701	0,539
2016	0,774	0,775	2,767	0,577
2017	0,766	0,748	3,253	0,621
Коефіцієнт кореляції ($X_t - Y_t$)			Львівська область	0,738
			Україна	0,560
Коефіцієнт детермінації			Львівська область	0,464
			Україна	0,314
Стандартна похибка регресії			Львівська область	0,738
			Україна	0,102
Інформаційний критерій Акайке (AICC)			Львівська область	-1,194
			Україна	-40,842

Примітка: співвідношення кількості виїздів за кордон до загальної кількості населення у регіоні/країні

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

Встановлено, що взаємозв'язок середовища сприяння «виштовхуванню» населення за кордон та рівня міграційної активності населення описується моделями ((3.1.8)-(3.1.9)):

✓ для Львівської області:

$$y_t = \frac{1,693}{(0,286^*)} + \frac{0,830}{(0,402^*)} \times \frac{\cos(778,527}{(27,137^*)} + \frac{25,244x_t}{(20,724^*)} \quad (3.1.8)$$

✓ для України:

$$y_t = \frac{0,464}{(0,039^*)} + \frac{0,073}{(0,046^*)} \times \frac{\cos(37,074}{(19,093^*)} - \frac{9,964x_t}{(13,534^*)} \quad (3.1.9)$$

де x_t – рівень виштовхування населення за кордон (інтегральний індекс середовища міграційної активності населення).

* $p < 0,05$; $df = 6$

Примітка: моделі побудовані у програмному забезпеченні CurveExpert Professional 2.6.3. У дужках зазначено стандартні похибки параметрів регресії.

Коефіцієнт кореляції між інтегральними індексами середовища виштовхування та показниками рівня міграційної активності населення у 2008-2017 рр. для Львівської області рівний 0,738, а для України – 0,560. Показники кореляції і детермінації для Львівської області є високими, що свідчить про існування тісного зв'язку між аналізованими змінними. Відповідно, з високим рівнем вірогідності можна очікувати зростання обсягів міграції по мірі посилення дії чинників, що сприяють «виштовхуванню» населення регіону за кордон. Однак, для України показники кореляції вказують на помірний вплив середовища на рівень міграційної активності. Тому варто припустити, що обсяги міграції населення України залежать не тільки від досліджуваних факторів, а й від рівня середовища виштовхування населення за кордон і обсягів еміграції за попередні періоди. Для підтвердження цієї гіпотези побудовано модель лагового типу для України (Autoregressive Distributed Lag (ARDL)) (3.1.10).

$$y_t = a + b_1x_{t-p} + u_t \quad (3.1.10)$$

Лагове моделювання показує, що якщо в деякий момент часу t відбувається зміна незалежної змінної x (інтегральний індекс середовища міграційної активності населення – $INDEX_t$), то ця зміна буде впливати на значення змінної y (рівень зовнішньої міграційної активності населення – $MIGR_t$) протягом p наступних періодів часу. Результати оцінки економіко-математичної моделі представлено у табл. 3.1.6.

$$MIGR_t = \frac{0,127}{(0,067)^*} + \frac{0,163MIGR_{t-1}}{(0,324)^*} + \frac{2,744INDEX_t}{(1,394)^*} - \frac{2,638INDEX_{t-1}}{(1,249)^*} + \frac{2,504INDEX_{t-2}}{(1,006)^*} \quad (3.1.11)$$

$$R^2 = 0,979 \quad DW = 2,731$$

* $p < 0,05$

Таблиця 3.1.6

Результати оцінки ARDL моделі (на прикладі України, 2008-2017 рр.)

Критерій	Значення	Критерій	Значення
Скоригований коефіцієнт детермінації	0,949853	p-значення	0,007775
Стандартна похибка регресії	0,015799	Стандартне відхилення залежної змінної	-0,302931
Сума квадратів залишків	0,000749	Інформаційний критерій Акайке	-5,188583
Логарифм функції максимальної правдоподібності	25,75433	Інформаційний критерій Шварца	-5,138932
F-статистика	34,14767	Інформаційний критерій Ханнана-Квіна	-5,523459

Примітка: побудова моделі й оцінка достовірності здійснена у програмному забезпеченні EViews 11

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

Лагове моделюванням впливу рівня сприяння «виштовхуванню» населення України за кордон (формула (3.1.11)) демонструє, що зміна рівня міграційної активності населення України при збільшенні інтегрального індексу середовища на 1 % у фіксований момент часу без урахування впливу лагових значень становить +2,74 % (**короткостроковий мультиплікатор**). Під впливом збільшення рівня виштовхування населення за кордон рівень міграційної активності зменшується в середньостроковому періоді на 32,77 %. Це пояснюється тим, що переважна частина міграційного потоку з України є середньостроковою і поширюється на сусідні європейські країни. Трудові мігранти мають можливість повернутися до України через деякий період часу, що свідчить про позитивний економічний ефект від збільшення обсягів міграції на перспективу до двох років. Тут також варто вести мову і про туристичні поїздки, службові виїзди населення, які мають коротко- та середньостроковий характер. У довготерміновому періоді підвищення рівня виштовхування населення за кордон з України призведе до збільшення рівня міграційної активності на 31,11 %. Наголосимо, що на 34,09 % поточний рівень зовнішньої міграційної активності залежить від обсягів еміграції населення у короткотерміновому періоді.

Середній лаг у даній моделі становить близько 2 роки, що підтверджує гіпотезу про вплив середовища сприяння «виштовхуванню» на рівень міграційної активності населення України у довготерміновому періоді.

Міжнародна міграція є важливим елементом сучасної демографічної політики, але, враховуючи її мінливий характер, вона залишається найбільш непередбачуваною серед інших демографічних змін. У зв'язку з цим створення системи оцінок міграційної активності населення для вирішення її завдань є актуальною для України, яка є однією з найбільших країн-донорів мігрантів для країн ЄС.

Доведено, що міграційна активність населення передусім визначається демографічною ситуацією в країні, тривалістю життя, станом здоров'я населення, вихованням молодого покоління, атмосферою в сім'ї тощо. В Україні спостерігається скорочення народжуваності і зростання смертності (особливо осіб працездатного віку). Переважання значень останнього показника над першим є загрозою для демовідтворення і може призвести до катастрофічного скорочення чисельності населення. На цьому тлі зростаюча міграційна активність населення має негативні наслідки для демографічної ситуації в Україні та суттєво знижує рівень демографічної безпеки. З іншого боку, в руслі сучасних глобальних трендів старіння нації і скорочення кількості населення є проблемою багатьох країн, які компенсують низький рівень народжуваності імміграцією (ефект заміщення).

Місце праці, гарантована офіційна зайнятість, поширення неповної та неформальної зайнятості, різні аспекти руху робочої сили, умови праці та її оплати, безумовно, створюють соціально-економічне підґрунтя середовища міграційної активності населення. Такі показники, як рівень безробіття населення у віці 15-70 років, рівень вибуття працівників, рівень вимушеної

неповної зайнятості, частка працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці, рівень виробничого травматизму, є важливими якісними характеристиками середовища міграційної активності населення. Вони свідчать про посилення чинників «виштовхування» трудових мігрантів із країни, обумовлюючи катастрофічну нестачу кадрів у різних сферах.

Погіршення економічної ситуації в країні чи регіоні, а, отже, зниження гарантій стабільної зайнятості та гідного рівня життя населення підштовхують громадян до спроб знайти роботу з вищими заробітками, здобути освіту (часто на безкоштовній основі) в інших країнах. Відповідно, при зниженні рівня доходів населення, активних інфляційних процесах, перевищенні темпів зростання витрат населення над темпами зростання доходів, обмеженості громадян у можливостях здійснення заощаджень та інвестицій унаслідок високого рівня витрат на продукти харчування міграційні настрої наростають.

Економічна ситуація в Україні є важливою причиною трудової міграції населення за кордон, подальша активізація якої загрожує економічному розвитку регіонів України та національній безпеці в цілому. Щоб подолати згубну тенденцію, коли трудова еміграція пришвидшує розвиток економіки зарубіжних країн, необхідно забезпечити привабливі умови для входження іноземних інвесторів в економіку країни та її регіонів, зростання капітальних інвестицій, збільшення валової доданої вартості, розширення діяльності суб'єктів малого бізнесу та збільшення частки інноваційно активних підприємств. Відтак, покращення значень цих та інших головних макроекономічних параметрів слугуватиме чинником стримування міграційної активності населення.

Апробація авторського методичного підходу дозволяє оцінювати середовище міграційної активності населення з подальшим прогнозуванням обсягів та рівня міграції населення у регіонах східної Європи, а також балансів міграції в межах міжрегіональних (міждержавних) міграційних систем. Отримані результати дозволяють ідентифікувати ключові кількісні чинники впливу на активізацію або стримування міграційної активності населення з Карпатського регіону та України до країн Європи, можуть слугувати концептуальним базисом регулювання тенденцій і темпів нарощування (стримування) міграції населення в регіоні.

3.2. СЕРЕДОВИЩЕ ОСВІТНЬОЇ МІГРАЦІЇ

Сучасному етапу глобалізації соціально-економічних процесів та явищ притаманне таке масове соціокультурне явище як освітня міграція – інтелектуальна за змістом форма активних міграційних переміщень населення. Втілення у Європейському Союзі ідеї «свободи руху знань» відкриває кордони між історично різними освітніми системами, посилює академічний рух студентів, викладачів, науковців, дослідників.

Процеси освітньої міграції, як правило, здійснюються у формі здобуття транскордонної освіти та академічної мобільності як основних її інституційних форм. Освітня міграція є складовою та індикатором міграційної активності населення. Напрямок її потоків, активність та інтенсивність визначає середовище регіону та країни в цілому як сув'язь багатоманітних обставин, умов, домовленостей об'єктивного і суб'єктивного характеру, які є причинами, поштовхом появи та розвитку процесів освітньої міграції. У зв'язку з цим зростає роль та значення фактору середовищного творення освітньої міграції. **Середовище освітньої міграції населення (СОМН)** розглядається як сукупність політичних, інституційних, освітніх, освітньо-наукових, соціально-економічних, соціально-демографічних, інформаційних та інших умов, які існують на певній території та які є вагомими для прийняття особою рішення щодо освітньої міграції. Наявність цих умов формує відповідний фон (поле) для активізації (пришвидшення) чи навпаки сповільнення міграційних процесів в регіоні в той чи інший період часу, дозволяє виявити нові якісні характеристики досліджуваного процесу.

До аналізу СОМН були залучені наступні узагальнені його характеристики: кількісний потенціал освітньої міграції, якість академічного середовища, мотивація освітньої міграції, можливість співпраці університетів і промисловості у дослідженнях, інституційні умови в освітній сфері.

Розраховано узагальнений показник РІФСOM (**регіональний індекс формування середовища освітньої міграції населення**) на основі методу багатовимірної (кластерного) аналізу²⁸. Використання цього методу дає можливість перейти від оцінки середовища освітньої міграції за багатьма показниками до побудови на основі приведення багатомірних елементів до одного синтетичного показника.

До розрахунку інтегрального індексу формування середовища освітньої міграції населення відібрано 28 показників, які об'єднані у 5 компонент, кожна з яких характеризує різні сторони середовища освітньої міграції населення (табл. 3.2.1).

²⁸ Плют В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: методы таксономии и факторного анализа / Пер. с пол. В. В. Иванова. Науч. ред. В. М. Жуковский. М.: Статистика, 1980. 151 с.

Таблиця 3.2.1

**Індикатори, які характеризують середовище формування освітньої
міграції населення**

Позначення	Показники	Напрямок впливу (С, Д)*	Характеризує умови формування середовища освітньої міграції
<i>1. Потенціал освітньої міграції</i>			
X ₁	Кількість студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації (академій, університетів, інститутів) на 10 тис. нас	С	освітні
X ₂	Кількість закладів вищої освіти (академій, університетів, інститутів) на 10 тис. нас.	С	освітні
X ₃	Частка студентів ВНЗ I-У рівнів, які навчаються на заочній формі, % до загальної кількості студентів	С	освітні
X ₄	Частка студентів, які навчаються у відокремлених структурних підрозділах університетів, академій, інститутів, % до загальної кількості	С	освітні
X ₅	Кількість науково-педагогічних працівників університетів, академій, інститутів, осіб	С	освітні
X ₆	Частка населення, що використовували інтернет з метою навчання та освіти, % до населення, яке повідомило, що користувалися послугами Інтернету (за результатами обстеження домогосподарств)	С	інформаційні
<i>2. Якість академічного середовища</i>			
X ₇	Кількість науково-педагогічних працівників університетів, академій, інститутів, які мають науковий ступінь кандидата наук на 100 НПП	С	освітньо-наукові
X ₈	Кількість науково-педагогічних працівників університетів, академій, інститутів, які мають науковий ступінь доктора наук, на 100 НПП	С	освітньо-наукові
X ₉	Кількість закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку аспірантів, % до загальної їх кількості	С	освітньо-наукові
X ₁₀	Кількість закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку докторантів, % до загальної їх кількості	С	освітньо-наукові
X ₁₁	Кількість аспірантів на 01.01.2018 р. за віком до 35 років, % до загальної їх кількості	С	освітньо-наукові
X ₁₂	Кількість докторантів на 01.01.2018 р. за віком до 40 років, % до загальної їх кількості	С	освітньо-наукові
X ₁₃	Кількість аспірантів і докторантів на 100 осіб науково-педагогічних працівників університетів, інститутів, академій	С	освітньо-наукові
<i>3. Мотивація освітньої міграції</i>			
X ₁₄	Кількість випускників ЗВО, які отримали скерування на роботу, % до загальної кількості випускників	С - Д	соціально-економічні
X ₁₅	Частка випускників, які одночасно з освітньо-кваліфікаційним рівнем отримали робітничу професію, %	С - Д	соціально-економічні

3.2. Середовище освітньої міграції

X16	Номінальна заробітна плата на штатного працівника, грн.	С - Д	соціально-економічні
X17	Рівень безробіття населення (за МОП), у % до економічно активного населення відповідного віку	С - Д	соціально-економічні
X18	Кількість внутрішньо переселених осіб зі Сходу України та Криму на 10 тис. нас., осіб	С - Д	політичні
X19	Міграційний приріст (+), скорочення (-) в рамках міждержавної міграції, осіб	С - Д	соціально-демографічні
X20	Регіональний індекс людського розвитку (за методикою розрахунку Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України), 2017 р.	С - Д	соціально-економічні
4. Можливість співпраці університетів і промисловості у дослідженнях			
X21	Частка підприємств з технічними інноваціями, які здійснювали партнерство з вищими навчальними закладами з інноваційної співпраці у 2014-2016 рр., % до загальної кількості підприємств з технологічними інноваціями	С	інноваційні
X22	Обсяг фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень коштами організацій сектору вищої освіти на 1 тис. грн. загального обсягу фінансування, тис. грн.	С	інноваційні
X23	Частка університетів та вищих навчальних закладів серед важливих джерел інформації для інноваційної діяльності у 2014-2016 рр., % до загальної кількості підприємств з технологічними інноваціями	С	інноваційні
X24	Сумарний індекс інновацій, 2016 р.	С	інноваційні
5. Інституційні умови в освітній сфері			
X25	Кількість університетів, академій, інститутів з приватною формою власності, % до їх загальної кількості	Д	інституційні
X26	Кількість студентів університетів, академій, інститутів на початок 2017/2018 рр., які навчаються за рахунок коштів держбюджету	С	інституційні
X27	Кількість громадян інших держав, які навчаються у ВНЗ III-IV рівнів акредитації, у розрахунку на 1 тис. студентів	С	інституційні (експорт освітніх послуг)
X28	Кількість аспірантів-іноземців, у розрахунку на 100 аспірантів, осіб	С	інституційні (експорт освітніх послуг)

Примітка: *С – стимулятор, Д – дестимулятор

Джерело: авторська розробка

Індикатори першої укрупненої характеристики (рис. 3.2.1) показують, що існує суттєвий розрив між місцями областей в рейтингу СОН Карпатського регіону. Це є відображенням їх нерівних можливості у формуванні середовища як визначального чинника різної активності освітніх мігрантів. Серед областей Карпатського регіону домінує Львівська область – 3 місце в Україні. Івано-Франківська область займає 10 місце, Чернівецька – 15, Закарпатська – 20.

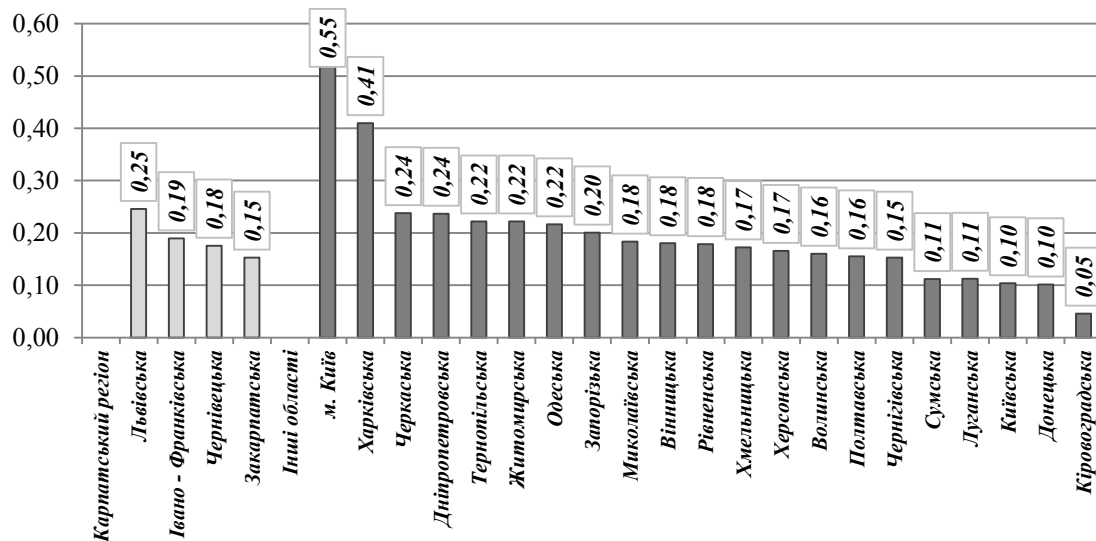

Рис. 3.2.1. Місце областей Карпатського регіону
в рейтингу областей України за значенням індексу
укрупненої групи «потенціал освітньої міграції»

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

Розрахунок другої укрупненої характеристики (рис. 3.2.2) показав очевидні переваги Івано-Франківської області (6 місце в Україні), якісні характеристики формування СОМН якої є відносно кращими порівняно з іншими областями. З невеликим відривом позиціонується Львівська область (10 місце), Чернівецька область (12 місце) і в аутсайдерах опинилася Закарпатська область (24 місце). Вищий рейтинг Івано-Франківської області серед областей Карпатського регіону забезпечили відносно вищі значення таких показників, як кількість закладів вищої освіти, які здійснювали підготовку аспірантів та докторантів.

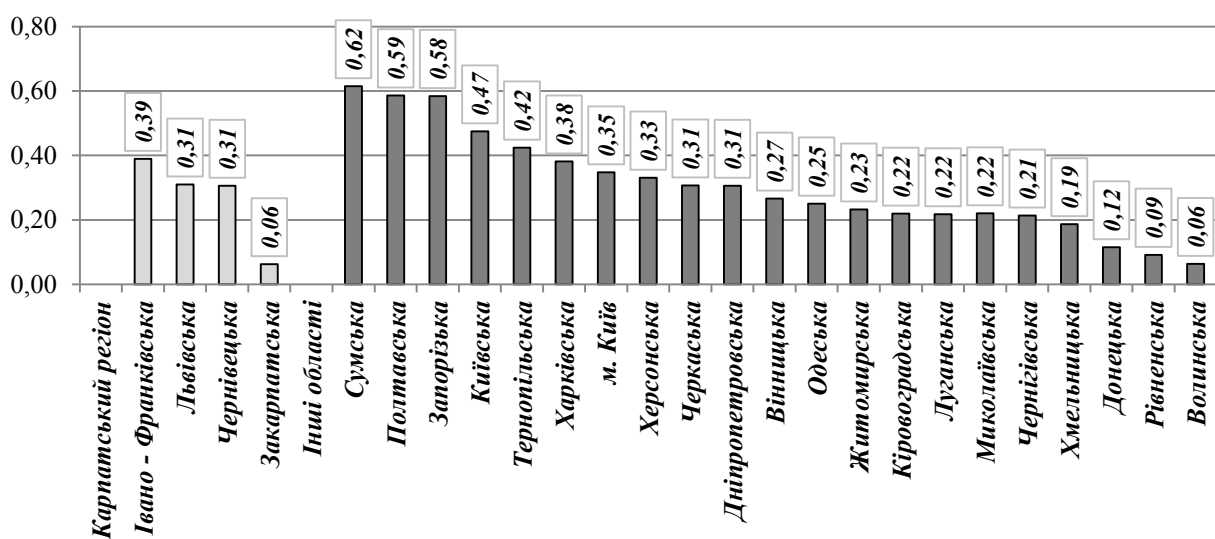

Рис. 3.2.2. Місце областей Карпатського регіону
в рейтингу областей України за значенням індексу
укрупненої групи «якість академічного середовища»

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

Соціально-економічні умови формування СОМН розкриті у такій загальній характеристиці як **мотивація освітньої міграції**. У сучасний період активізації міграційних процесів та зміни їх параметрів центральним моментом, що визначає баланс процесів **притягування і виштовхування** освітніх мігрантів, є визначення та врахування основних мотивів руху освітніх мігрантів в середині країни та за її межі. Тривалий час в українському суспільстві залишається гострою проблема працевлаштування випускників ЗВО.

Мотиваційну роль щодо виштовхування чи втримування освітніх мігрантів відіграють економічні чинники: номінальна заробітна плата одного штатного працівника, рівень безробіття населення, а також політичний фактор, який пов'язаний з війною на Сході України (оцінено за кількістю внутрішньо переселених осіб зі Сходу України та Криму).

Якість СОМН визначає також загальна міграційна ситуація та політика в регіонах та країні в цілому, а також рівень та якість життя населення окремих регіонів (за показником індексу людського розвитку).

Гіпотеза нашого дослідження передбачає розгляд мотиваційної складової формування СОМН з позицій сценарію «виштовхування» та «втримання». Наприклад, за сценарієм «виштовхування» серед областей Карпатського регіону найбільш сприятливе середовище в Івано-Франківській області – 4 місце в Україні, далі у Львівській області – 6 місце, в Закарпатській області – 9 місце і на 19 місці Чернівецька область (рис. 3.2.3). При цьому **«виштовхуючі»** області Карпатського регіону розміщуються на відносно вищих позиціях всеукраїнського рейтингу, тоді як **«втримуючі»** області посідають суттєво нижчі щаблі серед інших регіонів України.

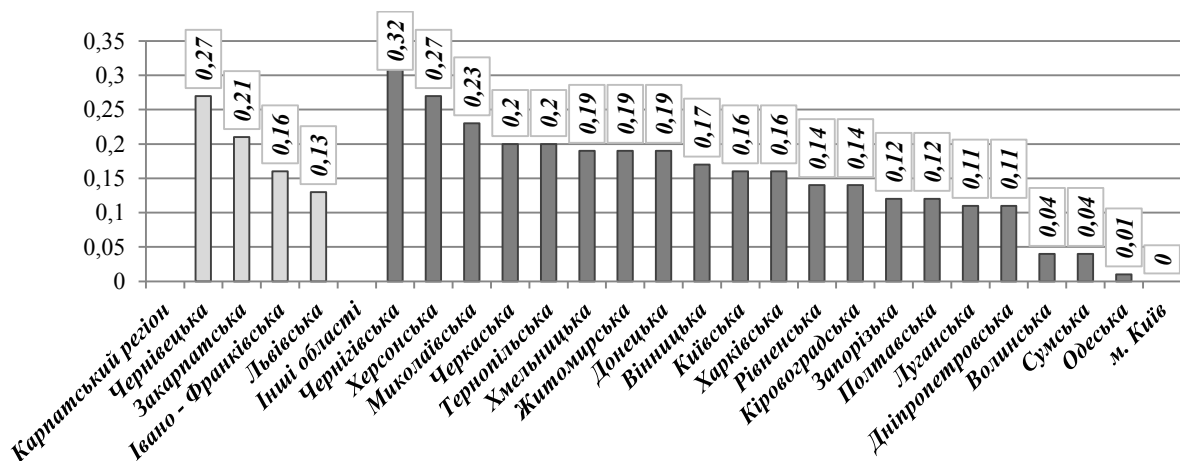

Рис. 3.2.3. Місце областей Карпатського регіону в рейтингу областей України за значенням індексу укрупненої групи «мотивація освітньої діяльності» за сценарієм «виштовхування»

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

Аналіз СОМН у групі «співпраця університетів і промисловості» (рис. 3.2.4) показав, що при першому місці Львівської області у всеукраїнському рейтингу інші області Карпатського регіону сформували

групу аутсайдерів: Івано-Франківська область – 19 місце, Чернівецька область – 21 місце, Закарпатська область – 23 місце, тобто їх середовище має найменші шанси протидіяти переміщенням за освітнім фактором. Натомість університетська система науки і виробництва Львівської області більшою мірою сприяє сповільненню освітніх міграцій.

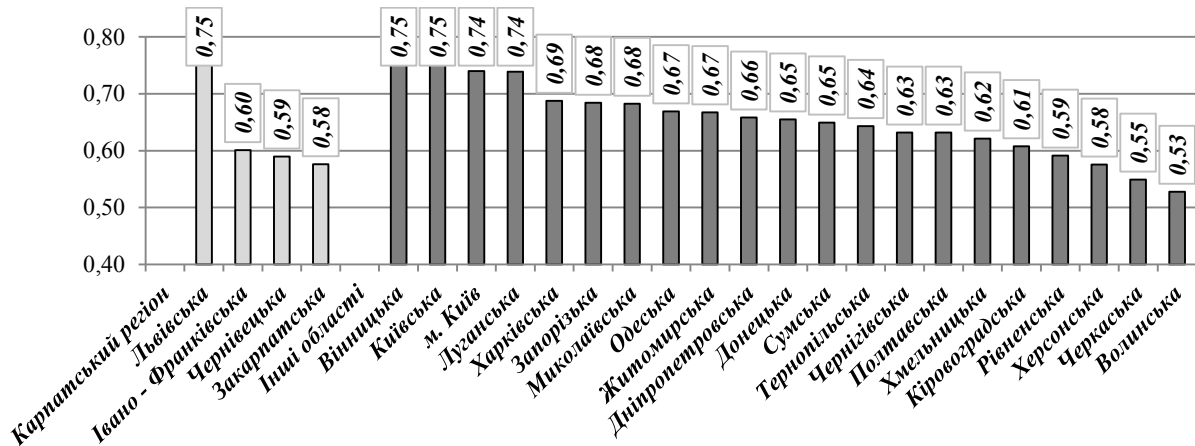

Рис. 3.2.4. Місце областей Карпатського регіону в рейтингу областей України за значенням індексу укрупненої групи «можливості співпраці університетів і промисловості у дослідженнях»

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

За характеристикою «інституційні умови в освітній сфері» Львівська область (3 місце в Україні) домінує серед областей Карпатського регіону. Інші області цього регіону розмістилися на нижніх щаблях всеукраїнського рейтингу. Зокрема, Івано-Франківська область – 18 місце, Закарпатська область – 22 місце, Чернівецька область – 25 місце (рис. 3.2.5). Це вказує на потребу поглибленого аналізу інституційного середовища в останніх трьох областях. Особливої уваги потребує вдосконалення політики експорту освітніх послуг в частині залучення на навчання іноземних студентів, власне такої політики, яка суттєво модифікує СОМН.

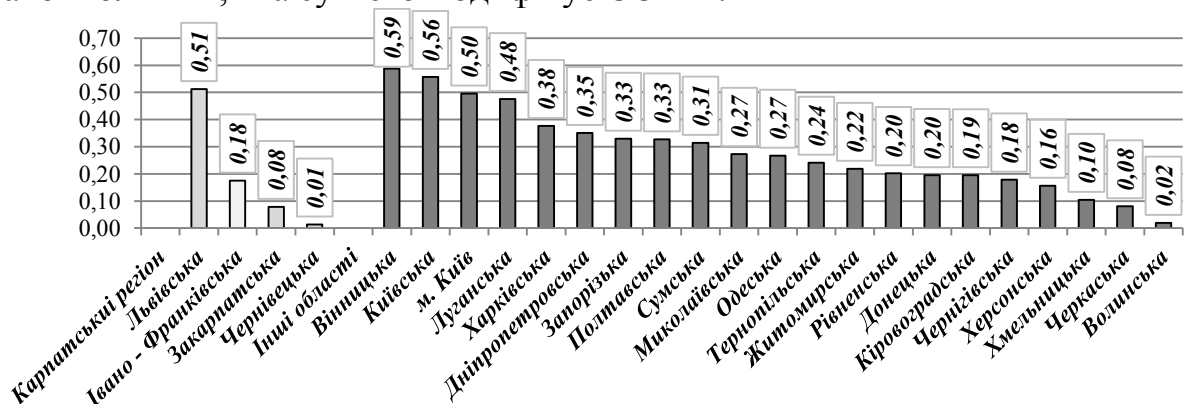

Рис. 3.2.5. Місце областей Карпатського регіону в рейтингу областей України за значенням індексу укрупненої групи «інституційне середовище»

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

Розрахунок РІФСOM як узагальненого показника сформованості середовища освітньої міграції (рис. 3.2.6) показав, що найбільш несприятливим (в плані «виштовхування») освітнім середовищем у Карпатському регіоні володіє Львівська область (4 місце в Україні), яка має на порядок вищі порівняно з іншими областями регіону потенціали освітньої та наукової мобільності, більш кращі умови працересурсної, соціально-економічної, соціально-демографічної ситуації та інституційного середовища, а також на порядок вищу ефективну співпрацю університетів з виробництвом.

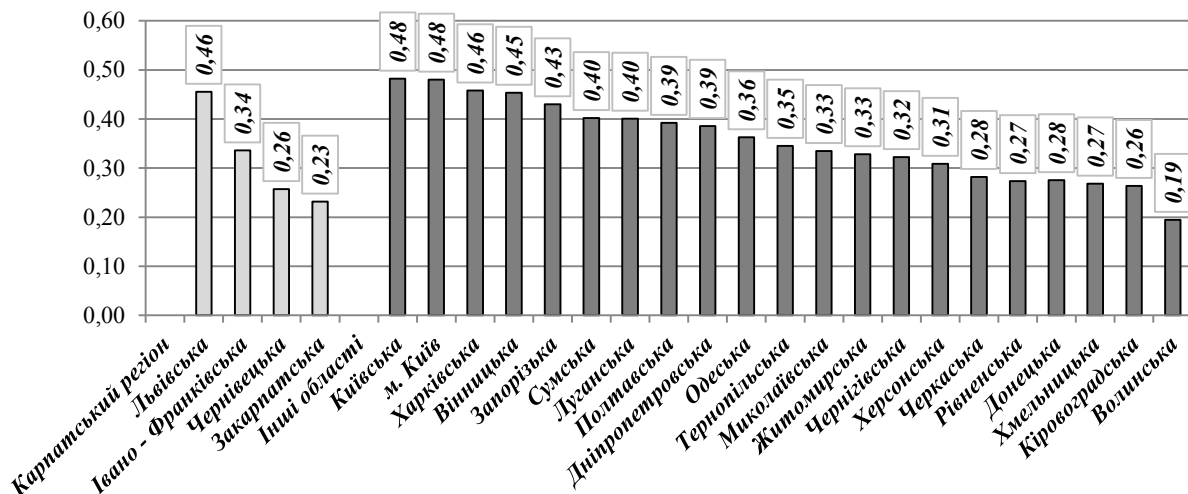

Рис. 3.2.6. Місце областей Карпатського регіону в рейтингу областей України за розрахунком інтегрального показника РІФСOM (сценарій «виштовхування»)

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

Натомість інші області в рейтингу формування SOMN слідує з великим відривом і посідають найнижчі щаблі, а саме Івано-Франківська область – 15 місце, Чернівецька область – 21 місце, Закарпатська область – 24 місце (табл. 3.2.2).

Таким чином, побудовані індекси укрупнених груп показників та інтегральний індекс РІФСOM створюють цілісну багатоаспектну картину SOMN в розрізі окремих областей Карпатського регіону; дають можливість врахувати в інтегрованому показнику вплив на SOMN освітніх, академічних, працересурсних, мотиваційних, інноваційних, інституційних умов в кожній області Карпатського регіону; здійснити класифікацію регіонів за рівнем інтегрального показника, а також укрупнених груп індикаторів, що його визначають; сформулювати пропозиції для моніторингу стану міграційної активності, вимірювання її тенденцій та чинників, обґрунтування важливих аспектів міграційної політики в системі соціально-економічного розвитку регіонів України.

Таблиця 3.2.2

**Місце областей Карпатського регіону у всеукраїнському рейтингу
формування СОМН (сценарій «виштовхування»)**

Адміністративні області	Місця в рейтингу					РІФСOM
	I ком-понента	II ком-понента	III ком-понента	IV ком-понента	V ком-понента	
Львівська	3	10	6	1	3	4
Івано-Франківська	10	6	4	19	18	15
Чернівецька	15	12	19	21	25	21
Закарпатська	20	24	9	23	22	24

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

Інтегральний індекс РІФСOM дозволяє відстежувати місце регіону за важливими параметрами розвитку СОМН, оцінювати привабливість, можливості та загрози формування цього середовища в регіональному вимірі. Середовище освітньої міграції населення областей Карпатського регіону майже однаково властиві процеси як «втримування», так і «виштовхування» освітніх мігрантів. Однак «виштовхувальні» тенденції переважають, про що свідчить відносно вища позиція областей Карпатського регіону у загальнодержавному рейтингу. При цьому як в першому випадку, так і в другому середовищні умови освітньої міграції є найбільш сприятливими для областей Карпатського регіону в наступному порядку: Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська області.

РОЗДІЛ 4. ДЕМОГРАФІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ МІГРАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

4.1. ДЕМОГРАФІЧНІ НАСЛІДКИ МІГРАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Для Карпатського регіону характерним є звужений тип природного відтворення населення. При ньому прискорюються процеси старіння населення, відбувається деформація його статевовікової структури, відповідно зменшується частка економічно активного населення та часто відчувається дефіцит робочої сили на ринку праці.

Демографічні наслідки міграційної активності тісно пов'язані з процесами природного руху населення. Їхня взаємодія формує зміни чисельності населення. Згідно з даними офіційної статистики, населення Карпатського регіону за останні 10 років (2010-2019 рр.) збільшилось за рахунок міграційного приросту на 20,8 тис. осіб. Однак це не може компенсувати втрати за рахунок природного скорочення населення – 67,6 тис. за цей період. Загалом в 2017-2019 рр. в усіх областях регіону посилювалось природне скорочення населення та міграційний приріст поступово знижувався (рис. 4.1.1).

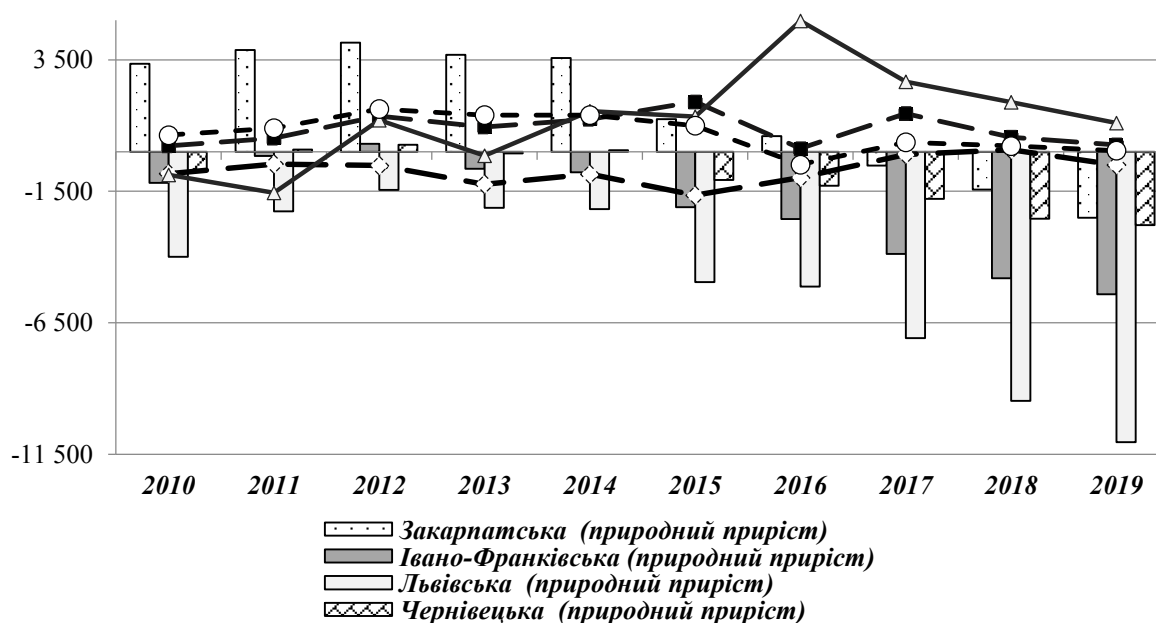

Рис. 4.1.1. Динаміка природного та міграційного приросту в областях Карпатського регіону, 2010-2019 рр., осіб

Джерело: побудовано авторами за даними²⁹

²⁹ Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

Аналіз вікової структури іммігрантів у Карпатському регіоні свідчить про відносне переважання молоді, що пов'язано з навчанням у ЗВО та бажанням працевлаштування, адже великі обласні центри регіону залишаються привабливими для студентів з інших регіонів України та з інших країн. Цей процес у демографічному сенсі дещо нівелює відтік студентів з регіону на навчання за кордон.

Однак стаціонарна міграція відображає лише незначну частину усіх міграційних потоків регіону. Значно більший вплив на демографічну ситуацію в Карпатському регіоні мають інші види міграції, зокрема, сезонна трудова, що все частіше переростає у стаціонарну. При цьому така зміна не завжди відображається в офіційній статистиці – фактичне проживання мігранта на території іншої країни та навіть набуття ним громадянства цієї країни часто відбувається без зняття з обліку за місцем проживання в Україні. Реалізацію моделі такого переходу можна побачити на прикладі українських громад в Італії, Іспанії та Португалії – чисельність українських мігрантів щороку повільно зменшується, однак більшість з них вже мають громадянство країни прибуття і не збираються повертатися на батьківщину. У випадку Польщі та Чехії таку модель слід корегувати на відстань – близькість країн та навіть регіонів походження і прибуття потенційно зменшує частку осілих мігрантів. Карпатський регіон є прикордонним, тому «осідання» трудових мігрантів у Польщі та Чехії може відбуватися меншими темпами, ніж в Італії чи Іспанії.

Трудовий характер міграції означає відповідну вікову структуру мігрантів. Населення працездатного віку – одночасно це й населення фертильного віку, відповідно ризики трудової міграції – це ризики спаду рівня народжуваності, що має місце зараз в усіх чотирьох областях Карпатського регіону.

У випадку міграції молоді відбувається передусім реалізація освітніх та трудових її потреб. Як свідчать дослідження освітньої міграції українських студентів у Польщі³⁰, лише 6 % українських студентів у цій країні планують повертатися в Україну, тобто є висока ймовірність того, що молодь розпочне свою кар'єру за місцем навчання що, відповідно, означає і фактичне проживання там з формуванням стійких наративів еміграції.

Міграція часто спричиняє суттєві порушення статевої структури населення, особливо сільських територій. Так, міграція населення Закарпатської області часто має «чоловіче» обличчя, що деформує статеву структуру закарпатських сіл та формує викривлену модель сім'ї у молодого покоління.

Отже, не стаціонарна, а передусім освітня та трудова міграція призводить до деформації статевовікової структури населення Карпатського регіону, зменшуючи чисельність населення у працездатному та

³⁰ Українське студентство в Польщі: політики залучення, інтеграції та мотивація і плани студентства. Аналітичний центр «Cedos», 3 листопада 2018 р. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-v-polshchi-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatyia-i-plany-studentiv>

допрацездатному віці.

Іншим демографічним наслідком міграції у Карпатському регіоні є порушення шлюбної та сімейної структур населення. Це виражається передусім у таких аспектах: фактичний та юридичний розрив шлюбних відносин; порушення сімейних (міжпоколінних) зв'язків та загалом зміна звичного соціального оточення; соціальне сирітство; емоційний збиток. Крім того, участь у міграції зумовлює вищий вік вступу в шлюб та, відповідно, народження меншої кількості дітей.

Кожен з цих негативних наслідків веде до порушення нормального режиму демовідтворювальних процесів.

Основним параметром зміни вікової структури населення Карпатського регіону є зростання частки осіб у післяпрацездатному віці, що призводить до посилення демографічного навантаження. Через участь у зовнішній міграції здебільше працездатного населення показник демографічного навантаження зростає швидшими темпами. Крім власне демографічних важливими є й соціально-економічні наслідки трудової міграції, а саме значне недоотримання надходжень у Пенсійний фонд.

Соціально-економічний вимір демографічних наслідків міграційної активності населення Карпатського регіону (в частині зовнішньої трудової міграції) виявляється в таких аспектах:

- порушенні соціально-економічної структури населення – наприклад, у зниженні абсолютних показників зайнятості населення;
- зміні професійної структури населення – зокрема, у зменшенні кваліфікованих працівників тих професій, оплата праці яких є значно вищою за кордоном та, відповідно, зниженні кваліфікації тих, хто залишається, що призводить до дефіциту кваліфікованих кадрів у регіоні;
- функціонуванні освітньої та наукової сфер регіону – у значному за обсягом виїзді молоді на навчання, еміграції науковців та викладачів;
- втраті емігрантами національної ідентичності, їхній асиміляції внаслідок відсутності у країнах призначення умов для розвитку рідної мови та національної культури;
- зміні соціальної структури – у посиленні стратифікації населення, його розподілі за джерелами засобів існування;
- розселенні населення – у зростанні темпів будівництва та модернізації житла, зростанні приміських зон.

4.2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВПЛИВУ МІГРАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Тенденції міграційної активності населення Карпатського регіону об'єктивно позначаються на демографічних та соціально-економічних процесах в його областях. Міграція має як негативні, так і позитивні наслідки на соціально-економічний розвиток територій. У першому випадку це звуження трудового потенціалу та спад виробництва і збуту, зокрема у базових видах економічної діяльності; у іншому – скорочення безробіття, збільшення фінансових надходжень, зниження рівня бідності, розвиток підприємництва, підвищення платоспроможного попиту населення, імпорт цінностей, передових практик, соціального та інтелектуального капіталу.

З іншої сторони, соціально-економічний розвиток слугує одночасно й причиною, й наслідком міграції, адже критичне нагромадження диференціацій (у порівнянні з іншими регіонами, великим містами та центрами промислового розвитку), відставання областей за ключовими соціальними і макроекономічними характеристиками збільшує мотивацію населення до трудової та в подальшому – стаціонарної міграції. Навпаки, критичне збільшення інтенсивності та обсягів міграції призводить до нарощування низки соціальних проблем, погіршення трудоресурсного потенціалу економічного розвитку територій, спаду обсягів виробництва і збуту продукції у базових видах економічної діяльності та ВРП.

За рівнем економічного розвитку області Карпатського регіону поступаються середньодержавним значенням, що не сприяє міграційній стабільності та, скоріше, слугує чинником, який, в разі альтернативи рішення відносно проживання або здійснення економічної діяльності, **мотивує активну частину населення до міграції**, зокрема зовнішньої.

Проте, з-поміж областей Карпатського регіону за показниками економічного розвитку чітко простежується регіон – лідер та регіон – аутсайдер. Це, відповідно, Львівська та Чернівецька області, тоді як Закарпатська та Івано-Франківська області мають, в основному, середні (в межах Карпатського регіону) значення зі тяжінням першої до нижче середнього рівня економічного розвитку та другої – до вище середнього. Так, за 2009-2018 рр. за показниками ВРП на одну особу та капітальні інвестиції на одну особу Чернівецька та Закарпатська області поступалися середньодержавним значенням у понад 2 рази, а в порівнянні з середніми у Західному регіоні країни – від 20 до 40 %. Івано-Франківська та Львівська області мали за цими показниками значення нижчі, ніж в середньому в Україні, але вищі, ніж у Західному регіоні (табл. 4.2.1).

4.2. Загальна характеристика впливу міграції
на соціально-економічний розвиток

Таблиця 4.2.1

**Порівняльна характеристика (відхилення від середніх значень) окремих
показників економічного розвитку областей Карпатського регіону
України, 2009-2018 рр., %**

Показ- ники	Області	Відхилення від:	Роки									
			2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ВРП на 1 особу населення	Закарпатська	Україна	-45,9	-49,8	-48,4	-49,5	-46,9	-52,1	-48,4	-50,8	-54,2	-51,7
		Західний регіон	-7,5	-12,1	-8,7	-13,1	-11,1	-13,0	-16,2	-19,6	-21,6	-20,7
	Івано- Франківська	Україна	-35,6	-37,5	-37,7	-32,2	-27,2	-32,3	-26,7	-28,8	-33,7	-34,3
		Західний регіон	10,2	9,4	10,4	16,9	22,1	22,9	19,1	16,4	13,7	7,8
	Львівська	Україна	-30,0	-29,3	-30,8	-28,3	-24,1	-29,7	-22,5	-19,9	-19,4	-17,4
		Західний регіон	19,7	23,8	22,5	23,6	27,4	27,7	25,9	30,8	38,2	35,5
	Чернівецька	Україна	-52,6	-52,9	-53,9	-54,1	-54,8	-57,3	-55,6	-56,4	-58,5	-55,3
		Західний регіон	-18,8	-17,6	-18,4	-20,9	-24,1	-22,4	-27,8	-28,7	-28,8	-26,7
Капітальні інвестиції на 1 особу	Закарпатська	Україна	-47,5	-46,4	-49,4	-66,6	-63,6	-59,6	-52,8	-55,7	-27,1	-56,5
		Західний регіон	-24,1	-20,9	-12,3	-29,9	-65,5	-30,3	-33,0	-23,7	20,8	-18,2
	Івано- Франківська	Україна	-14,0	-5,3	-43,1	-41,6	-41,1	-3,8	8,7	-32,1	-49,9	-50,1
		Західний регіон	24,3	39,6	-1,4	22,5	-44,3	66,0	54,1	17,0	-16,9	-6,2
	Львівська	Україна	-16,3	-3,3	-2,1	-31,6	-34,5	-25,9	-17,2	-12,9	-9,9	-16,2
		Західний регіон	21,0	42,6	69,6	43,5	31,1	27,7	17,4	50,0	49,3	57,7
	Чернівецька	Україна	-18,9	-39,5	-46,9	-62,4	-53,2	-63,5	-51,8	-64,8	-68,7	-70,2
		Західний регіон	17,1	-10,8	-8,1	-21,0	-6,3	-36,9	-31,7	-39,2	-48,2	-43,9
Обсяги експорту на 1 особу	Закарпатська	Україна	-38,7	-30,3	-33,4	-33,9	-11,1	-17,5	-8,9	2,2	12,6	11,9
		Західний регіон	121,5	128,4	106,9	116,4	131,9	131,3	127,5	124,3	125,9	118,6
	Івано- Франківська	Україна	-70,3	-68,5	-59,8	-63,9	-72,6	-73,7	-72,9	-58,1	-52,7	-51,5
		Західний регіон	7,4	3,3	25,0	17,9	-28,5	-26,4	-32,4	-8,0	-5,1	-5,2
	Львівська	Україна	-74,7	-68,7	-69,4	-65,2	-53,4	-55,6	-44,4	-39,3	-38,6	-30,1
		Західний регіон	-8,7	2,7	-4,9	13,9	21,6	24,4	38,8	33,2	23,2	36,5
	Чернівецька	Україна	-87,0	-91,9	-93,9	-93,9	-89,0	-89,6	-87,4	-85,8	-83,8	-81,1
		Західний регіон	-53,1	-73,7	-80,9	-80,1	-71,3	-70,8	-68,4	-68,9	-67,5	-63,1
Рівень зайнятості економічно активного населення	Закарпатська	Україна	0,7	-0,6	-1,7	-1,6	-1,5	-0,2	-0,5	-1,3	-1,9	-2,0
		Західний регіон	2,3	1,1	0,2	0,2	0,3	1,2	1,2	0,5	0,3	0,4
	Івано- Франківська	Україна	-5,3	-6,7	-7,1	-5,9	-5,2	-3,8	-2,6	-2,2	-1,9	-2,3
		Західний регіон	-3,7	-4,99	-5,2	-4,1	-3,4	-2,4	-0,9	-0,4	0,3	0,1
	Львівська	Україна	-1,1	-0,8	-1,2	-1,4	-1,7	-1,9	-1,9	-1,6	-1,2	-1,5
		Західний регіон	0,5	0,9	0,7	0,4	0,09	-0,5	-0,2	0,17	0,9	0,8
	Чернівецька	Україна	-0,9	-1,0	-1,4	-1,6	-1,6	-1,4	-1,9	-0,7	-0,2	-0,5
		Західний регіон	0,7	0,7	0,5	0,2	0,19	0,01	-0,2	1,1	1,9	1,9

Джерело: складено автором за даними³¹

Високою є експортна активність у Закарпатській (обсяги експорту на одну особу тут, починаючи з 2016 р., перевищували значення цього показника і для України, і для Західного регіону) та у Львівській (де значення показника було нижчим, ніж в країні, але істотно вищим за обсяги експорту на 1 особу в середньому в Західному регіоні) областях, що є свідченням порівняно вищого рівня розвитку промисловості в цих регіонах, а, відтак, і можливості працевлаштування економічно активної частини населення. Робочі місця в реальному секторі економіки об'єктивно розглядаються як можливість альтернативної (в порівнянні з трудовою міграцією) зайнятості. У порівнянні з

³¹ Регіони України. 2019. Статистичний збірник. Ч. 1. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/12/zb_ru1ch2019.pdf.

областями Західного регіону України області Карпатського регіону характеризуються достатньо високим рівнем зайнятості, але, при цьому, поступаються за цим показником середньодержавним значенням. При цьому, області Карпатського регіону мають нижчий рівень доходів і витрат на одну особу (табл. 4.2.2), що призводить до послаблення купівельної спроможності та погіршення можливостей зі задоволення споживчих потреб населення.

Проблема трудонадлишкової кон'юнктури ринку праці при нижчому рівні заробітної плати та доходів громадян слугує одним з суттєвих чинників, які призводять до формування, а в подальшому і реалізації міграційних настроїв населення, особливо сільських територій, менш економічно розвинених районів та районних центрів, де попит на працю в рази менший.

Таблиця 4.2.2

Порівняльна характеристика (відхилення від середніх значень) окремих показників соціального розвитку областей Карпатського регіону України, 2009-2018 рр., %

Показ- ники	Області	Відхилення від	Роки									
			2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Доходи на 1 особу населення	Закарпатська	Україна	-28,8	-33,3	-30,7	-33,9	-31,7	-35,7	-31,2	-29,8	-27,3	-30,1
		Західний регіон	-10,7	-13,4	-11,4	-13,3	-9,9	-14,0	-13,4	-12,7	-11,8	-12,8
	Івано- Франківська	Україна	-17,3	-19,7	-18,9	-20,9	-20,2	-23,8	-17,7	-16,0	-14,2	-16,4
		Західний регіон	3,7	4,4	3,7	3,7	5,1	1,9	3,6	4,4	4,1	4,3
	Львівська	Україна	-7,2	-9,3	-9,4	-11,3	-13,7	-12,6	-7,4	-5,3	-3,5	-4,2
		Західний регіон	16,4	17,9	15,8	16,3	13,7	16,9	16,5	17,7	17,0	19,5
	Чернівецька	Україна	-25,2	-27,9	-26,4	-30,1	-28,6	-31,8	-24,4	-24,7	-22,7	-25,9
		Західний регіон	-6,2	-6,3	-5,9	-8,4	-5,9	-8,7	-4,9	-6,4	-6,3	-7,6
Витрати на 1 особу населення	Закарпатська	Україна	-28,8	-26,2	-28,1	-29,0	-30,3	-28,2	-22,7	-23,2	-21,9	-19,9
		Західний регіон	-4,6	-5,3	-9,1	-9,4	-8,7	-11,5	-10,1	-10,6	-10,4	-5,0
	Івано- Франківська	Україна	-27,1	-20,9	-20,9	-19,9	-20,9	-10,9	-7,4	-8,7	-7,2	-17,7
		Західний регіон	-2,3	1,6	0,1	2,2	3,7	9,7	7,7	6,4	6,5	-2,4
	Львівська	Україна	-16,5	-11,7	-11,2	-12,9	-13,0	-13,9	-7,6	-1,5	-1,9	2,8
		Західний регіон	11,9	13,5	12,6	11,2	13,9	6,0	7,4	14,7	12,5	21,9
	Чернівецька	Україна	-25,9	-24,8	-21,7	-22,7	-28,7	-22,3	-18,9	-19,6	-18,5	-12,3
		Західний регіон	-0,7	-3,4	-0,9	-1,3	-6,5	-4,2	-5,8	-6,4	-6,5	4,1
Середня заробітна плата	Закарпатська	Україна	-19,6	-17,6	-21,4	-22,3	-21,8	-21,2	-19,4	-17,1	-10,5	-8,9
		Західний регіон	-0,1	0,9	-0,7	-2,6	-2,3	-1,2	1,4	3,8	6,3	7,9
	Івано- Франківська	Україна	-14,6	-13,9	-15,9	-16,1	-17,9	-17,4	-18,9	-18,9	-14,5	-14,8
		Західний регіон	6,1	5,4	6,2	5,2	2,5	3,5	2,0	1,5	1,6	0,9
	Львівська	Україна	-13,1	-13,3	-14,8	-14,8	-14,6	-14,9	-13,1	-12,0	-10,0	-9,8
		Західний регіон	7,9	6,2	7,7	6,8	6,8	6,6	9,4	10,1	6,9	6,9
	Чернівецька	Україна	-22,4	-20,9	-24,6	-23,0	-23,9	-25,9	-27,3	-26,1	-20,9	-21,1
		Західний регіон	-3,6	-3,1	-4,7	-3,5	-4,9	-7,2	-8,5	-7,6	-6,0	-6,6
Рівень безробіття	Закарпатська	Україна	1,1	0,6	1,7	1,2	0,6	-0,1	0,1	0,7	1,0	1,2
		Західний регіон	-0,13	-0,39	0,56	0,16	-0,21	-0,33	-0,31	0,17	0,37	0,84
	Івано- Франківська	Україна	0,2	0,1	0,8	0,4	-	-1,2	-0,7	-0,5	-1,0	-1,0
		Західний регіон	-1,03	-0,89	-0,34	-0,64	-0,81	-1,43	-1,11	-1,03	-1,63	-1,36
	Львівська	Україна	-0,3	-0,3	-0,2	-	-0,1	-0,7	-0,9	-1,6	-2,0	-1,9
		Західний регіон	-1,53	-1,29	-1,34	-1,04	-0,91	-0,93	-1,31	-2,13	-2,63	-2,26
	Чернівецька	Україна	0,6	0,4	0,3	0,5	0,2	-0,3	0,2	-0,6	-1,1	-0,9

4.2. Загальна характеристика впливу міграції на соціально-економічний розвиток

Показ- ники	Області	Відхилення від	Роки									
			2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
		Західний регіон	-0,63	-0,59	-0,84	-0,54	-0,61	-0,53	-0,21	-1,13	-1,73	-1,26
Індекс споживчих цін	Закарпатська	Україна	-6,9	-0,6	-1,6	-1,0	-0,8	0,8	0,7	-0,7	0,2	2,4
		Західний регіон	-5,07	-0,01	-0,36	-0,2	-0,01	0,1	0,01	0,1	0,2	2,34
	Івано- Франківська	Україна	-0,5	-0,8	-1,7	-0,5	-0,5	0,1	0,1	-1,5	-	-0,7
		Західний регіон	1,33	-0,21	-0,46	0,3	0,29	-0,6	-0,59	-0,7	-	-0,76
	Львівська	Україна	2,8	0,6	0,3	-0,5	-0,3	1,8	1,9	-0,5	-0,7	0,3
		Західний регіон	4,63	1,19	1,54	0,3	0,49	1,1	1,21	0,3	-0,7	0,24
	Чернівецька	Україна	-3,3	-0,9	-2,2	-1,0	-0,6	-1,4	-1,3	-1,4	-1,3	-1,1
		Західний регіон	-1,47	-0,31	-0,96	-0,2	0,19	-2,1	-1,99	-0,6	-1,3	-1,16

Джерело: складено автором за даними³²

Попри відносно високий рівень оплати праці, безробіття у Закарпатській області перевищувало середні значення і для країни, і для Західного регіону. Такі проблеми значно менш притаманні Львівській, Івано-Франківській та Чернівецькій областям, де значення рівня безробіття нижчі в порівнянні з середніми в Україні та у Західному регіоні.

Не сприяє соціальній стабільності, зокрема у Закарпатській та Львівській областях, динаміка споживчих цін, темпи якої перевищують як середні значення в країні, так і в її Західному регіоні, що призводить до зростання вартості життя, а також споживчих цін на базові товари та послуги. У цьому відношенні ситуація стабільніша у Івано-Франківській та Закарпатській областях, де рівень споживчих цін, як правило, нижчий у країні та макрорегіоні.

Таким чином, аналізовані параметри соціального розвитку в областях Карпатського регіону нижчі за середньодержавні. Найнижчими значеннями показників характеризувалися Чернівецька та Закарпатська області, де чинники та, відповідно, ризики стимулювання міграційних, особливо зовнішніх, процесів вищі. Львівська та Івано-Франківська області мали порівняно вищий рівень соціального розвитку, що робить їх **внутрішніми центрами притягування мігрантів**.

Міграційні процеси, які відбуваються у Карпатському регіоні, позначилися й на послабленні забезпеченості підприємств базових видів економічної діяльності необхідним трудовим ресурсом, про що свідчить зростання попиту суб'єктів господарювання реального сектора економіки на робочу силу (табл. 4.2.3). Зокрема, найбільш відчутне зростання потреби у персоналі за 2011-2018 рр. спостерігалось у сільському господарстві, промисловості, будівництві, на транспорті, у сфері складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності Львівської області. Середньорічні темпи зростання попиту на персонал у цих видах економічної діяльності становили близько 30 % та понад 70 % на транспорті, у складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності.

³² Регіони України. 2019. Статистичний збірник. Ч.1. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/12/zb_ru1ch2019.pdf.

Таблиця 4.2.3

Найбільш значущі зміни попиту на робочу силу за видами економічної діяльності реального сектора економіки Карпатського регіону України, 2011-2018 рр., осіб

Види економічної діяльності	Області	Роки								Приріст, %	
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2018/ 2011	Середньо- річний за 2011-18 рр.
Сільське, лісове та рибне господарство	Львівська	32	39	23	32	23	49	49	102	3,2 р.	130,4
Промисловість	Закарпатська	541	432	240	247	64	162	365	480	88,7	124,9
	Івано-Франківська	135	80	74	69	51	92	261	300	2,2 р.	128,3
	Львівська	516	491	270	254	377	794	2166	2142	4,1 р.	139,3
	Чернівецька	164	137	138	76	159	230	415	372	2,3 р.	123,3
Будівництво	Львівська	74	63	22	28	72	149	227	173	2,3 р.	134,3
	Чернівецька	36	34	17	37	60	20	17	61	169,4	143,0
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	Івано-Франківська	40	24	5	17	115	32	22	64	160,0	2,1 р.
	Львівська	127	140	65	73	176	177	845	1023	8,1 р.	172,7
	Чернівецька	122	110	80	65	95	98	182	213	174,6	113,7

Джерело: складено автором за даними³³

Потреба у кваліфікованих кадрах, особливо робітничих професій, стає все більш відчутною у промисловості всіх областей Карпатського регіону, на будівництві у Чернівецькій області (за 2011-2018 рр. попит на робочу силу зріс на 69,4 %), а також на транспорті, у складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності Івано-Франківської (на 60,0 %) та Чернівецької (на 74,6 %) областей.

Примітно, що ці тенденції відбуваються на тлі загального скорочення чисельності зайнятих в реальному секторі економіки областей Карпатського регіону. До прикладу, якщо кількість зайнятих у сільському господарстві у Львівській області за 2011-2018 рр. скоротилася на 4,6 %, то попит на робочу силу зріс у 3,2 раза. Аналогічні показники у промисловості Львівської та Івано-Франківської областей, відповідно, становили 3,8 %, 5,2 % проти 4,1 та 2,2 раза; у будівництві та на транспорті, у складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності Львівської області – 12,8 %, 15,9 % проти 2,3 та 8,1 раза. Зазначене передусім є свідченням впливу активізації міграційних процесів на звуження трудового потенціалу в реальному секторі економіки регіонів.

Як проявом, так і частково підтвердженням зростання обсягів трудової міграції населення є зниження рівня безробіття, адже міграція, таким чином, слугує чинником вирівнювання працевидливості кон'юнктури ринку праці. Як можемо спостерігати на прикладі Львівської області, саме така ситуація

³³ Регіони України. 2019. Статистичний збірник. Ч.1. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/12/zb_ru1ch2019.pdf.

4.2. Загальна характеристика впливу міграції на соціально-економічний розвиток

стала характерною для сучасного періоду. Так, рівень безробіття в області за 2009-2018 рр. знизився на 0,7 в. п. (табл. 4.2.4). При цьому, найбільш вираженою стала ця тенденція, починаючи з 2014 р., коли рівень безробіття становив 8,6 % та до 2018 р. знизився до 6,9 %.

Таблиця 4.2.4

Показники зайнятості та безробіття у Львівській області у 2009-2018 рр.

Показники		Роки										2018/2009	
		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	%	+/-
Кількість зайнятих, тис. осіб	міс.	627,1	644,3	647	662,9	666,1	660,9	670,1	665,3	666,1	666,5	106,3	+39,4
	сіл.	457,9	452,4	453,7	437	438,6	377,3	371,9	381,7	384,7	374,7	81,8	-83,2
Рівень безробіття, %	всього	7,6	7,8	7,7	7,5	7,1	8,6	8,2	7,7	7,5	6,9	-0,7	х
	міс.	11,5	9,8	9,3	8,5	8,5	8,6	8,4	8,1	7,8	6,9	-4,6	х
	сіл.	4,1	5,0	5,4	5,9	4,9	8,5	7,7	7,1	7,0	6,9	+2,8	х

Примітка: міс. – міське населення, сіл. – сільське населення.

Джерело: складено автором за даними³⁴

Відбулося й зростання рівня зайнятості в міських поселеннях регіону на тлі зниження рівня безробіття; при скороченні чисельності зайнятих у сільських поселеннях на близько 20 % за 2009-2018 рр. рівень безробіття зріс лише на 2,8 в. п., що об'єктивно не відповідає дійсності та очевидно є свідченням заміщення зайнятості трудовою міграцією населення.

Більше того, якщо проаналізувати офіційні дані відносно рівня безробіття в структурі міського та сільського населення, то у інших областях Карпатського регіону офіційний рівень безробіття сільського населення за 2009-2018 рр. знизився (на 1,4 в. п. у Закарпатській, на 0,7 в. п. у Івано-Франківській та на 3,7 в. п. у Чернівецькій областях) (табл. 4.2.5).

Таким чином, наслідки міграції населення на стан зайнятості та безробіття у Карпатському регіоні України неоднозначні. З одного боку, наявні підстави до висновку, що міграція привела до зниження рівня безробіття, але потенційно можливою залишається й імовірність суттєвої похибки офіційних даних, що може як спотворювати, так і підсилювати зроблені припущення.

До відчутних позитивних економічних наслідків зовнішньої трудової міграції відносяться грошові перекази, які надходять з-за кордону та використовуються в середині країни для стимулювання споживчого попиту, а отже, й внутрішнього, особливо місцевого, виробництва, а також на інвестиційні цілі. Обсяги грошових переказів як до України, так і її західних областей достатньо значущі. На 1.01.2020 р. за даними Національного банку, на території України було зареєстровано 39 систем переказу коштів та за 2017-2019 рр. фізичними особами з-за кордону

³⁴ Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

щорічно переказувалося близько 2,3-2,4 млрд дол. США або 22 % від загальної суми переказів. Україна залишається країною – реципієнтом транскордонних переказів, адже обсяги коштів, які щорічно отримуються в країні, у близько 6 раз перевищують суму коштів, відправлених за межі країни.

Таблиця 4.2.5

Рівень безробіття в областях Карпатського регіону України у 2009-2018 рр.

Області	Населення	Роки										2018 / 2009, +/-
		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Закарпатська	все	6,4	8,7	9,6	8,7	7,8	9,2	9,2	10,0	10,5	10,0	3,6
	міс.	8,9	9,9	8,4	8,4	9,2	11,4	10,1	9,9	11,9	11,3	2,4
	сіл.	10,6	7,8	10,4	8,9	6,7	7,7	8,6	10,1	9,5	9,2	-1,4
Івано-Франківська	все	7,9	8,2	8,7	7,9	7,2	8,1	8,4	8,8	8,5	7,8	-0,1
	міс.	11,3	11,6	12,7	11,2	9,2	10,6	10,1	10,5	9,6	9,3	-2
	сіл.	7,2	5,6	5,6	5,3	5,7	6,1	6,9	7,2	7,5	6,5	-0,7
Львівська	все	7,6	7,8	7,7	7,5	7,1	8,6	8,2	7,7	7,5	6,9	-0,7
	міс.	11,5	9,8	9,3	8,5	8,5	8,6	8,4	8,1	7,8	6,9	-4,6
	сіл.	4,1	5,0	5,4	5,9	4,9	8,5	7,7	7,1	7,0	6,9	2,8
Чернівецька	Все	8,4	8,5	8,2	8,0	7,4	9,0	9,3	8,7	8,4	7,9	-0,5
	міс.	12,2	8,7	7,0	7,8	7,3	9,5	10,4	12,8	13,4	12,6	0,4
	сіл.	8,4	8,4	8,6	8,0	7,5	8,7	8,5	5,9	5,2	4,7	-3,7

Примітка: міс. – міське населення, сіл. – сільське населення.

Джерело: складено автором за даними³⁵

Водночас, регіональний розподіл транскордонних переказів фізичних осіб у іноземній валюті не відповідає інформації регіонального розподілу зовнішніх трудових мігрантів з України. Приміром, за результатами «Загальнонаціонального обстеження з питань трудової міграції за період 2015-2017 рр.» мешканці західної економічної зони становили понад 72 % заробітчан з України, але, за даними Національного банку України, на західні області країни у 2018 р. припало лише 26,3 % грошових переказів з-за кордону, у тому числі на Карпатський регіон – 17,3 % (рис. 4.2.1). Наявність лідируючих позицій за цим показником м. Києва (який сам є реципієнтом внутрішніх та зовнішніх мігрантів), Одеської області (як регіону з найбільшим транзитним потенціалом) та Дніпропетровської і Харківської областей (регіони з високим промисловим потенціалом) свідчить про те, що відповідний показник хоча й класифікується як перекази фізичних осіб з-за кордону, проте має явно необґрунтовану структуру та переважно тіньову складову.

Обсяги транскордонних переказів фізичних осіб у іноземній валюті дають уявлення про розподіл лише частини переказів мігрантів, а саме – здійснених через міжнародні системи переказу коштів. Тому спостерігається достатньо суттєва різниця між обсягами грошових переказів за офіційними каналами та показником «грошові перекази в Україну» (офіційні та

³⁵ Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

4.2. Загальна характеристика впливу міграції на соціально-економічний розвиток

неформальні канали). Також Національний Банк України не відображає структури переказів, які надійшли за неформальними каналами.

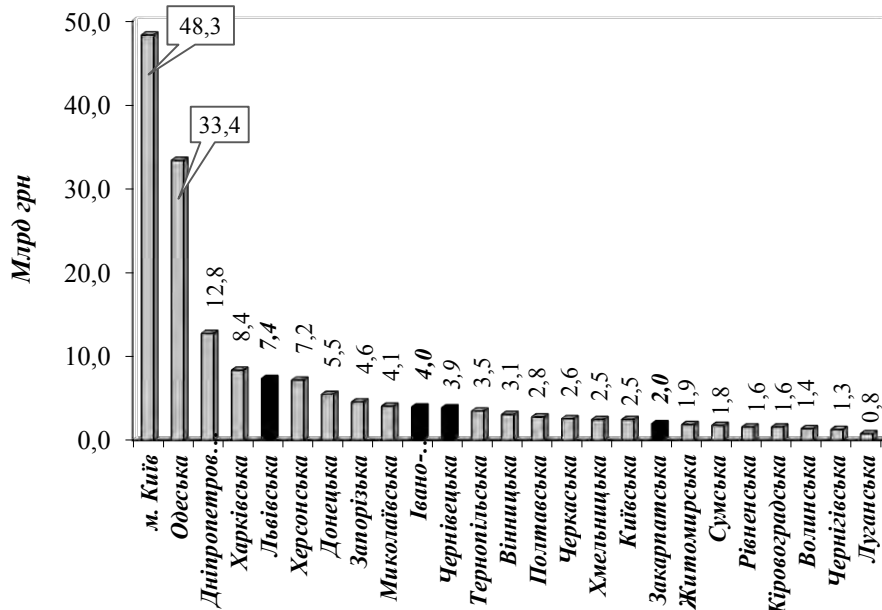

Рис. 4.2.1. Регіональний розподіл транскордонних переказів фізичних осіб у іноземній валюті в Україну, 2018 р.

Джерело: складено автором за даними³⁶

Виходячи з цих та інших обставин, досить важко обґрунтувати економічні та соціальні ефекти переказів трудових мігрантів для розвитку областей Карпатського регіону на тлі національних та регіональних багатогалузових статистичних показників, як-от ВРП, інвестиції, економічна діяльність підприємств, розвиток промисловості, сільського господарства та інших базових видів економічної діяльності.

Натомість, достатньо інформативним галузевим статистичним показником – характеристикою регіонального розподілу грошових переказів мігрантів може слугувати **обсяг прийнятого в експлуатацію житла, що є в значній мірі свідченням джерела спрямування населенням доходів від трудової міграції, передовсім зовнішньої, та засвідчує суттєве домінування за цим показником західних областей**, причому за останні 10 з лишком років.

У 2018 р. найбільші обсяги прийнятого в експлуатацію житла припадали на Київську та Вінницьку області, м. Київ (рис. 4.2.2). Але до регіонів з найвищими значеннями цього показника відносяться безпосередньо області Карпатського регіону – Львівська (356 тис. м. кв. на 1 тис. осіб), Закарпатська (341 тис. м. кв.), Чернівецька (317 тис. м. кв.) та Івано-Франківська (294 тис. м. кв.).

Зазначене є підтвердженням, з однієї сторони, більших обсягів зовнішньої трудової міграції населення Карпатського регіону України, що

³⁶ Інформація про обсяги переказів фізичних осіб у іноземній валюті у 2018 році. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=7693080.

забезпечує значні надходження грошових переказів, які інвестуються населенням у придбання житла, та, з іншого боку, позитивного внеску міграції у соціально-економічний розвиток аналізованих територій, зокрема шляхом підтримки галузі житлового будівництва.

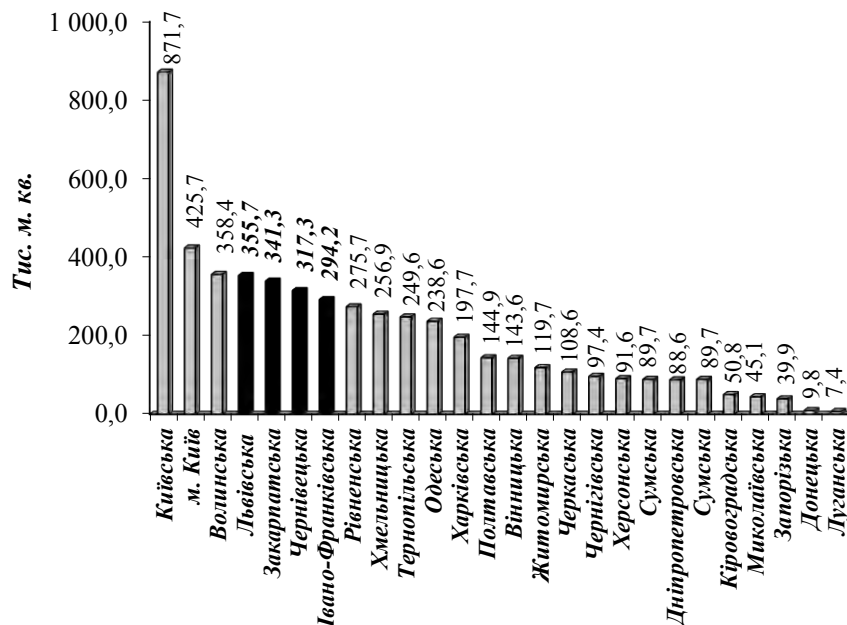

Рис. 4.2.2. Обсяги прийняття в експлуатацію житла на 1000 осіб за регіонами України, 2018 р.

Джерело: складено автором за даними³⁷

Зростання грошових переказів мігрантів безпосередньо позначаються й на підвищенні платоспроможного попиту населення на товари та послуги роздрібною торговельною мережі. Але така ситуація не надто характерна для всіх областей Карпатського регіону, у тому числі через достатньо суттєвий вплив інших чинників, особливо нижчого рівня доходів та витрат населення, економічного розвитку, підприємницької активності населення, формування прошарку середнього класу і т. ін. До прикладу, обсяги роздрібного товарообороту в розрахунку на одиницю населення у Львівській області у 2018 р. були достатньо високі – 17,0 тис. грн. Регіон поступався лише м. Києву (51,8 тис. грн), Київській (28,2 тис. грн), Одеській (22,3 тис. грн), Дніпропетровській (20,6 тис. грн) та Харківській (19,4 тис. грн) областям.

Натомість, обсяги роздрібного товарообороту в інших областях Карпатського регіону країни були суттєво меншими: у Закарпатській області – 10,8 тис. грн (лише 14 значення серед областей країни), у Івано-Франківській – 9,7 тис. грн (18 значення) та у Чернівецькій області – 8,9 тис. грн (21 значення). Зазначене може бути свідченням наявності тіньового сектора внутрішнього ринку, у більшій мірі налаштованості мігрантів на заощадження та здійснення

³⁷ Регіони України. 2019. Статистичний збірник. Ч.1. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/12/zb_ru1ch2019.pdf.

4.2. Загальна характеристика впливу міграції на соціально-економічний розвиток

витрат інвестиційного характеру, не зорієнтованості населення на придбання споживчих товарів (послуг) безпосередньо на внутрішньому ринку областей. Відповідні тенденції, скоріше, приводять до зростання тіньового сектора ринку та посилення імпортозалежності в цих регіонах.

Не спостерігається, на разі, й **значущих наслідків міграційних процесів у сфері розвитку малого підприємництва в областях Карпатського регіону України**. Це підтверджує ситуація, за якої капітал, сформований у межах трудової міграції, все ще не залучається в процеси інвестування коштів у створення та розвиток власного бізнесу на теренах рідних областей (табл. 4.2.6).

Таблиця 4.2.6

Показники розвитку підприємницького сектора областей Карпатського регіону України, 2010-2018 рр.

Показники	Області	Роки									2018/2010	
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	%	+/-
Кількість підприємств на 10 тис. осіб, од.	Закарпатська	47	45	45	48	48	49	40	46	51	108,5	4
	Івано-Франківська	56	55	56	58	57	57	50	55	60	107,1	4
	Львівська	80	66	68	74	73	73	62	71	76	95,0	-4
	Чернівецька	59	41	44	46	45	45	39	43	45	76,3	-14
Кількість фізичних осіб – підприємців на 10 тис. осіб, од.	Закарпатська	373	275	257	263	409	426	407	367	356	95,4	-17
	Івано-Франківська	393	266	240	241	339	344	317	306	322	81,9	-71
	Львівська	327	225	225	252	391	401	391	367	381	116,5	54
	Чернівецька	508	309	312	342	470	481	455	437	436	85,8	-72

Джерело: складено автором за даними³⁸

Так, за 2010-2018 рр. кількість фізичних осіб – підприємців у розрахунку на 10 тис. осіб у Закарпатській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях скоротилася. Найбільші обсяги спаду відбулися у Івано-Франківській (18,1 %) та Чернівецькій (14,2 %) областях. Зменшилася також і загальна кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб у Чернівецькій (на 23,7 %) та у Львівській (на 5,0 %) областях. При цьому, якщо у Львівській області кількість підприємств на 10 тис. осіб в порівнянні з іншими регіонами країни була достатньо високою, то у решти областей Карпатського регіону ділова активність не висока – у 2018 р. у Чернівецькій області функціонувало лише 45 підприємств на 10 тис. населення (значення цього показника було нижчим лише в Донецькій та Луганській областях, аналогічним – у Рівненській області), 51 од. у Закарпатській області та 60 од. в Івано-Франківській області. Невисокими залишалися й значення чисельності фізичних осіб – підприємців у розрахунку на 10 тис. осіб, зокрема 322 од. в Івано-Франківській, 356 од. у Закарпатській, 381 од. у Львівській та 436 од. у Чернівецькій області. Тоді як середнє значення в Україні у 2018 р. становило 385 од.

³⁸ Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>; Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

4.3. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ВЗАЄМОВПЛИВУ ІНТЕНСИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОБЛАСТЕЙ

Для комплексного кількісного аналізу соціально-економічних наслідків міграційної активності населення Карпатського регіону було запропоновано методичний підхід, котрий передбачав **п'ять етапів дослідження**:

1. Визначення рівня інтенсивності зовнішньої міграції населення у розрізі областей Карпатського регіону.
2. Оцінювання казуальності (причинності) міграції населення і соціально-економічного розвитку областей Карпатського регіону.
3. Моделювання впливу міграції на індикатори соціального та економічного розвитку областей Карпатського регіону.
4. Розрахунок інтегральних коефіцієнтів соціально-економічного розвитку областей Карпатського регіону методом головних компонент, обґрунтування дивергенції розвитку із прикордонними територіями (на прикладі Польщі).
5. Моделювання та візуалізація впливу міграції населення на інтегральний показник соціально-економічного розвитку областей Карпатського регіону, обґрунтування граничного значення та критичного діапазону рівня інтенсивності зовнішньої міграції.

Eman I. Обчислення рівня зовнішньої міграційної активності у регіонах має інформаційно-аналітичні обмеження, пов'язані з неповнотою та нестачею формалізованої статистичної інформації щодо міграційних процесів на регіональному рівні, а також із недостатністю подібного роду досліджень у вітчизняній науковій практиці. Власне наявність інформації та її якість зумовили вибір конкретного показника міграційної активності населення – рівня інтенсивності зовнішньої міграції, а також зумовили розроблення алгоритму його оцінювання у регіональному зрізі.

Статистичною основою для розрахунку рівня інтенсивності зовнішньої міграції населення Карпатського регіону слугували дані територіальних управлінь Західного регіонального управління Державної прикордонної служби України щодо кількості виїздів громадян України за кордон упродовж 2008-2018 рр. (табл. 4.3.1).

Рівень інтенсивності зовнішньої міграції населення регіону розраховують як відношення кількості виїздів громадян з регіону до чисельності населення у регіоні. Однак з огляду на те, що зовнішні переміщення через області Карпатського регіону здійснюють не лише жителі регіону, а й представники інших областей України (**транзитні мігранти**), при обчисленні рівня інтенсивності зовнішньої міграції враховувався коригуючий коефіцієнт.

Таблиця 4.3.1

Кількість громадян України, що виїхали за кордон з Карпатського регіону, 2008-2018 рр.

Роки	Карпатський регіон/області			
	Львівська	Закарпатська	Івано-Франківська	Чернівецька
2008	1806484	1996579	27059	592193
2009	2355780	2126649	6163	601224
2010	3262467	2283796	718	486258
2011	4246726	2242850	33857	525562
2012	4614349	4236851	942	575772
2013	4953623	2751412	316	606421
2014	5362474	2874029	569	517301
2015	6854217	3182344	1231	676578
2016	7012523	3957649	13876	888185
2017	8243577	4208026	17315	952601
2018	6853316	4638356	14530	942540

Джерело: складено авторами за даними Західного регіонального управління Державної прикордонної служби України

Рівень інтенсивності зовнішньої міграції населення Карпатського регіону обчислювався за формулою:

$$MIGR_t^{reg} = \frac{DEP_t^{reg}}{NP_t^{reg}} \times k_t^{reg}, \quad (4.3.1)$$

де: $MIGR_t^{reg}$ – рівень інтенсивності зовнішньої міграції населення регіону в t інтервалі часу; DEP_t^{reg} – загальна кількість осіб-українців, котрі виїхали з регіону за кордон в t інтервалі часу; NP_t^{reg} – чисельність населення у регіоні в t інтервалі часу; k_t^{reg} – регіональний коригуючий коефіцієнт міграції в t інтервалі часу.

Регіональний коригуючий коефіцієнт міграції (k_t^{reg}) запропоновано обчислювати за формулою:

$$k_t^{reg} = \frac{DEP_t^{UA} - DEP_t^{reg}}{NP_t^{UA} - NP_t^{reg}}, \quad (4.3.2)$$

де: DEP_t^{UA} – загальна кількість осіб-українців, котрі виїхали з України за кордон в t інтервалі часу; NP_t^{UA} – чисельність населення в Україні в t інтервалі часу.

Результати розрахунків рівня інтенсивності зовнішньої міграції населення у розрізі чотирьох областей Карпатського регіону представлені на рис. 4.3.1.

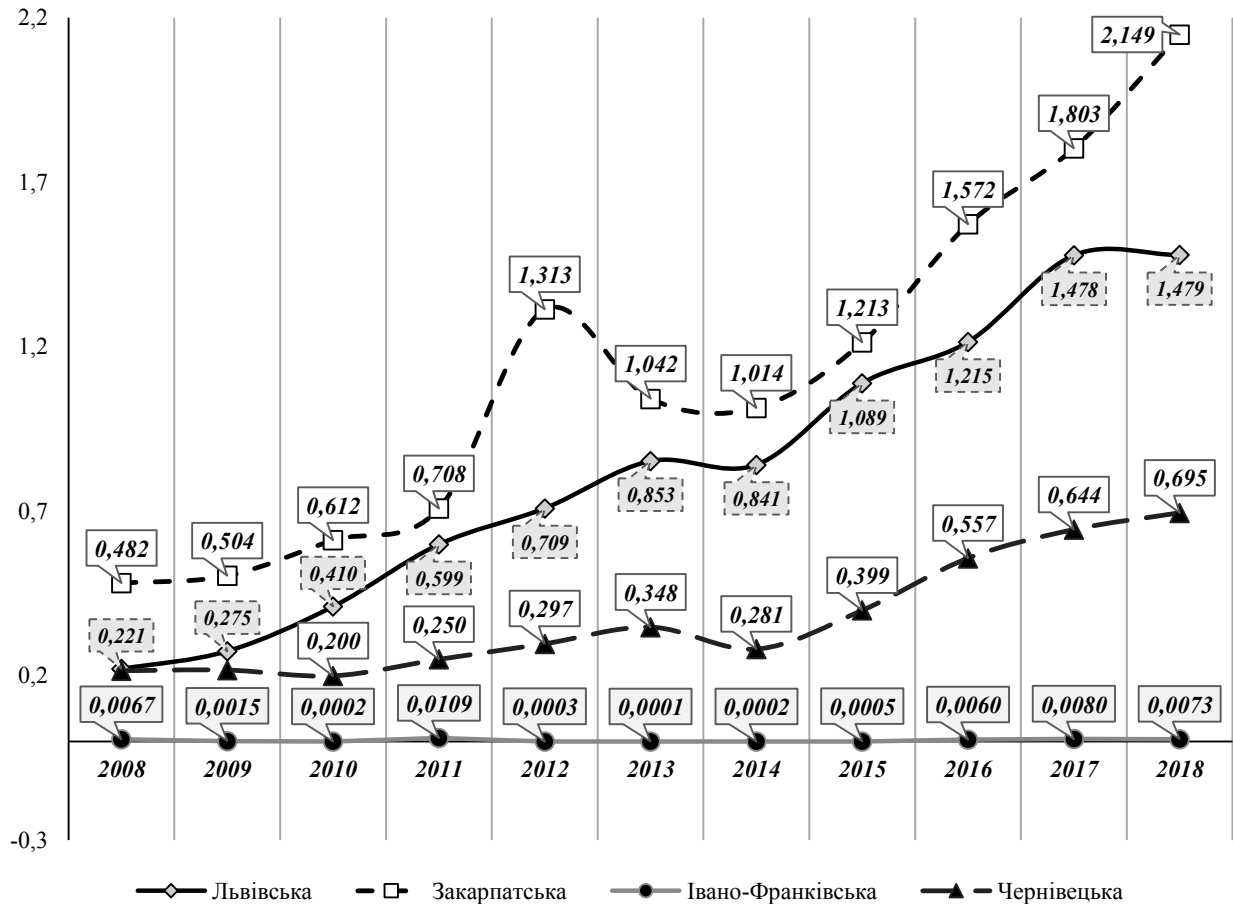

Рис. 4.3.1. Інтенсивність зовнішньої міграції населення областей
Карпатського регіону, 2008-2018 рр.

Джерело: побудовано за авторськими розрахунками

Найвищий рівень інтенсивності зовнішньої міграції упродовж досліджуваного періоду спостерігався у Закарпатській області. За 2008-2018 рр. показник у цьому регіоні зріс з 0,4816 до 2,1486. Найнижча міграційна активність характерна для Івано-Франківської області як регіону з найменшою кількістю пунктів пропуску через державний кордон з-поміж областей Карпатського регіону. Інтенсивність зовнішньої міграції в області коливалася у межах 0,0001-0,0109 за аналізований період.

Етап II. Для оцінювання соціально-економічних наслідків зовнішньої міграції населення Карпатського регіону та з'ясування казуальності її зв'язку із соціально-економічним розвитком регіону здійснено відбір соціальних та економічних індикаторів (табл. 4.3.2). Перевірка гіпотези про наявність причинно-наслідкового зв'язку здійснена за допомогою тесту Гренджера.

4.3. Емпіричний аналіз взаємовпливу інтенсивності зовнішньої міграції населення та соціально-економічного розвитку областей

Таблиця 4.3.2

Індикатори соціально-економічного розвитку Карпатського регіону

	Індикатори	Позначення	Кількісне вираження індикаторів
<i>Соціальний розвиток регіону</i>			
1.1.	Рівень безробіття населення у віці 15-70 років	UNEMPL	% населення відповідного віку
1.2.	Рівень економічної активності населення у віці 15-70 років	EAR	% населення відповідного віку
1.3.	Середньомісячна номінальна заробітна плата	WAGE	у середньому на одного штатного працівника, євро
1.4.	Наявний дохід населення	INCOME	у розрахунку на одну особу, євро
1.5.	Індекс споживчих цін	CPI	% до попереднього року
1.6.	Частка сукупних витрат домогосподарств на продукти харчування	EXPENS	у розрахунку на одне домогосподарство за місяць, %
<i>Економічний розвиток регіону</i>			
2.1.	Прямі іноземні інвестиції	FDI	у розрахунку на одну особу, євро
2.2.	Капітальні інвестиції	FPI	у розрахунку на одну особу, євро
2.3.	Валова додана вартість	GVA	у розрахунку на одну особу, євро
2.4.	Кількість малих підприємств	UNITS	у розрахунку на 10 тис. населення
2.5.	Роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі	RETAIL	у розрахунку на одну особу, євро
2.6.	Обсяги зовнішньоекономічної діяльності	FEA	у розрахунку на одну особу, євро
2.7.	Співвідношення ВРП та річного фонду заробітної плати штатних працівників	GDP	коефіцієнт

Джерело: авторська розробка

Усі наведені індикатори соціально-економічного розвитку Карпатського регіону представлені у вигляді відносних/питомих величин, що забезпечує їх співставність у розрізі областей, а також дає можливість відстежувати реальні тренди показників. Вихідні значення індикаторів соціально-економічного розвитку областей Карпатського регіону за 2008-2018 рр. наведені у додатку А. Методика виконання тесту Гренджера передбачає три етапи дослідження:

1) логарифмування вихідних даних з метою приведення індикаторів до одного логічного ряду, у тому числі зменшення статистичної похибки;

2) вибір необхідної кількості часових лагів (для дослідження обрано три лаги – коротко- (лаг 1), середньо- (лаг 2) і довгостроковий (лаг 3), для яких перевіряється казуальність зв'язків міграції та соціально-економічних індикаторів, що відображають розвиток регіону;

3) підтвердження/спростування нульових гіпотез відповідно отриманих значень рівня похибки.

За результатами перевірки причинності зв'язків міграції населення та індикаторів соціально-економічного розвитку Львівської області (табл. 4.3.3) з'ясовано, що у **короткостроковому періоді** інтенсивність зовнішньої

міграції впливає на рівень життя домогосподарств, зокрема на частку сукупних витрат на продукти харчування. Можна припустити, що зростання міграційної активності приводить до збільшення доходів населення, а отже покращує матеріальне становище домогосподарств, у тому числі структуру їх витрат. У тій же часовій перспективі підтверджено вплив міграції на економічний розвиток області, представлений такими індикаторами, як обсяги зовнішньоекономічної діяльності та продуктивність праці (відношення ВРП до річного фонду заробітної плати штатних працівників). Таким чином, зовнішня міграція населення сприяє пожвавленню міжнародної торгівлі товарами та послугами, що, імовірно, зумовлює зростання ВРП регіону.

Таблиця 4.3.3

Результати тесту Гренджера на взаємну причинність міграції населення і соціально-економічного розвитку Львівської області у 2008-2018 рр.

Соціальний розвиток				Економічний розвиток			
Нульові гіпотези (змінні)	Лаги			Нульові гіпотези (змінні)	Лаги		
	1	2	3		1	2	3
UNEMPL – MIGR	6,80 (0,04)**	2,95 (0,16)	3,11 (0,39)	FDI – MIGR	1,09 (0,33)	0,79 (0,51)	0,59 (0,72)
MIGR – UNEMPL	1,76 (0,23)	0,19 (0,83)	0,21 (0,88)	MIGR – FDI	1,34 (0,29)	2,12 (0,24)	0,07 (0,97)
EAR – MIGR	0,95 (0,36)	1,96 (0,26)	39,87 (0,12)*	FPI – MIGR	7,73 (0,03)**	18,25 (0,01)**	8,15 (0,25)
MIGR – EAR	2,36 (0,17)	1,11 (0,41)	0,78 (0,66)	MIGR – FPI	0,00 (0,97)	3,21 (0,15)*	2,33 (0,44)
WAGE – MIGR	4,42 (0,07)*	3,90 (0,11)*	9,78 (0,23)	GVA – MIGR	4,27 (0,08)*	4,27 (0,10)*	9,20 (0,24)
MIGR – WAGE	0,75 (0,42)	0,22 (0,81)	0,75 (0,67)	MIGR – GVA	1,06 (0,34)	0,12 (0,89)	0,51 (0,74)
INCOME – MIGR	1,68 (0,24)	1,64 (0,30)	55,62 (0,10)*	UNITS – MIGR	0,05 (0,83)	2,42 (0,20)	1,08 (0,59)
MIGR – INCOME	0,00 (0,97)	0,56 (0,61)	2,79 (0,41)	MIGR – UNITS	1,61 (0,25)	2,92 (0,17)	197853,0 (0,00)***
CPI – MIGR	0,13 (0,73)	1,31 (0,37)	36,77 (0,12)*	RETAIL – MIGR	2,26 (0,18)	3,06 (0,16)	5,78 (0,29)
MIGR – CPI	0,29 (0,61)	2,89 (0,17)	0,92 (0,63)	MIGR – RETAIL	0,28 (0,61)	0,47 (0,65)	0,98 (0,61)
EXPENS – MIGR	1,34 (0,28)	0,19 (0,84)	7,15 (0,27)	FEA – MIGR	2,21 (0,18)	9,29 (0,03)**	4,39 (0,33)
MIGR – EXPENS	4,34 (0,08)*	1,63 (0,30)	0,93 (0,62)	MIGR – FEA	3,97 (0,09)*	3,77 (0,12)*	50,25 (0,10)*
Примітка: ***, **, * – похибка на рівні 1 %, 5 % і 10 %				GDP – MIGR	6,11 (0,04)**	1,85 (0,27)	3,66 (0,36)
				MIGR – GDP	4,26 (0,08)*	0,54 (0,62)	2,60 (0,42)

Джерело: розраховано авторами за даними табл. А.1 додатку А і табл. 4.3.1.
Розрахунки здійснено у програмному забезпеченні EViews 11

4.3. Емпіричний аналіз взаємовпливу інтенсивності зовнішньої міграції населення та соціально-економічного розвитку областей

У середньостроковому періоді міграційна активність населення впливає головним чином на економічні індикатори розвитку **Львівської області** – обсяги капітальних інвестицій та зовнішньоекономічної діяльності. Очевидно, надходження переказів трудових мігрантів збільшує можливості отримання капітальних ресурсів і відповідно сприяє зростанню конкурентоспроможності бізнесу та економіки регіону загалом.

Ці припущення підтверджуються у **довгостроковій перспективі**, оскільки за результатами тесту Гренджера економічне зростання **Львівської області** великою мірою обумовлене рівнем інтенсивності зовнішньої міграції населення. У першу чергу міграційна активність впливає на кількість малих підприємств у регіоні (фінансовий потенціал трудових мігрантів сприяє реалізації підприємницьких цілей та створенню нових робочих місць).

Водночас виявлено залежність інтенсивності зовнішньої міграції населення Львівської області від рівня безробіття (у короткостроковому періоді), розміру середньомісячної номінальної заробітної плати, обсягу портфельних інвестицій, валової доданої вартості та продуктивності праці (у короткій і середній перспективі), зовнішньоекономічної діяльності (лише у середньостроковому періоді), рівня економічної активності населення, наявних доходів та індексу споживчих цін (у довгостроковій перспективі).

Результати аналізу казуальності зв'язків міграції та соціально-економічних індикаторів для Івано-Франківської області наведено у табл. 4.3.4.

Мігранти є важливим джерелом зростання економіки не лише країн-реципієнтів, а й донорів. У регіональному зрізі ситуація аналогічна. Так, на прикладі Івано-Франківської області у короткій часовій перспективі виявлено вплив зовнішньої міграції на частку сукупних витрат домогосподарств щодо придбання продуктів харчування, а також на рівень ВРП в розрахунку на одиницю оплати праці.

Таблиця 4.3.4

Результати тесту Гренджера на взаємну причинність міграції населення і соціально-економічного розвитку Івано-Франківської області у 2008-2018 рр.

Соціальний розвиток				Економічний розвиток			
Нульові гіпотези (змінні)	Лаги			Нульові гіпотези (змінні)	Лаги		
	1	2	3		1	2	3
UNEMPL – MIGR	0,289 (0,61)	2,354 (0,21)	4,423 (0,33)	FDI – MIGR	4,046 (0,08)*	2,263 (0,22)	1,270 (0,56)
MIGR – UNEMPL	0,001 (0,97)	4,129 (0,11)*	3,484 (0,37)	MIGR – FDI	0,241 (0,64)	0,202 (0,82)	15,303 (0,19)
EAR – MIGR	0,652 (0,45)	0,342 (0,73)	0,265 (0,85)	FPI – MIGR	1,599 (0,25)	4,499 (0,09)*	4,950 (0,32)
MIGR – EAR	0,372 (0,56)	0,243 (0,80)	1,583 (0,52)	MIGR – FPI	0,670 (0,44)	0,686 (0,55)	18,882 (0,17)

*Розділ 4. Демографічні та соціально-економічні
наслідки міграційної активності населення*

Соціальний розвиток				Економічний розвиток			
Нульові гіпотези (змінні)	Лаги			Нульові гіпотези (змінні)	Лаги		
	1	2	3		1	2	3
WAGE – MIGR	1,992 (0,20)	10,246 (0,03)**	24,860 (0,15)*	GVA – MIGR	2,582 (0,15)*	3,499 (0,13)*	197,031 (0,05)*
MIGR – WAGE	1,723 (0,23)	3,524 (0,13)*	1,391 (0,54)	MIGR – GVA	0,192 (0,67)	1,502 (0,33)	12,985 (0,20)
INCOME – MIGR	4,363 (0,08)*	34,015 (0,00)***	10,625 (0,22)	UNITS – MIGR	0,892 (0,38)	0,554 (0,61)	12,282 (0,21)
MIGR – INCOME	0,561 (0,48)	2,817 (0,17)	2,896 (0,40)	MIGR – UNITS	0,386 (0,55)	0,712 (0,54)	0,430 (0,78)
CPI – MIGR	2,186 (0,18)	1,107 (0,41)	14,221 (0,19)	RETAIL – MIGR	4,76 (0,07)*	10,416 (0,03)**	85,080 (0,08)*
MIGR – CPI	1,599 (0,25)	0,654 (0,57)	1,600 (0,51)	MIGR – RETAIL	0,092 (0,77)	0,745 (0,53)	2,264 (0,45)
EXPENS – MIGR	1,742 (0,23)	1,142 (0,34)	1,347 (0,55)	FEA – MIGR	2,422 (0,16)	1,481 (0,33)	323,469 (0,04)**
MIGR – EXPENS	14,124 (0,01)**	2,793 (0,17)	0,765 (0,66)	MIGR – FEA	2,072 (0,19)	0,182 (0,84)	16,039 (0,18)
Примітка: ***, **, * – похибка на рівні 1 %, 5 % і 10 %				GDP – MIGR	0,149 (0,71)	0,097 (0,91)	500,701 (0,03)**
				MIGR – GDP	2,780 (0,14)*	0,183 (0,84)	0,695 (0,68)

Джерело: розраховано авторами за даними додатку А.2 і табл. 4.3.1. Розрахунки здійснено у програмному забезпеченні EViews 11

Попри виявлену досить низьку інтенсивність зовнішньої міграції в **Івано-Франківській області** у 2008-2018 рр. цей фактор зумовлює суттєві соціально-економічні наслідки у **середньостроковому періоді**. Відбувається часткове збалансування місцевого ринку праці за рахунок еміграції громадян (часто безробітних), зниження рівня безробіття та зміни середньої заробітної плати у регіоні.

У **довгостроковому періоді** відзначається вплив міграції на інвестиційний розвиток регіону через приплив капітальних інвестицій. Варто додати, що зворотні зв'язки (обумовленість міграції індикаторами соціально-економічного розвитку) присутні практично у всіх часових лагах. Так, зокрема, на інтенсивність зовнішньої міграції населення **Івано-Франківської області** впливає розмір середньомісячної заробітної плати у регіоні, величина наявного доходу населення, розмір валової доданої вартості, що припадає на одного жителя, обсяги роздрібного товарообороту підприємств, прямих та капітальних інвестицій, розвиток зовнішньоекономічної діяльності у регіоні та рівень ВРП.

За результатами тесту Гренджера з'ясовано, що висока міграційна активність у **Закарпатській області** (табл. 4.3.5) зумовлює у середньостроковому періоді зміни у рівні наявних доходів населення (зміцнюється матеріальне становище жителів регіону), а також в обсягах роздрібного товарообороту підприємств роздрібною торгівлі.

4.3. Емпіричний аналіз взаємовпливу інтенсивності зовнішньої міграції населення та соціально-економічного розвитку областей

Таблиця 4.3.5

Результати тесту Гренджера на взаємну причинність міграції населення і соціально-економічного розвитку Закарпатської області у 2008-2018 рр.

Соціальний розвиток				Економічний розвиток			
Нульові гіпотези (змінні)	Лаги			Нульові гіпотези (змінні)	Лаги		
	1	2	3		1	2	3
UNEMPL – MIGR	3,931 (0,09)*	2,417 (0,21)	1,392 (0,54)	FDI – MIGR	0,053 (0,83)	3,115 (0,15)*	1,837 (0,49)
MIGR – UNEMPL	0,368 (0,56)	2,059 (0,24)	4,505 (0,33)	MIGR – FDI	0,146 (0,71)	0,484 (0,65)	3,465 (0,37)
EAR – MIGR	3,981 (0,09)*	1,828 (0,27)	4,987 (0,32)	FPI – MIGR	0,594 (0,47)	10,66 (0,03)**	46,235 (0,11)*
MIGR – EAR	0,401 (0,55)	1,099 (0,42)	0,251 (0,86)	MIGR – FPI	0,003 (0,96)	1,738 (0,29)	0,813 (0,65)
WAGE – MIGR	1,496 (0,26)	0,644 (0,57)	3,221 (0,38)	GVA – MIGR	1,955 (0,20)	0,689 (0,55)	10,365 (0,22)
MIGR – WAGE	1,495 (0,26)	0,415 (0,69)	340,836 (0,04)**	MIGR – GVA	0,069 (0,80)	1,559 (0,32)	10,842 (0,22)
INCOME – MIGR	1,146 (0,32)	0,613 (0,59)	1695,69 (0,02)**	UNITS – MIGR	0,872 (0,38)	0,460 (0,66)	2,736 (0,41)
MIGR – INCOME	0,013 (0,91)	9,643 (0,03)**	112,427 (0,07)*	MIGR – UNITS	0,000 (1,00)	0,037 (0,96)	0,023 (0,99)
CPI – MIGR	0,646 (0,45)	0,461 (0,66)	0,186 (0,90)	RETAIL – MIGR	1,000 (0,35)	0,569 (0,61)	1,348 (0,55)
MIGR – CPI	0,217 (0,66)	2,439 (0,20)	6,418 (0,28)	MIGR – RETAIL	0,326 (0,59)	7,329 (0,05)*	0,529 (0,74)
EXPENS – MIGR	0,531 (0,49)	0,234 (0,80)	0,222 (0,88)	FEA – MIGR	0,000 (0,98)	0,564 (0,61)	0,380 (0,80)
MIGR – EXPENS	0,011 (0,92)	1,153 (0,40)	1,990 (0,47)	MIGR – FEA	0,881 (0,38)	1,102 (0,42)	2,483 (0,43)
Примітка: ***, **, * – похибка на рівні 1 %, 5 % і 10 %				GDP – MIGR	0,532 (0,49)	0,228 (0,81)	0,626 (0,70)
				MIGR – GDP	0,028 (0,87)	0,215 (0,82)	6,937 (0,27)

Джерело: розраховано авторами за даними додатку А.3 і табл. 4.3.1. Розрахунки здійснено у програмному забезпеченні EViews 11

У тривалій перспективі міграція стає фактором змін середньомісячної номінальної заробітної плати у регіоні та наявних доходів громадян. Припускаємо, що рівень життя місцевого населення зростає в результаті інтенсивної зовнішньої міграції – в основному трудової. Водночас, на міграційну активність на Закарпатті впливають такі індикатори соціально-економічного розвитку, як рівень економічної активності населення (у тому числі рівень безробіття), наявний дохід місцевих жителів, обсяги прямих та портфельних інвестицій.

Основний міграційний відтік населення Закарпатської області пов'язаний із «човниковим» рухом до Угорщини та з трудовою міграцією до Чехії, Польщі, Німеччини, інших країн ЄС.

*Розділ 4. Демографічні та соціально-економічні
наслідки міграційної активності населення*

Результати дослідження казуальності міграційної активності населення і соціально-економічних індикаторів у Чернівецькій області (табл. 4.3.6) виявили дещо інші взаємні зв'язки.

Таблиця 4.3.6

Результати тесту Гренджера на взаємну причинність міграції населення і соціально-економічного розвитку Чернівецької області у 2008-2018 рр.

Соціальний розвиток				Економічний розвиток			
Нульові гіпотези (змінні)	Лаги			Нульові гіпотези (змінні)	Лаги		
	1	2	3		1	2	3
UNEMPL – MIGR	2,301 (0,17)	0,628 (0,58)	5,736 (0,30)	FDI – MIGR	3,447 (0,11)*	2,487 (0,20)	0,335 (0,82)
MIGR – UNEMPL	0,306 (0,60)	0,047 (0,95)	0,062 (0,97)	MIGR – FDI	3,211 (0,12)*	1,673 (0,30)	1,098 (0,59)
EAR – MIGR	5,204 (0,06)*	2,431 (0,20)	3,262 (0,38)	FPI – MIGR	12,068 (0,10)*	10,412 (0,03)**	2,459 (0,43)
MIGR – EAR	0,306 (0,60)	0,671 (0,56)	0,399 (0,79)	MIGR – FPI	0,971 (0,36)	0,971 (0,45)	1,357 (0,55)
WAGE – MIGR	1,680 (0,24)	0,549 (0,62)	0,378 (0,80)	GVA – MIGR	1,426 (0,27)	0,426 (0,68)	0,653 (0,70)
MIGR – WAGE	0,631 (0,45)	0,743 (0,53)	0,534 (0,74)	MIGR – GVA	0,016 (0,90)	1,242 (0,38)	1,233 (0,57)
INCOME – MIGR	1,528 (0,26)	0,460 (0,66)	3,079 (0,39)	UNITS – MIGR	0,897 (0,38)	0,409 (0,69)	0,192 (0,89)
MIGR – INCOME	0,005 (0,95)	1,684 (0,29)	0,754 (0,67)	MIGR – UNITS	0,084 (0,78)	0,071 (0,933)	1,146 (0,58)
CPI – MIGR	2,941 (0,13)*	1,321 (0,36)	1,050 (0,60)	RETAIL – MIGR	0,329 (0,58)	0,147 (0,87)	992,787 (0,02)**
MIGR – CPI	0,072 (0,80)	1,030 (0,44)	254,174 (0,05)*	MIGR – RETAIL	1,791 (0,22)	3,212 (0,15)*	0,577 (0,72)
EXPENS – MIGR	0,256 (0,63)	0,278 (0,77)	9,810 (0,23)	FEA – MIGR	0,053 (0,82)	3,789 (0,12)*	0,528 (0,74)
MIGR – EXPENS	2,591 (0,15)*	0,274 (0,77)	0,382 (0,80)	MIGR – FEA	14,634 (0,01)* *	1,715 (0,29)	16,955 (0,18)
Примітка: ***, **, * – похибка на рівні 1 %, 5 % і 10 %				GDP – MIGR	0,412 (0,54)	0,430 (0,68)	10,130 (0,23)
				MIGR – GDP	0,012 (0,92)	0,325 (0,74)	0,400 (0,79)

Джерело: розраховано авторами за даними додатку А.3 і табл. 4.3.1. Розрахунки здійснено у програмному забезпеченні EViews 11

Розрахунки для **Чернівецької області** свідчать про те, що у **короткостроковому періоді** спостерігається вплив зовнішньої міграції на структуру сукупних витрат домогосподарств, зокрема на частку витрат на продукти харчування. Відзначається також вплив на обсяги прямих іноземних інвестицій та зовнішньоекономічної діяльності у регіоні. Іншими словами, можна припустити, що зовнішня міграційна активність у Чернівецькій області

4.3. Емпіричний аналіз взаємовпливу інтенсивності зовнішньої міграції населення та соціально-економічного розвитку областей

сприяє покращанню рівня життя населення та економічному зростанню регіону (підвищення інвестиційного розвитку та поживлення міжнародної торгівлі).

У **середньостроковій перспективі** міграція має вплив на обсяги роздрібного товарообороту підприємств, що зумовлене тісними торговельними зв'язками регіону з Румунією та Молдовою.

При цьому у **довгостроковому періоді** міграція впливає на рівень інфляції (індекс споживчих цін) у регіоні і загальну макроекономічну стабільність.

У свою чергу, причинність міграційних процесів у Чернівецькій області пов'язана з такими факторами, як економічна активність населення, індекс споживчих цін, прямі іноземні та капітальні інвестиції, роздрібний товарооборот та зовнішньоекономічна діяльність у регіоні. Таким чином, помітно переважання економічної природи зовнішньої міграції населення області.

Зведені результати аналізу **казуальності міграції населення і соціально-економічного розвитку областей Карпатського регіону** представлені у табл. 4.3.7. Практично у всіх областях у короткостроковому періоді простежується причинний зв'язок рівня інтенсивності зовнішньої міграції населення (фактор впливу) та частки сукупних витрат домогосподарств на продукти харчування. У середній часовій перспективі додаються такі соціально-економічні ефекти, як наявний дохід населення, розмір середньомісячної заробітної праці, обсяги капітальних інвестицій, зовнішньоекономічної діяльності та роздрібного товарообороту підприємств. У довгостроковому періоді зовнішня міграція у Карпатському регіоні має вплив на показники рівня життя населення (середня заробітна плата і наявні доходи, індекс споживчих цін) та індикатори економічного зростання регіону (кількість малих підприємств та обсяги зовнішньоекономічної діяльності). Водночас, варто зауважити, що серед перелічених причинних зв'язків більшість є двосторонніми, тобто такими, у яких міграція населення виступає і фактором, і наслідком у різних часових періодах. Це підтверджує неоднозначність і складність природи міграційних процесів. З одного боку, міграційна активність населення є драйвером економічного розвитку регіону, а, з іншого боку, стримує його соціально-економічний розвиток, знижуючи демографічну стійкість, трудовресурсний потенціал і конкурентоспроможність економіки загалом.

Етап III. Після з'ясування казуальності зв'язків міграції та соціально-економічного розвитку доцільно **змоделювати вплив інтенсивності зовнішньої міграції населення** на зазначені індикатори у розрізі областей Карпатського регіону. Усі вихідні параметри за 2008-2018 рр. зведені до однорідного типу (прологарифмовані). Результати моделювання для чотирьох областей Карпатського регіону подані у табл. 4.3.8 – 4.3.11.

Таблиця 4.3.7

Казуальність міграції населення і соціально-економічного розвитку Карпатського регіону

Короткотерміновий період				Середньотерміновий період				Довготерміновий період			
Львівська	Закарпатська	Ів.-Франківська	Чернівецька	Львівська	Закарпатська	Ів.-Франківська	Чернівецька	Львівська	Закарпатська	Ів.-Франківська	Чернівецька
<i>Соціальний розвиток</i>											
UNEMPL → MIGR	UNEMPL → MIGR					MIGR → UNEMPL					
	EAR → MIGR		EAR → MIGR					EAR → MIGR			
WAGE → MIGR				WAGE → MIGR		WAGE ↔ MIGR			MIGR → WAGE	WAGE → MIGR	
		INCOME → MIGR			MIGR → INCOME	INCOME → MIGR		INCOME → MIGR	INCOME ↔ MIGR		
			CPI → MIGR					CPI → MIGR			MIGR → CPI
MIGR → EXPENS		MIGR → EXPENS	MIGR → EXPENS								
<i>Економічний розвиток</i>											
		FDI → MIGR	FDI ↔ MIGR		FDI → MIGR				FPI → MIGR		
FPI → MIGR			FPI → MIGR	FPI ↔ MIGR	FPI → MIGR	FPI → MIGR	FPI → MIGR				
GVA → MIGR		GVA → MIGR		GVA → MIGR		GVA → MIGR	GVA → MIGR			GVA → MIGR	GVA → MIGR
								MIGR → UNITS			
		RETAIL → MIGR	RETAIL → MIGR		MIGR → RETAIL	RETAIL → MIGR	MIGR → RETAIL			RETAIL → MIGR	RETAIL → MIGR
MIGR → FEA				FEA ↔ MIGR			FEA → MIGR	MIGR → FEA			FEA → MIGR
GDP ↔ MIGR		MIGR → GDP	MIGR → GDP							GDP → MIGR	GDP → MIGR

Примітка: → показує односторонню причинність; ↔ - двосторонню причинність. Розроблено на основі даних табл. 4.3.3 – табл. 4.3.6.

Джерело: побудовано авторами на основі даних табл. 4.3.3-4.3.6

4.3. Емпіричний аналіз взаємовпливу інтенсивності зовнішньої міграції населення та соціально-економічного розвитку областей

Для Львівської області одержано однофакторні (де міграція – незалежна змінна) поліноміальні регресійні моделі 4-го ступеня типу $y_i = a + bx + cx^2 + dx^3 + ex^4$ при $df=6$ із високими значеннями коефіцієнтів кореляції і детермінації. Змодельовано вплив інтенсивності зовнішньої міграції населення на кожну залежну змінну, представлену індикаторами соціального та економічного розвитку. Найвище значення коефіцієнта детермінації одержано при моделюванні залежності (від міграції населення) обсягу прямих іноземних інвестицій ($R^2_{(FDI)} = 0,963$), капітальних інвестицій ($R^2_{(FPI)} = 0,850$), зовнішньоекономічної діяльності ($R^2_{(FEA)} = 0,955$) та рівня ВРП у відношенні до річного фонду оплати праці ($R^2_{(GDP)} = 0,962$). Адекватність решти поліноміальних моделей підтверджена відповідними параметрами регресії.

Моделювання впливу міграції на індикатори соціального та економічного розвитку Закарпатської області дало такі результати: із залежними змінними – рівнем безробіття (UNEMPL), економічною активністю населення (EAR), часткою витрат домогосподарств на продукти харчування (EXPENS), обсягами прямих іноземних (FDI) та капітальних інвестицій (FPI), кількістю малих підприємств (UNITS), обсягом роздрібної торгівлі (RETAIL), обсягом зовнішньоекономічної діяльності (FEA) та відношенням ВРП до річного фонду оплати праці (GDP) одержано поліноміальні регресійні моделі 4-го ступеня типу $y_i = a + bx + cx^2 + dx^3 + ex^4$ при $df=6$; для залежних змінних середньомісячної заробітної плати (WAGE), рівня наявного доходу населення (INCOME), індексу споживчих цін (CPI) та розміру валової доданої вартості (GVA) розраховано синусоїдальні регресійні моделі типу $y_i = a + b \cos(cx + d)$ при $df=7$. Найвищі коефіцієнти детермінації одержано у моделях із такими індикаторами, як рівень економічної активності населення ($R^2_{(EAR)} = 0,826$), кількість малих підприємств ($R^2_{(UNITS)} = 0,856$) та рівень ВРП у відношенні до річного фонду оплати праці ($R^2_{(GDP)} = 0,803$).

Таблиця 4.3.8

**Моделювання впливу міграції на індикатори соціального та економічного розвитку
Львівської області**

Змінні Параметри	Соціальний розвиток (y_i^s)						Економічний розвиток (y_i^e)						
	UNEMPL	EAR	WAGE	INCOME	CPI	EXPENS	FDI	FPI	GVA	UNITS	RETAIL	FEA	GDP
a	0,902 (0,016)	1,786 (0,004)	2,251 (0,039)	4,070 (0,177)	2,085 (0,028)	1,740 (0,008)	2,605 (0,012)	2,405 (0,038)	3,192 (0,031)	1,824 (0,023)	2,735 (0,037)	3,079 (0,016)	0,637 (0,019)
b	0,081 (0,115)	-0,068 (0,026)	-0,645 (0,281)	1,712 (1,279)	0,270 (0,204)	-0,078 (0,055)	-0,109 (0,085)	-1,086 (0,272)	-0,609 (0,226)	0,151 (0,164)	-0,779 (0,264)	-0,461 (0,112)	0,557 (0,141)
c	-1,030 (0,636)	0,160 (0,142)	3,134 (1,559)	-10,531 (7,090)	-1,561 (1,128)	-0,420 (0,305)	-2,486 (0,470)	4,839 (1,508)	1,964 (1,251)	0,169 (0,907)	1,966 (1,464)	2,401 (0,622)	-1,813 (0,779)
d	-5,298 (2,935)	0,970 (0,655)	20,668 (7,202)	-50,194 (32,744)	-7,001 (5,213)	-1,160 (1,411)	-6,177 (2,168)	30,570 (6,967)	17,261 (5,777)	-3,416 (4,188)	17,862 (6,762)	19,239 (2,872)	-13,731 (3,600)
e	-5,495 (3,082)	0,910 (0,687)	22,310 (7,562)	-49,489 (34,378)	-6,071 (5,472)	-1,143 (1,481)	-5,394 (2,277)	33,682 (7,314)	19,766 (6,065)	-4,746 (4,397)	20,361 (7,099)	21,784 (3,015)	-17,232 (3,780)
Коефіцієнт кореляції	0,682	0,815	0,784	0,658	0,610	0,822	0,981	0,922	0,836	0,760	0,789	0,977	0,981
Коефіцієнт детермінації	0,465	0,664	0,614	0,433	0,372	0,675	0,963	0,850	0,699	0,577	0,622	0,955	0,962
Стандартна похибка регресії	0,028	0,006	0,068	0,311	0,049	0,013	0,021	0,066	0,055	0,040	0,064	0,027	0,034
Інформаційний критерій Акайке (AICC)	-70,757	-103,770	-51,011	-17,696	-58,129	-86,876	-77,419	-51,743	-55,864	-62,939	-52,401	-71,238	-66,267

Примітка: розраховано на основі поліноміальної регресійної моделі 4-го ступеня ($y_i^t = a + bx_t + cx_t^2 + dx_t^3 + ex_t^4$) при $df=6$.

У дужках зазначено рівень стандартної похибки при $p < 0,05$.

Моделювання здійснено у програмному забезпеченні CurveExpert Professional 2.6.3

Джерело: побудовано за авторськими розрахунками

Таблиця 4.3.9

**Моделювання впливу міграції на індикатори соціального та економічного розвитку
Закарпатської області**

Змінні Параметри	Соціальний розвиток (y_i^s)						Економічний розвиток (y_i^e)						
	UNEMPL	EAR	WAGE*	INCOME*	CPI*	EXPENS	FDI	FPI	GVA*	UNITS	RETAIL	FEA	GDP
<i>a</i>	0,929 (0,031)	1,799 (0,003)	2,263 (0,027)	3,141 (0,026)	2,106 (0,031)	1,607 (0,006)	2,391 (0,018)	2,195 (0,073)	3,028 (0,021)	1,660 (0,020)	2,744 (0,047)	3,316 (0,027)	0,568 (0,019)
<i>b</i>	-0,066 (0,215)	-0,028 (0,019)	0,118 (0,059)	0,212 (0,058)	0,103 (0,045)	-0,018 (0,040)	0,002 (0,123)	0,077 (0,515)	0,165 (0,045)	0,035 (0,143)	-0,178 (0,332)	-0,076 (0,190)	0,185 (0,136)
<i>c</i>	2,512 (1,604)	-0,275 (0,138)	38,224 (1,205)	39,373 (0,611)	76,874 (0,659)	0,917 (0,298)	-1,695 (0,918)	1,666 (3,837)	39,093 (0,601)	-1,827 (1,063)	-4,330 (2,477)	-2,107 (1,419)	-3,709 (1,011)
<i>d</i>	2,894 (2,550)	-0,073 (0,220)	0,856 (0,249)	0,723 (0,139)	1,293 (0,196)	1,117 (1,473)	0,710 (1,460)	-3,624 (6,102)	0,813 (0,134)	-2,784 (1,690)	-0,710 (3,939)	3,930 (2,256)	-3,283 (1,607)
<i>e</i>	23,943 (14,615)	1,995 (1,261)	-	-	-	-6,945 (2,713)	9,408 (8,369)	2,749 (34,972)	-	26,811 (9,687)	28,104 (22,574)	14,413 (12,927)	27,437 (9,212)
Коефіцієнт кореляції	0,745	0,909	0,622	0,822	0,756	0,832	0,827	0,699	0,812	0,925	0,772	0,881	0,896
Коефіцієнт детермінації	0,556	0,826	0,387	0,676	0,572	0,693	0,684	0,488	0,659	0,856	0,596	0,776	0,803
Стандартна похибка регресії	0,053	0,005	0,083	0,080	0,036	0,010	0,030	0,126	0,063	0,035	0,081	0,047	0,033
Інформаційний критерій Акайке (AICC)	-56,732	-110,633	-50,396	-50,985	-68,447	-93,781	-68,998	-37,538	-56,470	-65,781	-47,168	-59,432	-66,886

Примітка: розраховано на основі поліноміальної регресійної моделі 4-го ступеня ($y_i^t = a + bx_t + cx_t^2 + dx_t^3 + ex_t^4$) при df=6;

* на основі синусоїдальної регресійної моделі ($y_i^t = a + b\cos(cx_t + d)$) при df=7. У дужках зазначено рівень стандартної похибки при $p < 0,05$. Моделювання здійснено у програмному забезпеченні CurveExpert Professional 2.6.3

Джерело: побудовано за авторськими розрахунками

Необхідну кількість різних моделей було розраховано для Івано-Франківської області, для якої характерний найбільш нестабільний рівень зовнішньої міграції населення упродовж 2008-2018 рр. Так, для залежних змінних – рівня наявного доходу населення (INCOME) та обсягу роздрібної торгівлі (RETAIL) – найадекватнішими виявились регресійні моделі «неоднорідної функції» типу $y_{it} = a + bx_t + \frac{c}{x_t^2}$ при $df=8$; тоді як для змінної – відношення ВРП до річного фонду оплати праці (GDP) підібрано регресійну модель «раціональної функції» ($y_{it} = \frac{a+bx_t}{1+cx_t+dx_t^2}$) при $df=7$. Усі інші регресійні залежності решти змінних змодельовані на основі синусоїдальної регресії ($y_{it} = a + b\cos(cx_t + d)$) при $df=7$, при чому значення параметрів регресії цього типу моделей підтверджують вищу статистичну значущість та адекватність розрахунків.

Моделювання впливу інтенсивності зовнішньої міграції населення на соціальні та економічні індикатори розвитку Чернівецької області дозволило одержати: синусоїдальні регресійні залежності типу $y_{it} = a + b\cos(cx_t + d)$ при $df=7$ для змінних середньомісячної заробітної плати (WAGE), рівня наявного доходу населення (INCOME), індексу споживчих цін (CPI) та розміру валової доданої вартості (GVA); поліноміальні регресійні моделі 3-го ступеня ($y_{it} = a + bx_t + cx_t^2 + dx_t^3$) при $df=6$ для змінної – обсяг капітальних інвестицій (FPI); поліноміальні регресійні моделі 4-го ступеня типу $y_{it} = a + bx_t + cx_t^2 + dx_t^3 + ex_t^4$ при $df=6$ для решти залежних змінних. При цьому найвище значення коефіцієнта детермінації одержано при моделюванні залежності рівня економічної активності населення ($R^2_{(EAR)} = 0,826$), кількості малих підприємств ($R^2_{(UNITS)} = 0,856$) та рівня ВРП у відношенні до річного фонду оплати праці ($R^2_{(GDP)} = 0,803$) від міграції населення.

Загалом, розраховані регресійні залежності дають можливість моделювати і прогнозувати у різній часовій перспективі вплив інтенсивності зовнішньої міграції населення на індикатори соціального та економічного розвитку областей Карпатського регіону, здійснювати міжрегіональні порівняння за однотипними моделями, визначати найбільш значущі залежності.

Таблиця 4.3.10

**Моделювання впливу міграції на індикатори соціального та економічного розвитку
Івано-Франківської області**

Змінні Параметри	Соціальний розвиток (y_i^s)						Економічний розвиток (y_i^e)						
	UNEMPL	EAR	WAGE	INCOME*	CPI	EXPENS	FDI	FPI	GVA	UNITS	RETAIL*	FEA	GDP**
a	0,904 (0,07)	1,770 (0,004)	2,286 (0,017)	1,040 (0,932)	2,046 (0,015)	1,593 (0,006)	2,597 (0,069)	2,530 (0,044)	3,164 (0,024)	1,748 (0,007)	0,967 (0,779)	2,888 (0,030)	0,393 (0,060)
b	0,036 (0,010)	0,009 (0,005)	0,108 (0,027)	-0,516 (0,214)	0,036 (0,019)	0,013 (0,008)	0,109 (0,077)	0,196 (0,068)	0,090 (0,034)	0,038 (0,010)	-0,381 (0,179)	0,152 (0,045)	0,167 (0,029)
c	50,265 (0,367)	7,222 (0,642)	12,922 (0,289)	4,907 (2,170)	49,799 (0,761)	51,489 (0,903)	6,736 (1,021)	51,360 (0,318)	12,883 (0,500)	51,003 (0,276)	3,361 (1,813)	12,482 (0,297)	0,538 (0,030)
d	-2,170 (1,108)	10,568 (1,949)	1,399 (0,826)	-	-4,983 (2,302)	0,835 (2,635)	9,558 (3,030)	1,704 (0,972)	1,067 (1,387)	-2,773 (0,847)	-	0,167 (0,909)	0,046 (0,013)
Коефіцієнт кореляції	0,804	0,606	0,854	0,658	0,594	0,570	0,486	0,742	0,729	0,845	0,658	0,788	0,695
Коефіцієнт детермінації	0,646	0,367	0,730	0,433	0,353	0,325	0,236	0,550	0,531	0,715	0,433	0,621	0,484
Стандартна похибка регресії	0,020	0,010	0,055	0,098	0,045	0,017	0,164	0,116	0,073	0,017	0,082	0,090	0,056
Інформаційний критерій Акайке (AICC)	-81,773	-96,743	-59,346	-49,138	-63,695	-85,789	-35,322	-42,868	-53,233	-84,872	-53,094	-48,458	-58,850

Примітка: розраховано на основі синусоїдальної регресійної моделі ($y_i^t = a + b \cos(cx_t + d)$) при $df=7$;

* на основі регресійної моделі «неоднорідної функції» $y_i^t = a + bx_t + \frac{c}{x_t^2}$ при $df=8$;

** на основі регресійної моделі «раціональної функції» ($y_i^t = \frac{a+bx_t}{1+cx_t+dx_t^2}$) при $df=7$. У дужках зазначено рівень стандартної похибки при $p < 0,05$. Моделювання здійснено у програмному забезпеченні CurveExpert Professional 2.6.3

Джерело: побудовано за авторськими розрахунками

Таблиця 4.3.11

**Моделювання впливу міграції на індикатори соціального та економічного розвитку
Чернівецької області**

Змінні Параметри	Соціальний розвиток (y_i^s)						Економічний розвиток (y_i^e)						
	UNEMPL	EAR	WAGE*	INCOME*	CPI*	EXPENS	FDI	FPI**	GVA*	UNITS	RETAIL	FEA	GDP
<i>a</i>	0,929 (0,031)	1,799 (0,003)	2,263 (0,027)	3,141 (0,026)	2,106 (0,030)	1,607 (0,006)	2,391 (0,018)	2,192 (0,056)	3,028 (0,021)	1,660 (0,020)	2,744 (0,047)	3,316 (0,027)	0,568 (0,019)
<i>b</i>	-0,066 (0,215)	-0,028 (0,019)	0,118 (0,059)	0,212 (0,058)	0,103 (0,045)	-0,018 (0,040)	0,002 (0,123)	0,075 (0,476)	0,165 (0,045)	0,035 (0,143)	-0,178 (0,332)	-0,076 (0,190)	0,185 (0,136)
<i>c</i>	2,512 (1,604)	-0,275 (0,138)	38,224 (1,205)	39,373 (0,611)	76,874 (0,659)	0,917 (0,298)	-1,695 (0,918)	1,957 (0,927)	39,093 (0,601)	-1,827 (1,063)	-4,330 (2,477)	-2,107 (1,419)	-3,709 (1,011)
<i>d</i>	2,894 (2,550)	-0,073 (0,220)	0,856 (0,249)	0,723 (0,139)	1,293 (0,196)	0,117 (0,473)	0,710 (1,460)	-3,572 (5,618)	0,813 (0,134)	-2,784 (1,690)	-0,710 (3,939)	3,930 (2,256)	-3,283 (1,607)
<i>e</i>	-23,944 (14,615)	1,995 (1,261)	-	-	-	-6,945 (2,713)	9,408 (8,369)	-	-	26,811 (9,687)	28,104 (22,574)	14,413 (12,927)	27,438 (9,212)
Коефіцієнт кореляції	0,745	0,909	0,622	0,822	0,756	0,832	0,827	0,698	0,812	0,925	0,772	0,881	0,896
Коефіцієнт детермінації	0,560	0,826	0,387	0,676	0,572	0,693	0,684	0,488	0,659	0,856	0,596	0,776	0,803
Стандартна похибка регресії	0,053	0,005	0,083	0,082	0,036	0,010	0,030	0,117	0,063	0,035	0,081	0,047	0,033
Інформаційний критерій Акайке (AICC)	-56,732	-110,634	-50,396	-50,985	-68,446	-93,781	-68,998	-42,764	-56,470	-65,781	-47,168	-59,432	-66,886

Примітка: розраховано на основі поліноміальної регресійної моделі 4-го ступеня ($y_i^t = a + bx_t + cx_t^2 + dx_t^3 + ex_t^4$) при df=6;

* на основі синусоїдальної регресійної моделі ($y_i^t = a + b\cos(cx_t + d)$) при df=7;

** на основі поліноміальної регресійної моделі 3-го ступеня ($y_i^t = a + bx_t + cx_t^2 + dx_t^3$) при df=6. У дужках зазначено рівень стандартної похибки при $p=0,05$. Моделювання здійснено у програмному забезпеченні CurveExpert Professional 2.6.3.

Джерело: побудовано за авторськими розрахунками

Етап IV. Визначення рівня соціально-економічного розвитку Карпатського регіону. Методика оцінювання рівня соціально-економічного розвитку Карпатського регіону (шляхом побудови інтегральних коефіцієнтів для Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської і Чернівецької областей) передбачає використання мультиплікативного підходу з обчисленням величин головних компонент для усіх індикаторів і груп показників. Запропонована авторська методика дозволяє проводити стандартизацію індикаторів соціально-економічного розвитку регіонів, виявляти структуру взаємозв'язків між індикаторами та групами показників, обчислювати значущість кожного індикатора у межах групи та вагові коефіцієнти груп індикаторів. Важливим етапом дослідження є побудова інтегральних коефіцієнтів соціально-економічного розвитку регіонів (областей) або країни. Формування бази інформаційно-аналітичного забезпечення оцінювання соціально-економічного розвитку регіону та відбір показників здійснювався за принципами валідності, універсальності та компаративності.

Методика розрахунку інтегрального коефіцієнта соціально-економічного розвитку регіону передбачає сім етапів, у результаті чого отримуються розрахунки з найвищим рівнем достовірності.

1. Нормування показників.

Нормування здійснюється за формулою (4.3.3) для показників-стимуляторів та за формулою (4.3.4) для показників-дестимуляторів:

$$z^s_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_{\max j}}, \quad (4.3.3)$$

$$z^d_{ij} = \frac{x_{\min j}}{x_{ij}}, \quad (4.3.4)$$

де: z^s_{ij} – нормовані значення i -го індикатора-стимулятора в j -му інтервалі часу ($i = \overline{1, n}$; $j = \overline{1, m}$); z^d_{ij} – нормовані значення i -го індикатора-дестимулятора в j -му інтервалі часу ($i = \overline{1, n}$; $j = \overline{1, m}$); x_{ij} – вихідні значення індикаторів ($i = \overline{1, n}$; $j = \overline{1, m}$); $x_{\min j}$, $x_{\max j}$ – мінімальне та максимальне значення i -го індикатора в j -му інтервалі часу ($i = \overline{1, n}$; $j = \overline{1, m}$).

За результатами нормування формуються ряди нормованих значень індикаторів (z_{ij}) для кожної групи.

2. Визначення ваг індикаторів у кожній групі.

Ваги кожного з індикаторів у межах групи визначаються на основі розрахунку величини головних компонент (розрахунки виконуються у програмному забезпеченні Statistica 7) за формулою (4.3.5):

$$w_i = \frac{|Factor_i|}{\sum_i^n |Factor_i|}, \quad (4.3.5)$$

де: w_i – вага i -го індикатора; $Factor_i$ – значення головної компоненти i -го індикатора; n – кількість індикаторів у межах групи.

3. Розрахунок часткових зважених коефіцієнтів індикаторів у групі.

Часткові зважені коефіцієнти для кожного індикатора у групі

розраховуються за формулою:

$$\gamma_j^i = z_{ij}^{wi}, \quad (4.3.6)$$

де: γ_j^i – частковий зважений коефіцієнт i -го індикатора в j -му інтервалі часу ($i = \overline{1, n}$; $j = \overline{1, m}$).

4. Обчислення групових коефіцієнтів:

$$K_j^v = \prod_i^j \gamma_j^i, \quad (4.3.7)$$

де: K_j^v – коефіцієнт v -групи у j -му інтервалі часу.

5. Визначення ваг групи індикаторів.

Ваги груп індикаторів (w^v), як і ваги індикаторів (див. етап 2), визначаються на основі розрахунку величини головних компонент.

6. Розрахунок зважених групових коефіцієнтів.

Зважені групові коефіцієнти ($\widetilde{K}_j^v$) обчислюються аналогічно як і часткові зважені коефіцієнти індикаторів (див. етап 3).

7. Побудова інтегрального коефіцієнта соціально-економічного розвитку на основі мультиплікативного підходу.

Інтегральний коефіцієнт соціально-економічного розвитку регіону/країни розраховують за формулою (4.3.8):

$$SED_t^{coef} = \prod_j^v \widetilde{K}_j^v, \quad (4.3.8)$$

де: SED_t^{coef} – інтегральний коефіцієнт соціально-економічного розвитку в t інтервалі часу.

Для оцінювання рівня соціально-економічного розвитку Карпатського регіону відібрано 13 індикаторів, об'єднаних у дві групи: (1) соціальний розвиток та (2) економічний розвиток регіону (див. табл. 4.3.2). Рівень безробіття населення у віці 15-70 років, індекс споживчих цін і частка сукупних витрат домогосподарства на продукти харчування виступають індикаторами-дестимуляторами, решта індикаторів є стимуляторами соціально-економічного розвитку областей Карпатського регіону.

Враховуючи результати нормування показників (абсолютні значення індикаторів наведено у додатку А), здійснені на основі формул (4.3.3) і (4.3.4), визначено ваги кожного індикатора у групі для кожної області Карпатського регіону (табл. 4.3.12).

Встановлено, що найвищі рівні вагомості у групі «соціальний розвиток» мають середньомісячна номінальна заробітна плата (21,11 %), а також рівень безробіття населення у віці 15-70 років (19,23 %) для Львівської і Чернівецької областей (18,95 % і 18,39 % відповідно), індекс споживчих цін для Львівської (19,62 %) і Закарпатської областей (19,58 %); для Івано-Франківської області – середньомісячна номінальна заробітна плата (22,89 %), наявний дохід населення (21,73 %), частка сукупних витрат домогосподарства на продукти харчування (19,10 %); для Закарпатської області суттєву вагомість має рівень економічної активності населення у віці 15-70 років (18,01 %) і середньомісячна номінальна заробітна плата (16,63 %); для Чернівецької області велику вагу

4.3. Емпіричний аналіз взаємовпливу інтенсивності зовнішньої міграції населення та соціально-економічного розвитку областей

мають індикатори наявного доходу населення (17,89 %) і рівня економічної активності населення у віці 15-70 років (17,86 %).

Таблиця 4.3.12

**Ваги індикаторів соціально-економічного розвитку
Карпатського регіону**

	Індикатори	Ваги, %			
		Львівська	Івано-Франківська	Закарпатська	Чернівецька
Соціальний розвиток					
1.1.	Рівень безробіття населення у віці 15-70 років	19,23	18,22	17,13	18,39
1.2.	Рівень економічної активності населення у віці 15-70 років	15,30	0,18	18,01	17,86
1.3.	Середньомісячна номінальна заробітна плата	21,11	22,89	16,63	18,95
1.4.	Наявний дохід населення	14,34	21,73	25,90	17,89
1.5.	Індекс споживчих цін	19,62	17,88	19,58	17,30
1.6.	Частка сукупних витрат домогосподарства на продукти харчування	10,40	19,10	2,75	9,60
Економічний розвиток					
2.1.	Прямі іноземні інвестиції	15,89	21,32	15,77	14,25
2.2.	Капітальні інвестиції	2,18	21,66	11,68	20,80
2.3.	Валова додана вартість	18,08	17,04	12,77	16,16
2.4.	Кількість малих підприємств	17,45	16,90	15,42	12,04
2.5.	Роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі	13,70	21,65	13,52	19,05
2.6.	Обсяги зовнішньоекономічної діяльності	20,78	1,02	15,87	14,73
2.7.	Співвідношення ВРП до фонду заробітної плати штатних працівників	11,92	0,41	14,97	2,98

Примітка: розрахунки здійснено у програмному забезпеченні Statistica 7

Джерело: розраховано авторами за даними додатку А і формули (4.3.5)

У групі «економічний розвиток» для Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей значну вагомість складають капітальні інвестиції (11,68 %, 21,66 % і 20,80 %) і валова додана вартість (12,77 %, 17,04 % і 16,16 % відповідно). У Львівській області ваговий коефіцієнт для капітальних інвестицій становить 2,18 %, що є найменшим серед областей Карпатського регіону. Так, для регіону характерне найвище значення ваги індикатора зовнішньоекономічної діяльності (20,78 %) при значенні 1,02 % у Івано-Франківській області, де найбільшу значущість має показник роздрібного

товарообороту підприємств роздрібної торгівлі (21,65 %). У Чернівецькій й Івано-Франківській областях найменший вплив на економічний розвиток має показник продуктивності праці (2,98 %, 0,41 % відповідно).

Коефіцієнти вагомості слугували необхідними критеріями, на основі яких розраховано групові коефіцієнти соціального і економічного розвитку Карпатського регіону за 2008-2018 рр. (рис. 4.3.2, рис. 4.3.3).

Отримані результати дозволили визначити пікові етапи соціально-економічного розвитку Карпатського регіону. Так, для Івано-Франківської, Закарпатської і Чернівецької областей найвищі значення рівня соціального розвитку були у 2008 р. (0,852; 0,875 і 0,855 відповідно), 2013 р. (0,992; 0,957 і 0,992) та 2018 р. (0,869; 0,805 і 0,890). Динаміка рівня соціального розвитку Львівської області вирізняється на тлі інших областей регіону. Значний приріст був у 2017 р., коли спостерігалось найвище значення коефіцієнта (0,899) за досліджуваний період. У 2015-2016 рр. рівні соціального розвитку Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей зменшилися приблизно на 33,5 %, досягнувши рівня соціального розвитку Львівської області до 2008 р.

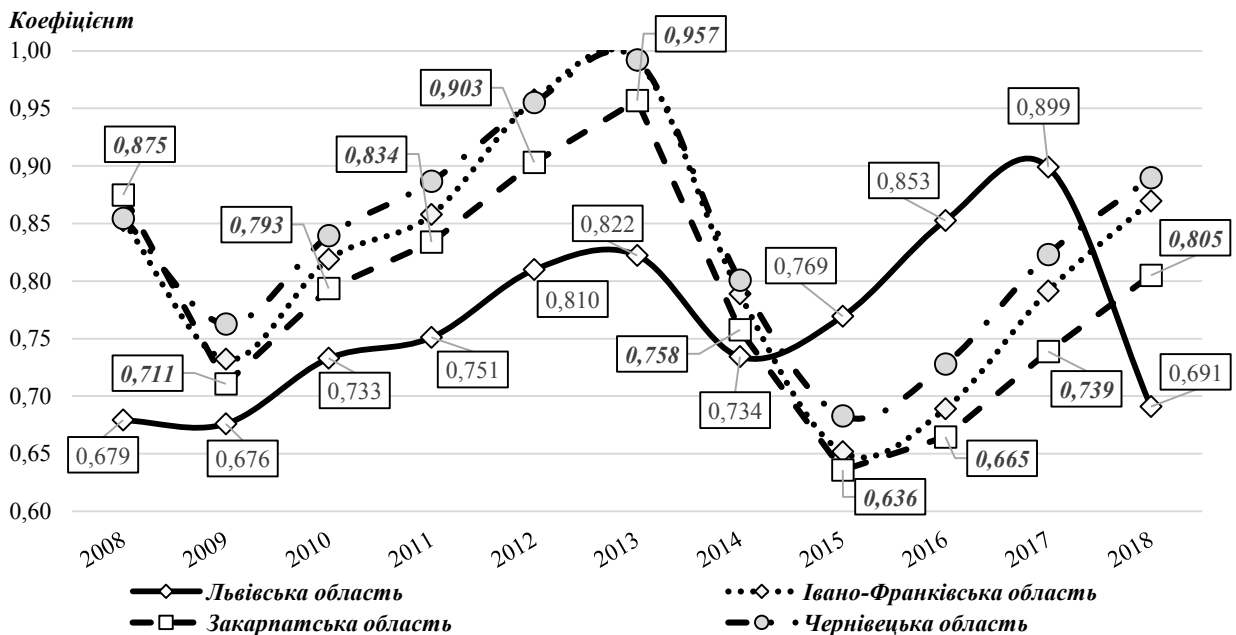

Рис. 4.3.2. Соціальний розвиток областей Карпатського регіону:
інтегральні коефіцієнти, 2008-2018 рр.

Джерело: розраховано авторами за даними додатку А та формули (4.3.7)

Львівська область за рівнем економічного зростання випереджає інші області Карпатського регіону. За 2008-2018 рр. рівень її економічного розвитку збільшився на 31,7 % порівняно з Чернівецькою областю, де він зменшився на 22,6 %. Так, у 2008-2009 рр. рівень економічного розвитку Закарпатської області був найвищим у Карпатському регіоні (0,824 і 0,711).

4.3. Емпіричний аналіз взаємовпливу інтенсивності зовнішньої міграції населення та соціально-економічного розвитку областей

Коефіцієнт

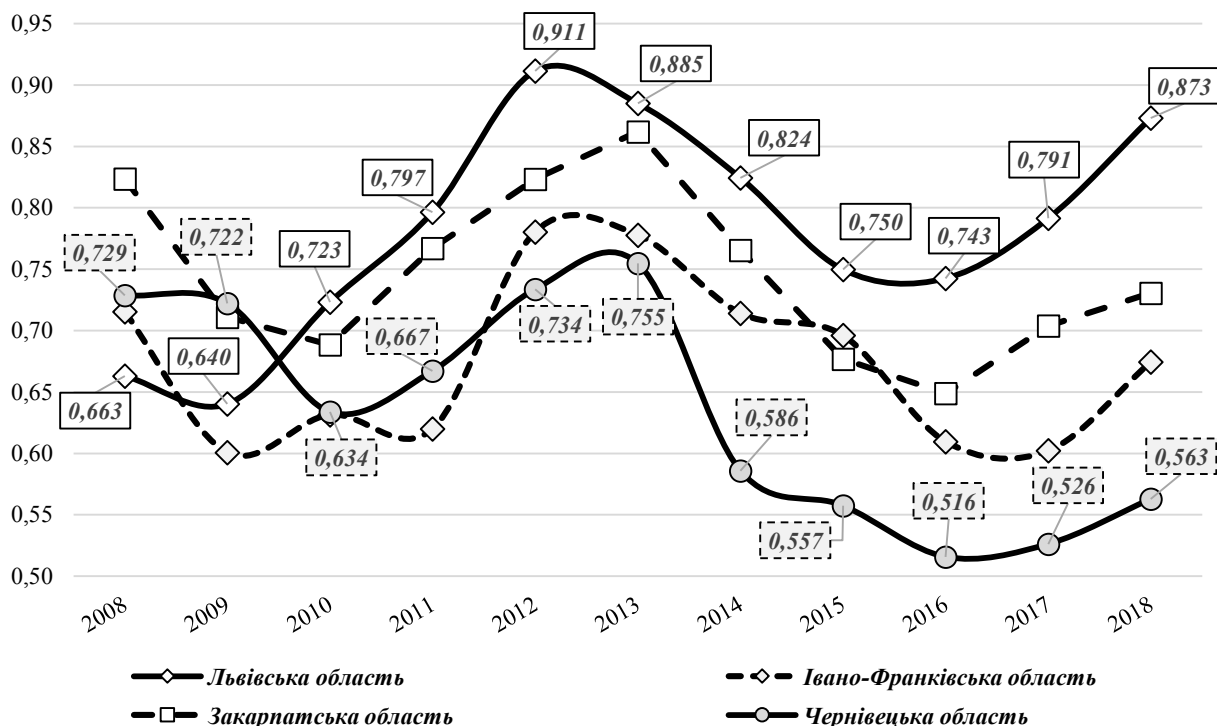

Рис. 4.3.3. Економічний розвиток Карпатського регіону: інтегральні коефіцієнти, 2008-2018 рр.

Джерело: розраховано за даними додатку А та формули (4.3.7)

Рівень соціально-економічного розвитку областей Карпатського регіону розрахований у формі інтегральних коефіцієнтів (рис. 4.3.4) на основі мультиплікативного підходу. Значення інтегрального коефіцієнта коливаються у діапазоні від 0 до 1. Зростання коефіцієнта свідчить про покращання соціально-економічного розвитку регіону, що слугує чинником стримування населення від трудової еміграції.

У 2008 р. найвищий рівень соціально-економічного розвитку був у Закарпатській області (0,849), а найменший – у Львівській області (0,671). У 2012-2013 рр. спостерігався піковий період соціально-економічного розвитку чотирьох областей Карпатського регіону. Початок воєнного конфлікту на сході країни й анексія АР Крим у 2014 р. позначилися негативно на соціально-економічному розвитку в регіоні, що спричинило збільшення обсягів трудової міграції населення. Простежується значне зменшення значень інтегрального коефіцієнта соціально-економічного розвитку у 2015-2017 рр., особливо в Івано-Франківській і Чернівецькій областях. Однак варто відзначити, що рівень соціально-економічного розвитку Львівської області у 2017 р. зріс до позначки 0,843, що на 18,6 % більше, ніж у 2009 р. Закарпатська область має стрімку позитивну тенденцію зростання інтегрального коефіцієнта соціально-економічного розвитку, який у 2018 р. був рівний значенню коефіцієнта у 2014 р.

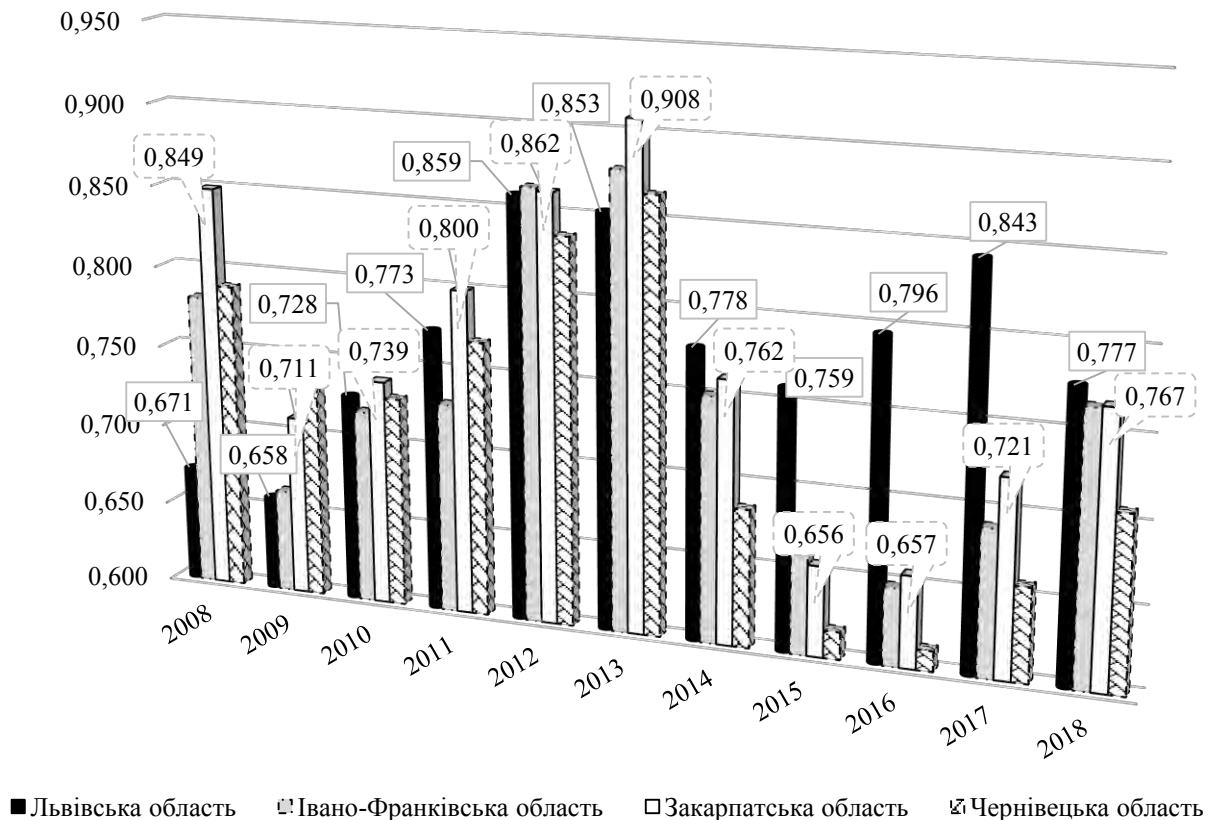

Рис. 4.3.4. Соціально-економічний розвиток Карпатського регіону:
інтегральні коефіцієнти, 2008-2018 рр.

Джерело: розраховано авторами за даними додатку А, табл. 4.3.2 та формули (4.3.8)

Диференціація і нестабільність соціально-економічного розвитку областей Карпатського регіону є його характерною особливістю. Значні розриви в рівнях розвитку територій спричиняють їх соціально-економічну дезінтеграцію. Проблема особливо значуща для прикордонних територій, які є регіонами-донорами робочої сили для країн ЄС. **Зменшення регіональних диспропорцій, підвищення рівня та усунення диспропорцій соціально-економічного розвитку** областей Карпатського регіону сприятиме внутрішньорегіональній стабільності та зменшенню обсягів зовнішньої трудової міграції.

Еман V. Моделювання впливу міграції населення на соціально-економічний розвиток Карпатського регіону. З метою виявлення соціально-економічних наслідків міграції населення, а також підтвердження гіпотези щодо її впливу на соціально-економічний розвиток здійснено моделювання рівня інтенсивності зовнішньої міграції населення для кожної області Карпатського регіону. Серед економіко-математичних моделей вибиралися лише ті, які мали найвищі оцінки достовірності та найменшу похибку.

Вплив міграції населення на соціально-економічний розвиток **Львівської області** описується за допомогою **функції-моделі «частка-відповідь» 3-го ступеня** (Dose Response Multistage-3 Model):

$$y_t^{coef} = 1 - e^{-\beta_1 x_t - \beta_2 x_t^2 - \beta_3 x_t^3} \quad (4.3.9)$$

Взаємозв'язок міграції населення і соціально-економічного розвитку **Івано-Франківської області** змодельовано на основі **функції «зростання»** (Saturation Growth Rate Model):

$$y_t^{coef} = \frac{ax_t}{b+x_t} \quad (4.3.10)$$

Характерною економіко-математичною моделлю для **Чернівецької області**, яка демонструє причинно-наслідковий зв'язок міграції населення і соціально-економічного розвитку регіону, є **синусоїдальна функція** (Sinusoidal Model):

$$y_t^{coef} = a + b \cos(cx_t + d) \quad (4.3.11)$$

Для **Закарпатської області** залежність інтегрального індексу соціально-економічного розвитку регіону від рівня інтенсивності зовнішньої міграції населення описано за допомогою **сигмоїдальної функції-моделі** (Sigmoidal Model):

$$y_t^{coef} = \frac{ab+cx_t^d}{b+cx_t^d} \quad (4.3.12)$$

Примітка: y_t^{coef} – рівень соціально-економічного розвитку регіону (інтегральний коефіцієнт); x_t – рівень інтенсивності зовнішньої міграції населення регіону (міграція населення).

Результати моделювання впливу міграції населення на соціально-економічний розвиток областей Карпатського регіону на основі формул (4.3.9) – (4.3.12) представлені у табл. 4.3.13.

У Львівській області зменшення рівня соціально-економічного розвитку спостерігається у діапазоні 0,723-1,264 (рис. 4.3.5), який можна вважати критичним відносно рівня інтенсивності зовнішньої міграції населення. Для регіону характерне зростання міграційної активності при підвищенні рівня соціально-економічного розвитку. У цьому діапазоні помітно знижується рівень безробіття та вимушеної неповної зайнятості, зменшується заборгованість із виплати заробітної плати, підвищується рівень забезпечення населення товарами довготривалого користування, зростає мобільність населення, особливо молоді, а також високими темпами розвивається сфера туризму. Однак, при низьких значеннях інтегрального коефіцієнта соціально-економічного розвитку у Львівській області спостерігається підвищення інтенсивності зовнішньої міграції населення, наростання обсягів трудової міграції при зниженні рівні якості життя у регіоні.

Таблиця 4.3.13

Моделювання впливу міграції населення на соціально-економічний розвиток Карпатського регіону

Область	Економіко-математичні моделі/ коефіцієнти значущості			Область	Економіко-математичні моделі/ коефіцієнти значущості		
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА	$SED_t^{coef} = \frac{0,707MIGR_t}{-0,00002 + MIGR_t}$			ЛЬВІВСЬКА	$SED_t^{coef} = 1 - e^{-5,742MIGR_t + 6,308MIGR_t^2 - 2,154MIGR_t^3}$		
	Стандартна похибка регресії		0,066		Стандартна похибка регресії		0,041
	Стандартні похибки коефіцієнтів:	a	0,025		Стандартні похибки коефіцієнтів:	β_1	0,488
		b	0,000			β_2	1,028
	Коефіцієнт кореляції		0,584			β_3	0,507
	Коефіцієнт детермінації		0,341		Коефіцієнт кореляції		0,837
	Інформаційний критерій Акайке (AICC)		-59,692		Коефіцієнт детермінації		0,701
	Рівень довіри		0,95		Інформаційний критерій Акайке (AICC)		-68,229
Ступені свободи (df)		9	Рівень довіри		0,95		
			Ступені свободи (df)		8		
ЗАКАРПАТСЬКА	$SED_t^{coef} = \frac{0.757 * (-0.287) + 0.776MIGR^{-3.140}}{-0.287 + MIGR^{-3.140}}$			ЧЕРНІВЕЦЬКА	$SED_t^{coef} = 0,687 + 0,098\cos(12,335MIGR_t - 3,512)$		
	Стандартна похибка регресії		0,084		Стандартна похибка регресії		0,070
	Стандартні похибки коефіцієнтів:	a	0,100		Стандартні похибки коефіцієнтів:	a	0,029
		b	2,721			b	0,040
		c	0,053			c	1,696
		d	23,875			d	0,764
	Коефіцієнт кореляції		0,511		Коефіцієнт кореляції		0,711
	Коефіцієнт детермінації		0,262		Коефіцієнт детермінації		0,506
Інформаційний критерій Акайке (AICC)		-49,959	Інформаційний критерій Акайке (AICC)		-54,083		
Рівень довіри		0,95	Рівень довіри		0,95		
Ступені свободи (df)		7	Ступені свободи (df)		8		

Примітка: побудова моделей і розрахунки коефіцієнтів значущості здійснено у програмному забезпеченні CurveExpert Professional 2.6.3

Джерело: побудовано авторами за авторськими розрахунками

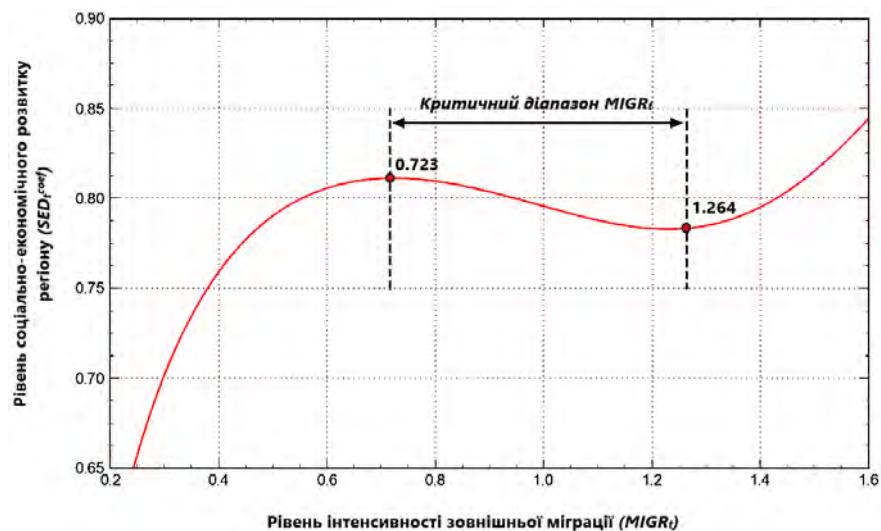
4.3. Емпіричний аналіз взаємовпливу інтенсивності зовнішньої міграції населення та соціально-економічного розвитку областей

Для Івано-Франківської області, за даними економіко-математичного моделювання, характерне інтенсивне зростання рівня соціально-економічного розвитку при мінімальному рівні еміграції населення. Це підтверджує тезу про працедефіцитний регіон, який не зможе досягнути високого рівня розвитку без достатньої пропозиції праці. Критичний діапазон рівня інтенсивності зовнішньої міграції населення регіону перебуває в межах 0,006-0,008, при якому спостерігається найменше значення рівня соціально-економічного розвитку регіону (0,653). У порівнянні з Львівською областю, у якій модель впливу міграції на соціально-економічний розвиток регіону описується хвиленоподібною функцією, модель впливу в Івано-Франківській області є дещо специфічною, має вигляд прямої з мінімальним кутом нахилу. Причиною цього може бути недосконала система обліку кількості перетинів кордону місцевим населенням, відсутність повної і достовірної інформації про обсяги міграції.

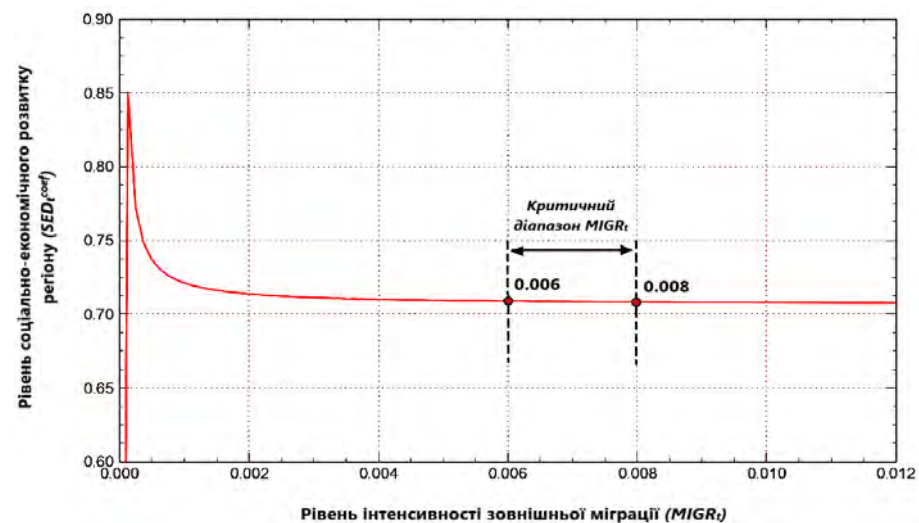
Зменшення рівня соціально-економічного розвитку Чернівецької області спостерігається при рівні інтенсивності зовнішньої міграції населення у позначці 0,286. Модель впливу міграції на соціально-економічний розвиток регіону описується синусоїдальною функцією, що свідчить про циклічний характер взаємозв'язку інтенсивності зовнішньої міграції і соціально-економічного розвитку області. При низьких значеннях рівня інтенсивності міграції спостерігається збільшення рівня соціально-економічного розвитку, і навпаки. Однак, тут варто наголосити на критичні обсяги міграції, які приносять деструктивні зміни в економіці регіону. Критичний діапазон рівня інтенсивності зовнішньої міграції населення у Чернівецькій області знаходиться у межах 0,499-0,578, коли рівень соціально-економічного розвитку регіону становить 0,611 і є найменшим значенням коефіцієнту за 2008-2018 рр.

Модель впливу міграції на соціально-економічний розвиток Закарпатської області відрізняється від моделей інших трьох областей і описується сигмоїдальною функцією. Критичним діапазоном рівня інтенсивності зовнішньої міграції населення регіону є 0,479-0,769, при якому рівень соціально-економічного розвитку області дорівнює мінімальному значенню (0,777). Побудована економіко-математична модель для регіону підтверджує гіпотезу, що зі збільшенням рівня інтенсивності зовнішньої міграції економіка регіону буде зазнавати значних втрат, а рівень соціально-економічного розвитку – мінімальним, міграційний капітал витрачатиметься переважно на споживання або задоволення побутових потреб, а не на відкриття власного бізнесу, інвестування. Грошові трансферти мають велике значення для добробуту домогосподарств, однак їх інвестиційне використання незначне. Навіть при зростанні рівня інтенсивності зовнішньої міграції і водночас збільшенні обсягів грошових переказів модель не демонструє інтенсивний розвиток Закарпатської області.

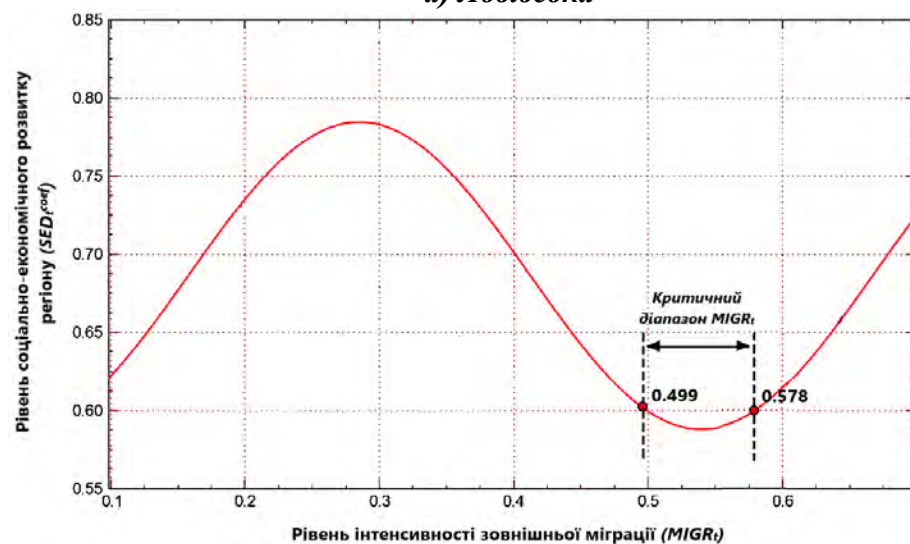
Результати моделювання впливу рівня інтенсивності зовнішньої міграції населення на соціально-економічний розвиток областей Карпатського регіону графічно представлені на рис. 4.3.5.

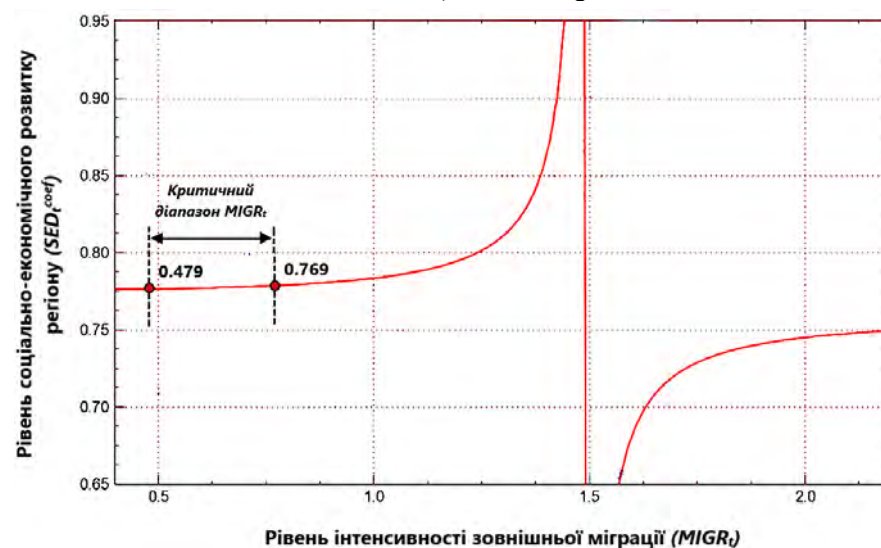
а) Львівська

б) Івано-Франківська

в) Чернівецька

г) Закарпатська

Рис. 4.3.5. Вплив міграції населення на соціально-економічний розвиток Карпатського регіону

Примітка: побудова моделей здійснено у програмному забезпеченні CurveExpert Professional 2.6.3

Джерело: авторська розробка

4.3. Емпіричний аналіз взаємовпливу інтенсивності зовнішньої міграції населення та соціально-економічного розвитку областей

З метою представлення оптимального рівня інтенсивності зовнішньої міграції населення при умові активізації соціально-економічного розвитку змодельована ситуація, коли рівень соціально-економічного розвитку областей Карпатського регіону прямує до позначки рівня соціально-економічного розвитку Польщі (країни з найбільшими обсягами трудових мігрантів з України) у 2018 р. Використовуючи мультиплікативний підхід розрахунку інтегральних коефіцієнтів соціально-економічного розвитку Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької і Закарпатської областей, побудовано інтегральний коефіцієнт для Польщі за 2008-2018 рр. Для забезпечення умови валідності та компаративності отриманих результатів, а також їх відтворювальності у часовому вимірі, усі індикатори-стимулятори й індикатори-дестимулятори для Карпатського регіону та Польщі є гармонізованими. Для недопущення подвійного впливу показники перевірено на відсутність мультиколінеарного зв'язку та автокореляції. Абсолютні значення соціально-економічних показників Польщі наведено у додатку Б.

На рис. 4.3.6 представлено рівень соціально-економічного розвитку Польщі за 2008-2018 рр., для порівняння наведено інтегральні коефіцієнти Карпатського регіону.

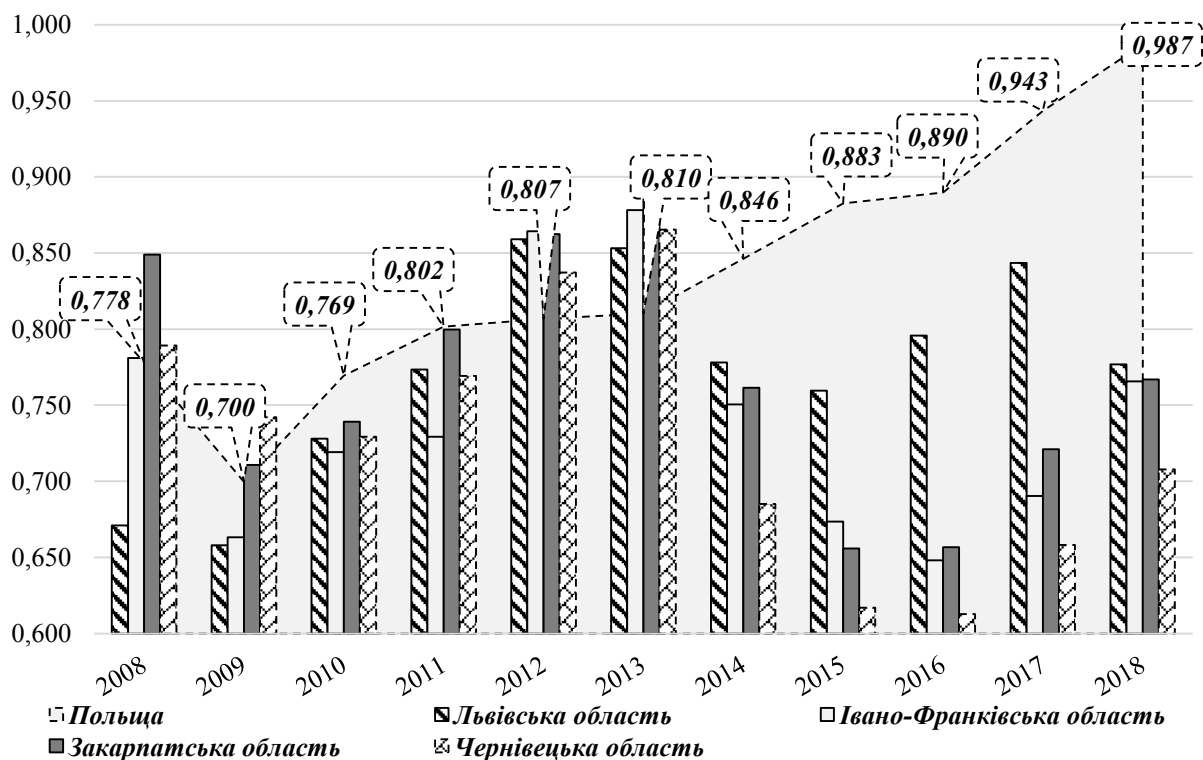

Рис. 4.3.6. Соціально-економічний розвиток Польщі та Карпатського регіону: інтегральні коефіцієнти, 2008-2018 рр.

Джерело: розраховано на основі даних додатку Б за допомогою формул (4.3.3) – (4.3.8)

Моделювання ситуації, коли рівні соціально-економічного розвитку областей Карпатського регіону дорівнюють позначці 0,98715 – інтегральний

коефіцієнт соціально-економічного розвитку Польщі у 2018 р. – дало змогу виявити оптимальний рівень інтенсивності зовнішньої міграції населення Карпатського регіону:

- для Львівської області – 0,850, що на 42 % менше, ніж інтегральний коефіцієнт інтенсивності зовнішньої міграції населення регіону у 2018 р.;
- для Чернівецької області – 0,653, що на 6,05 % менше, ніж інтегральний коефіцієнт інтенсивності зовнішньої міграції населення регіону у 2018 р.;
- для Закарпатської області – 1,488, що на 44,4 % менше, ніж інтегральний коефіцієнт інтенсивності зовнішньої міграції населення регіону у 2018 р.

Примітка: усі розрахунки виконані у програмному забезпеченні CurveExpert Professional 2.6.3 на основі формул (4.3.9) – (4.3.12).

При моделюванні рівня інтенсивності зовнішньої міграції населення Івано-Франківської області отримані результати, які мають велику статистичну похибку. Причинами цього, по-перше, є неповна статистична інформація щодо перетинів населенням кордону, а, по-друге, відсутність будь-якої інформації щодо перетину кордону населенням цієї області до країн ЄС через інші області.

Також встановлено: при зростанні коефіцієнта інтенсивності зовнішньої міграції населення на 1 % рівень соціально-економічного розвитку Львівської області знижується на 0,06 %, Чернівецької області – на 1,099 %, Івано-Франківської – на 0,471 %, а Закарпатської області – збільшується на 0,29 %. Ці дані свідчать про високу залежність соціально-економічного розвитку Чернівецької та Івано-Франківської областей від рівня інтенсивності зовнішньої міграції, у якому значна частина належить трудовій еміграції. Найменший вплив цієї залежності спостерігається щодо Львівської області, яка демонструє водночас високий рівень соціально-економічного розвитку й інтенсивності міграції населення.

Зовнішня міграція населення, з одного боку, є результатом глобалізації та соціально-економічної політики України, а з іншого – соціальним та економічним феноменом, що впливає на всі сфери суспільного життя. Рівень регіонального соціально-економічного розвитку є вагомим чинником міграції з Карпатського регіону, однак міграція населення є також суттєвим чинником впливу на соціально-економічний розвиток областей, особливо на рівень офіційної зайнятості населення працездатного віку, наявний дохід, капітальні інвестиції та валову додану вартість.

РОЗДІЛ 5. РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ ВИСОКОЇ МІГРАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Для Карпатського регіону з високою міграційною активністю населення особливо актуальним є визначення основних ризиків та загроз, породжених міграційними причинами. Ризик є наслідком невизначеності, що виникає від незнання, випадковості чи протидії³⁹. Відтак **ризикогенний підхід до аналізу міграційної активності** дозволяє обґрунтувати пріоритети і механізми регулювання міграційних процесів у регіоні з одночасною стратегічною орієнтацією на нівелюванні негативних міграційних наслідків (формуванням так званого міграційного ризик-менеджменту).

Міграційна активність є прикладною дослідницькою категорією, оскільки відображає здатність суб'єкта змінювати місце перебування на певні відстань і час, що супроводжується ініціативною діяльністю та змінами людського потенціалу⁴⁰. Звідси випливає, що основними вимірниками міграційної активності є просторові (наскільки далеко людина готова і спроможна мігрувати) та часові (як надовго та як часто людина готова і спроможна мігрувати) аспекти. Окрім того, міграційна активність може бути потенційною та реалізованою. Таким чином, категорія міграційної активності розкриває широкий спектр проблем, пов'язаних з чинниками, що стосуються безпосередньо процесу переміщень та його наслідками у конкретній просторово-часовій вимірності.

Ризикогенність міграційної активності населення оцінюється її наслідками. В економічній теорії міграції підтверджено, що висока міграційна активність є чинником дестабілізації економіки регіону та дестимулятором розбудови держави⁴¹. З іншого боку, міграційна активність відображає рухливість населення, яке є соціально активним, що приводить до розвитку⁴². **Тобто міграційна активність, залежно від її особливостей, може бути як ризиком, так і рушієм позитивних змін.**

Аналіз просторово-часових особливостей потенційної та реалізованої міграційної активності в Карпатському регіоні підтверджує ризикогенність існуючої ситуації, яка у випадку невирішення може трансформуватися у

³⁹ М. Галіч, А. Михайлов Теоретичні засади ризику та ризик-менеджменту. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2015. № 12. С. 61-71, С. 64-65.

⁴⁰ *Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти: довідник*, 2-ге видання – доповнене і перероблене / У. Я. Садова, Р. Т. Теслюк, М. М. Біль, О. Т. Риндзак, О. П. Мульська та ін.; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; [редкол.: У. Я. Садова (наук. ред.)]. Львів, 2018. 224 с., С. 109.

⁴¹ Волоско Я. О. Адміністративно-правове регулювання трудової міграції в умовах трансформації економіки України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Я. О. Волоско. Львів, 2015. 181 с., С. 43-44.

⁴² Шушпанов П. Г. Зовнішня трудова міграція населення регіону: соціально-демографічний аспект (на матеріалах Тернопільської області) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / П. Г. Шушпанов. – Тернопіль, 2009. – 238 с., с. 16.

серйозні загрози. У табл. 5.1 виділено **основні ризики та загрози від міграційної ситуації в регіоні, які потребують першочергової уваги.**

Таблиця 5.1

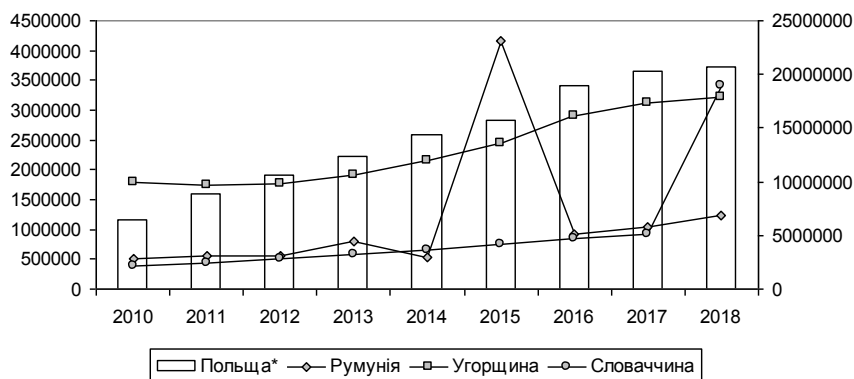
Основні групи ризиків і загроз високої міграційної активності населення у Карпатському регіоні

Ризики	Загрози
<u>Управлінські:</u> Нерегульованість та асиметричність транскордонного простору між областями Карпатського регіону та сусідніми країнами ЄС Соціальна незахищеність мігрантів за кордоном	<u>Націобезпеківі:</u> Вимивання людського потенціалу в умовах нижчого рівня соціально-економічного розвитку з країнами Європи <u>Політичні:</u> Нестабільність, відсутність довіри до владних структур та їхніх ініціатив
<u>Інтелектуально-освітні:</u> Інтелектуалізація міграції. Стрімке зростання освітньої міграції <u>Кадрові:</u> Брак кваліфікованих кадрів на регіональних ринках праці в умовах переважаючої зайнятості за кордоном	<u>Економіко-інфраструктурні:</u> Втрати інтелектуально-трудоного потенціалу регіональних ринків праці Неконкурентоспроможність регіональних освітніх систем
<u>Просторові:</u> Превалююча залежність від міграційного доходу більшості населення прикордонних поселень	<u>Демографічні:</u> Депопуляція в поселеннях, де більшість населення є мігрантами <u>Соціальні:</u> Поглиблення соціально-економічної нерівності між населенням
<u>Соціальні:</u> Дистантні сім'ї та соціальне сирітство	<u>Ментально-психологічні:</u> Підвищення суспільної напруги, послаблення національної єдності
<u>Інституційні:</u> Подвійне громадянство частини населення прикордоння	<u>Геополітичні:</u> Ймовірність геополітичних спекуляцій з порушенням територіальної цілісності України, прихованим впливом на культуру, мову, звичаї
<u>Конкурентні:</u> Значні соціально-економічні розриви між областями Карпатського регіону та сусідніми країнами ЄС	<u>Демографічні:</u> Поглиблення демографічної кризи внаслідок міграції Формування другого покоління мігрантів-вихідців з України за кордоном (дітей мігрантів з втратою української націоїдентичності)
<u>Мережеві:</u> Усталеність міграційних мереж між певними регіонами і навіть поселеннями, що стимулює більшу кількість осіб до міграцій (трансформацію потенційної міграційної активності в реалізовану)	<u>Системні:</u> Формування потужних міграційних систем з супровідним інфраструктурним забезпеченням (транспортування, посередники з працевлаштування, грошові перекази і т. д.), зниження рівня міграційної активності в яких потребує значно більших затрат (часових, фінансових)

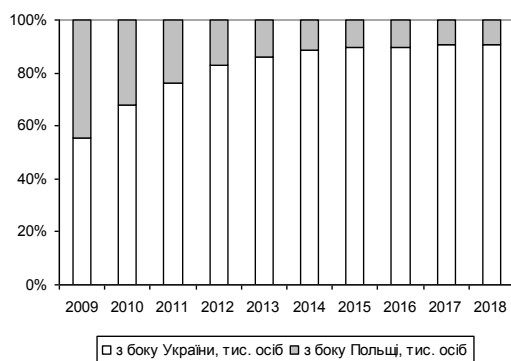
Джерело: узагальнено авторами

Форс-мажорні обставини з поширенням COVID-19 також чинять серйозний вплив на рівень міграційної активності населення. Однак в умовах послаблення карантину та гострого браку робочої сили на ринках праці Європи населення прикордонних регіонів, незважаючи на особистісні ризики, знову готове їхати за кордон, головною причиною чому є погіршення економічної ситуації в Україні.

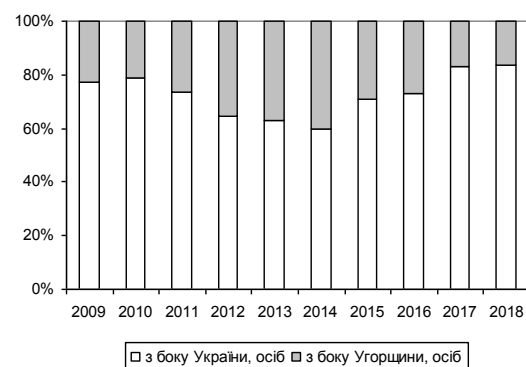
Необхідність коригування системи **управління ризиками** міграційної активності населення, які виникають унаслідок нерегульованості та асиметричності транскордонного простору, підтверджує аналіз динаміки перетину державного кордону між Україною та сусідніми до Карпатського регіону країнами (рис. 5.1). Приклад Польщі вказує на абсолютне поглиблення асиметрії між країнами, значну роль у чому відіграють «човникові» переміщення в рамках малого прикордонного руху (див. рис. 5.1.б). Приклад Угорщини щодо показників міграції за останні роки демонструє підвищення привабливості ринку праці цієї країни для громадян України з основним впливом на населення Закарпаття (див. рис. 5.1.в).

а) Перетин державного кордону з боку України, од.

б) Структура перетину державного кордону між Україною та Польщею, %

в) Структура міграції населення між Україною та Угорщиною, %

Рис. 5.1. Асиметричність міграційної активності населення між Україною та сусідніми до Карпатського регіону країнами, 2009-2018 рр.

Примітка: Польща – по допоміжній осі.

Джерело: побудовано авторами за даними⁴³

⁴³ Міграційний профіль: Державна міграційна служба України. URL: <https://dmsu.gov.ua/diynist/monitoring-migracijnih-procesiv/migracijnij-profil.html>; Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za

У випадку подальшого ігнорування ризиків та загроз існуюча міграційна ситуація в Карпатському регіоні трансформується в націобезпекову загрозу, яка полягає у вимиванні людського потенціалу в умовах нижчого рівня конкурентоспроможності економіки в порівнянні з європейськими країнами. У той час, коли вітчизняна міграційна політика недостатньо системна, а на регіональному рівні взагалі відсутня, європейські країни здійснюють ефективні заходи з залучення робочої сили з-за кордону. Окрім того, асиметричність транскордонного простору з усталенням міграційних мереж і систем значно ускладнює вплив управлінських ініціатив з української сторони щодо регулювання міграційної активності, стимулювання рееміграції та підтримки циркулюючих міграцій. Таким чином, міграційна активність набуде ще більше нерегульованого характеру, а Карпатський регіон перетвориться на донора людських ресурсів зі статусом економічної периферії східних кордонів ЄС.

Інтелектуально-освітні ризики високої міграційної активності населення Карпатського регіону за нинішньої динаміки вимагають першочергового вирішення. Вони виникають унаслідок формування усталених міграційних мереж і систем, поступової інтелектуалізації міграції та вирізнення в структурі мігрантів з регіону нової ризикової групи – молоді. Реалізація її високої міграційної активності відбувається, як правило, з метою:

- 1) здобуття освіти за кордоном (молодь після закінчення загальноосвітнього навчального закладу, молодь після здобуття першої вищої освіти в Україні);
- 2) пошуку місця праці за кордоном (молодь з підвищеними очікуваннями щодо умов праці; молодь, яка готова працевлаштовуватись за будь-яких умов);
- 3) возз'єднання дистантних сімей (молодь, яка переїжджає до батьків, що тривалий період часу перебувають за кордоном; молодь, яка переїжджає сім'єю (чоловік і дружина) одночасно чи поетапно та народжує за кордоном);
- 4) забезпечення можливостей переїзду за кордон після навчання і тривалого працевлаштування (молодь, яка готова працевлаштовуватись за будь-яких умов задля пошуку можливостей залишитися за кордоном).

Вітчизняна статистика не подає регіонального розрізу відомостей про навчання українців за кордоном, що не дозволяє аналізувати показники для Карпатського регіону. Однак висновки щодо ризикогенності стрімкого зростання освітньої міграції з регіону підтверджують життєві спостереження та макротенденції. Згідно даних аналітичного центру CEDOS за останні роки вихідна освітня міграція зросла з 0,94 % у 2008-2009 н.р. до 4,88 % у 2016-2017 н.р.; для вхідної освітньої міграції позитивна динаміка спостерігалася до 2015 року – 1,26 % у 2008-2009 н.р., 3,74 % у 2014-2015 н.р. і 4,18 % у 2016-2017 н.р.⁴⁴.

granica : Główny Urząd Statystyczny. URL: <https://stat.gov.pl/wyszukiwarka/szukaj.html>; Population, vital events : Hungarian Central Statistical Office. URL: https://www.ksh.hu/stadat_annual_1

⁴⁴ Українське студентство за кордоном: дані до 2017/18 навчального року : CEDOS. Аналітичний центр. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku>

За період 2008-2018 рр. стрімко зросла кількість українських студентів, що навчаються в країнах, сусідніх до Карпатського регіону (рис. 5.2): для Польщі показник зріс у 13,3 раз, Словаччини – у 26,1 раз, для Угорщини і Румунії динаміка є більш стабільною. У Польщі навчається вже близько 40 тис. студентів з України. Причиною цьому стала вдала цінова політика закладів вищої освіти Польщі, високі стандарти навчання з відсутністю практики необ'єктивного оцінювання. Польська влада активно працює у сфері приваблення іноземних студентів, виходячи з власних інтересів – додання демографічної кризи, селективного відбору людського потенціалу. У результаті, для українських сімей з Карпатського регіону стає престижним планування навчання дітей у сусідніх країнах, особливо в Польщі, зокрема з бажанням подальшого працевлаштування в країнах ЄС (з опитування CEDOS, серед основних причин, які вплинули на рішення навчатися за кордоном, – бажання отримати диплом європейського університету з метою подальшого працевлаштування в ЄС (51 %) та бажання мати більше знань, які допомогли б із працевлаштуванням у ЄС (48 %) ⁴⁵).

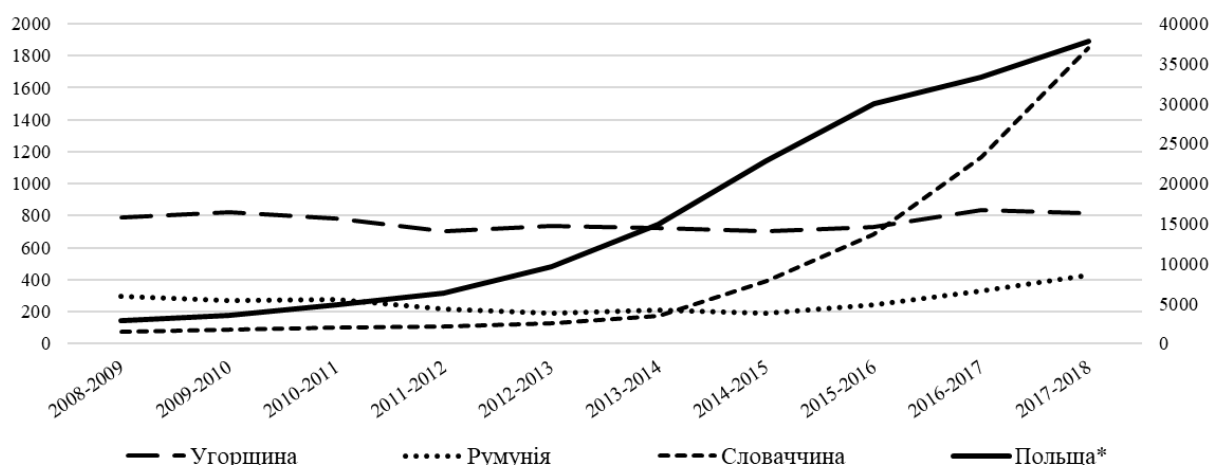

Рис. 5.2. Освітня міграція з України до сусідніх для Карпатського регіону країн, 2008-2018 роки, осіб

Примітка: Польща – по допоміжній осі.

Джерело: побудовано авторами за даними ⁴⁶

Негативні наслідки стрімкого зростання освітньої міграції з Карпатського регіону спричиняють серйозні економіко-інфраструктурні загрози:

- ✓ втрати інтелектуально-трудового потенціалу регіональних ринків праці у випадку відсутності освітньої реєміграції;
- ✓ зменшення попиту на соціальні послуги в регіонах-донорах, особливо освітні, через що значно знижуються можливості якісної організації навчального процесу в умовах конкуренції;

⁴⁵ Українське студентство в Польщі: політики залучення, інтеграції та мотивація і плани студентства : CEDOS. Аналітичний центр. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-v-polshchi-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatyia-i-plany-studentiv#sum>

⁴⁶ Українське студентство за кордоном: дані до 2017/18 навчального року : CEDOS. Аналітичний центр. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku>

✓ подальша інституціоналізація міграційних мереж і систем, зокрема освітніх, що трансформують стан міграційної активності молоді з потенційної в реалізовану.

Ризики та загрози міграційної активності населення Карпатського регіону тісно пов'язані між собою. Разом з тим, серед них виділяється специфічна група ризиків, яка фактично зумовлює та посилює дію всіх інших. Мова йде про **конкурентні ризики**. Вони вказують на проблему значних соціально-економічних розривів між регіонами-донорами та приймаючими країнами. У табл. 5.2 наведено основні показники людського розвитку і сфери зайнятості, що підтверджують ризикогенність ситуації з приводу розривів. Надпотужний вплив чинить різниця в оплаті праці, що спонукає мешканців прикордонного регіону до пошуку кращих умов працевлаштування за кордоном у територіально наближених країнах. З огляду на таку ситуацію питання розвитку внутрішнього ринку праці, підвищення якості послуг регіональних освітніх систем залишається в пріоритеті безпеки демографічного відтворення України та її регіонів з підвищеною міграційною активністю задля забезпечення соціально-економічного розвитку на довготривалу перспективу.

Таблиця 5.2

Порівняння основних показників людського розвитку і сфери зайнятості України та сусідніх до Карпатського регіону країн, 2018 р.

Показник	Україна	Польща	Угорщина	Румунія	Словаччина
<i>Показники людського розвитку</i>					
Індекс людського розвитку	0,750	0,872	0,845	0,816	0,857
Рейтинг за індексом людського розвитку, місце	88	33	44	51	37
ВВП на душу населення, дол. США	7,994	27,628	27,144	23,906	30,672
<i>Показники сфери зайнятості</i>					
Рівень безробіття (15-64 роки), %	9,1	3,8	3,7	4,2	6,2
Рівень безробіття серед молоді (15-24 роки), %	17,9	11,7	10,2	16,2	14,3
Розмір мінімальної заробітної плати, дол. США	137	603	511	521	507
Розмір середньомісячної заробітної плати, дол. США	326	1270	1186	708	1256

Джерело: побудовано авторами за даними⁴⁷

Визначення основних ризиків і загроз високої міграційної активності населення Карпатського регіону викликає наукову дискусію з приводу необхідності управління ними. Питання реагування на міграційну ризикогенність допускає такі **сценарії дій**:

⁴⁷ Human Development Report 2019. URL: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>; International Labour Organization : Free and open access to labour statistics. URL: <https://ilostat ilo.org/data/>

✓ **нічого не робити** – міграційна ситуація у регіоні залишається регульованою виключно ринковими умовами та імміграційною політикою інших країн;

✓ **адаптуватися до ризиків** – міграційна ситуація у регіоні регулюється за принципом вирішення гострих проблем, а всі регіональні системи (економіка і ринки праці, освіта, сфера послуг та ін.) розвиваються в умовах залучення міграційного капіталу, отримання інших вигод;

✓ **активно впливати на ризики**, при можливості їх повного нівелювання – міграційна ситуація у регіоні активно регулюється виходячи з первинності коригування основних ризиків та протидії їх трансформації у загрози.

Сценарій активного впливу на ризики передбачає формування так званого **міграційного ризик-менеджменту**. В Україні з численними проблемами реалізації міграційної політики таких заходів поки не відбувається. У 2015 році Державна міграційна служба України запропонувала перелік показників «можливих міграційних ризиків, що можуть призвести до негативних наслідків у сферах міграції та інших пов'язаних сферах», однак даних подальшого моніторингу так і не було опубліковано⁴⁸.

Активний вплив на мінімізацію ризиків та загроз високої міграційної активності населення Карпатського регіону має полягати в наступних пріоритетних заходах:

1) щодо управлінських ризиків та наслідкових націобезпекових і політичних загроз:

✓ комплексний моніторинг міграційної активності населення (потенційної та реалізованої) в розрізі регіонів з розкриттям її просторово-часових особливостей. Це забезпечить об'єктивну інформаційну основу для прийняття управлінських рішень;

✓ утворення при територіальних органах Державної міграційної служби України координаційних структур з залученням експертів з управлінської економіки, фінансів, міжнародного співробітництва та євроінтеграції, туризму, освіти і науки, соціальної політики, інших дотичних до міграції сфер з метою спільної реалізації заходів міграційного ризик-менеджменту відповідно до регіональної специфіки;

✓ інформаційна робота щодо формування правової культури мігрантів та можливостей їх соціального захисту за кордоном на основі дії міжнародних договорів і угод про взаємне працевлаштування та соціальний захист, подальше зарахування трудового і страхового стажу для нарахування пенсійних та інших виплат;

2) щодо інтелектуально-освітніх і кадрових ризиків та наслідкових економіко-інфраструктурних загроз:

⁴⁸ Орієнтовний перелік можливих міграційних ризиків, що можуть призвести до негативних наслідків у сферах міграції та інших пов'язаних сферах, на 2015 рік : Державна міграційна служба України. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/doc/Perelik_2.pdf

✓ моніторинг на рівні територіальних управлінь Міністерства освіти і науки України показників освітньої міграції з України (здійснення такого моніторингу на рівні некомерційних дослідницьких структур, як це відбувається наразі, вбачається некоректним);

✓ стимулювання освітньої і трудової реєміграції шляхом реалізації регіональних програм стимулювання бізнесу, самозайнятості і зайнятості осіб, що навчалися чи працювали за кордоном, різних грантових програм на конкурсній основі;

✓ селективне дофінансування сфер зайнятості, які потерпають від міграційних втрат кваліфікованих кадрів, як от освіта та охорона здоров'я;

3) щодо просторових ризиків та наслідкових демографічних і соціальних загроз:

✓ стимулювання інвестицій у розвиток бізнесу та створення нових робочих місць в ареалах поселень, де превалює міграція місцевого населення, масові «човникові» міграції;

✓ стимулювання кооперативних форм співпраці у сільському господарстві та сфері послуг (туризму, рекреації, ремеслах і т. д.) зі залученням міграційного капіталу у поселеннях, де превалює міграція місцевого населення;

4) щодо соціальних ризиків та наслідкових ментально-психологічних загроз:

✓ стимулювання циркулюючої міграції з метою послаблення часу розлуки у дистантних сім'ях;

✓ додатковий соціальний патронаж дітей та батьків похилого віку мігрантів;

5) щодо інституційних ризиків та наслідкових геополітичних загроз:

✓ протидія незаконній видачі громадянства інших країн на території України (пріоритет – для Закарпатської області);

✓ активізація політики добровільної українізації у прикордонних районах, сусідніх до Угорщини, Румунії і Словаччини;

6) щодо конкурентних ризиків та наслідкових демографічних загроз:

✓ подальше підвищення рівня мінімальної заробітної плати в Україні, детінізація оплати праці шляхом стимулювання роботодавців з належним рівнем соціальної відповідальності;

✓ стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу, самозайнятості в регіонах, наслідком чого буде суттєве покращення показників людського розвитку та якості життя населення;

7) щодо мережевих ризиків та наслідкових системних загроз:

✓ формування офіційного ринку міграційних послуг за визначеними міграційними мережами;

✓ постійна співпраця з інститутами діаспори у визначених міграційних системах з метою забезпечення політичного лобі України та її регіонів за

кордоном, а також додаткового залучення інвестиційного капіталу представників наступних поколінь мігрантів-вихідців з України.

Реалізація комплексу заходів міграційного ризик-менеджменту з урахуванням регіональної специфіки дозволить трансформувати ризикогенність високої міграційної активності населення областей Карпатського регіону у конструктивне русло. У випадку ігнорування існуючої ситуації регіони прикордоння ризикують розвиватися у нестабільному, міграційно залежному середовищі, що у випадку форс-мажорних обставин, як от пандемія COVID-2019, ускладнить економічну кризу та погіршить ситуацію на регіональних ринках праці (додаткові навантаження на вакантні робочі місця, значні виплати з безробіття). Завдяки розумінню основних ризиків і загроз високої міграційної активності регіональні органи влади, використовуючи інструментарій цільового фінансування, активної інформаційної політики, можуть досягнути значних успіхів у стабілізації соціально-економічної ситуації.

РОЗДІЛ 6. ПРІОРИТЕТИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Критичними негативними наслідками розвитку процесів зростання міграційної активності населення Карпатського регіону України на сучасному етапі розвитку стали:

- ✓ втрата прошарку найбільш креативних осіб молодого працездатного віку; зростання професійно-кваліфікаційних дисбалансів на внутрішньому ринку праці, зокрема через скорочення підготовки, а, відтак, і пропозиції кваліфікованих робітників;
- ✓ подальша інституціоналізація міграційних мереж і систем, що сприяють реалізації міграційних намірів населення;
- ✓ зменшення попиту на соціальні послуги, особливо освітні, звуження через це можливостей якісної організації навчального процесу в умовах зовнішньої конкуренції;
- ✓ асиметрія розвитку прикордонних територій (в т. ч. залежно від наявності діючого міжнародного пункту пропуску).

До головних причин, які призвели до зростання міграційної активності населення Карпатського регіону, недостатньої керованості розвитку цих процесів, відносяться наступні:

1. Несформованість єдиної цілісної системи інституційного забезпечення планування міграційної політики, зокрема йдеться про її недостатнє поширення на регіональний рівень, неврахування особливостей міграційних процесів та пов'язаних з ними проблем в окремих регіонах та у специфічних соціально-демографічних групах.

В Україні чинною залишається Концепція державної міграційної політики⁴⁹, реалізуються положення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року⁵⁰, прийнято План заходів на 2018-2021 роки щодо реалізації Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року⁵¹. Проте положення системи стратегічного планування не поширені належним чином на регіональний рівень. Відсутня Державна програма реалізації міграційної політики в Україні з відповідними підпрограмами на регіональному та місцевому рівнях: території з особливим характером міграції (обсяги, рівень, темпи нарощування, критичність наслідків), соціально-демографічні групи (учні/студенти, молодь, інтелектуальні кадри, науковці, освітяни, медики), критичні демографічні, суспільні та соціально-економічні загрози, пріоритетні проблеми.

⁴⁹ Про Концепцію державної міграційної політики. *Указ Президента України* № 622/2011 від 30 травня 2011 р.

⁵⁰ Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року. *Розпорядження Кабінету Міністрів України* № 482-р від 12 липня 2017 р.

⁵¹ Про затвердження Плану заходів на 2018-2021 роки щодо реалізації Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року. *Розпорядження Кабінету Міністрів України* № 602-р від 29 серпня 2018 р.

2. Відсутність програмування міграційної політики на регіональному та місцевому рівні. У Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській та Чернівецькій областях не застосовується практика розробки та реалізації програмних документів (стратегії, програми, плани заходів) обласного та місцевого рівня, спрямованих на регулювання міграційних процесів. Це є негативним моментом, оскільки неконтрольовані міграційні втрати людського потенціалу дестабілізують функціонування ринку праці, погіршують забезпечення регіональних економік необхідним трудовим потенціалом, відтак, потребують впровадження окремого міграціологічного напрямку в системі регіональної політики (з відповідним організаційним, ресурсним, інформаційним та іншим забезпеченням).

3. На регіональному рівні не утворено повноцінної ефективної організаційної системи регулювання міграційних процесів. Попри загальне визнання активного збільшення обсягів зовнішньої міграції системною проблемою, загрозою сталого розвитку територій, в структурі регіональних органів влади відсутній орган, відповідальний за регіональну політику в цій сфері, а місцеві представництва державної міграційної служби України виконують здебільшого функції щодо надання послуг у сферах громадянства, роботи з іноземцями та особами без громадянства, шукачами притулку, контролю за дотриманням міграційного законодавства, здійснення заходів щодо запобігання та протидії нелегальній міграції. Відтак, на жодну з владних структур не покладені завдання ініціювання питань формування та реалізації регіональної міграційної політики, координування дій органів влади, дотичних до тих, чи інших проблем міграції, освітніх послуг, функціонування ринку праці і т. ін.

4. На регіональному рівні не сформовано систему якісного комплексного моніторингу та інформаційно-аналітичного забезпечення обліку і аналізу обсягів, рівня та структурно-динамічних характеристик міграції, а, відтак, належного відстеження та своєчасного виявлення викликів і загроз, прогнозування наслідків зовнішньої міграції населення, особливо найперспективнішої його частини – молоді.

5. На сьогодні належною мірою не налагоджено роботу з реалізації спільних (передусім з сусідніми країнами та країнами з найбільшими обсягами освітніх і трудових мігрантів з Карпатського регіону) міждержавних, освітніх, науково-дослідних та бізнес-проектів, у т. ч. орієнтованих на зміцнення конкурентоспроможності регіональної системи освіти і науки, розвиток нових, зокрема «мобільних», видів освіти та економічної діяльності.

6. Відсутність достатніх стимулів для економічної активності населення на території України. До прикладу, проект «Доступні кредити 5-7-9 %»⁵² передбачає пільгову відсоткову ставку для кредитування діючих та новостворюваних бізнесів. Його впровадження значною мірою було спрямоване на стимулювання повернення трудових мігрантів, а також на створення сприятливих умов для ведення бізнесу в Україні як альтернативи

⁵² Державна програма «Доступні кредити 5-7-9 %». URL: <https://5-7-9.gov.ua/>

реалізації міграційних намірів. Проте ця практика ще не набула поширення та не реалізуються програми створення фондів співфінансування витрат зі здобуття освіти, відкриття малого бізнесу, впровадження фінансово-інвестиційних стимулів щодо залучення міграційного капіталу до підприємницької діяльності і т. ін.

7. Не повною мірою ведеться діяльність щодо формування та розвитку елементів інституційної інфраструктури міграційної сфери: функціонування ринку міграційних послуг, використання фінансових ресурсів мігрантів, транскордонної співпраці зі врегулювання міграційних процесів.

Задля усунення зазначених проблемних аспектів, а також мінімізації загроз зростання міграційної активності населення Карпатського регіону слід забезпечити формування та реалізацію **більш ефективної державної регіональної міграційної політики**. Її метою доречно визначити прогнозування та мінімізацію негативних наслідків міграції для економіки та суспільства, гарантування ключових компонент економічної безпеки регіону та використання потенціалу міграції населення.

Ключовими завданнями та одночасно *пріоритетами політики* слід визначити:

- облік та аналіз обсягів, рівня і структурно-динамічних характеристик міграції, прогнозування її наслідків;
- формування стимулів до повернення та реінтеграції, навчання та економічної активності населення на теренах Карпатського регіону;
- узгодження стратегічних орієнтирів розвитку економіки та ринку праці з міграційними процесами та тенденціями;
- збереження та ефективне використання людського потенціалу;
- інституціональний, соціально-економічний та правовий захист мігрантів, мінімізація загроз безпеці.

З метою усунення проблемних аспектів та підвищення ефективності регіональної міграційної політики необхідно реалізувати **інструменти в межах організаційного, економічного та інституційного механізмів** (рис. 6.1).

Інструментами та засобами *організаційного механізму* регіональної міграційної політики слугують:

- запровадження системи програмування регіональної міграційної політики. Для цього можливі дві альтернативи, які не є взаємовиключними. Перша передбачає ініціювання (перед Кабінетом Міністрів України) розробки Державної програми регулювання міграційних процесів у Карпатському регіоні України, де окремими блоками буде врахована проблематика Карпатського регіону з його особливим характером і масштабами міграції та окремих соціально-демографічних груп, насамперед молоді. Така програма необхідна для гармонізації цілей стратегічного та оперативного управління в частині вирішення міграційних проблем Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської, Чернівецької областей та України загалом, а також узгодження

і координації регулюючих заходів на різних рівнях ієрархії управління; друга – розробку та реалізацію окремих регіональних програм регулювання міграції в Карпатському регіоні.

Рис. 6.1. Механізми та інструменти регулювання міграційних процесів у Карпатському регіоні України

Джерело: авторська розробка

Ключовими завданнями, що будуть реалізовані за допомогою програмування, є: облік та аналіз обсягів, рівня і структурно-динамічних характеристик міграції, прогнозування її наслідків; формування стимулів до повернення та реінтеграції, навчання та економічної активності на Батьківщині; узгодження стратегічних орієнтирів розвитку економіки та ринку праці з міграційними процесами та тенденціями; збереження і ефективне використання людського потенціалу; соціально-економічний захист мігрантів, мінімізація загроз національній безпеці.

Регіональним та місцевим органам влади необхідно також врахувати найбільш проблемні аспекти міграції (особливо молоді), освітньої, інтелектуальної, міграції фахівців, та включати заходи щодо їх вирішення при прийнятті базових регіональних програм:

- соціально-економічного та культурного розвитку, комплексного розвитку територій, міжнародного і транскордонного співробітництва, освіти та самореалізації молоді, малого і середнього підприємництва, соціальної підтримки окремих категорій громадян, розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства;

- покращання організаційної системи регулювання міграційних процесів. Реалізація цього інструмента зорієнтована на визначення структури, відповідальної за ініціювання, формування та реалізацію регіональної міграційної політики. Вирішення цього завдання можливе або шляхом розширення функцій регіонального представництва Державної міграційної служби України, або створення регіональних міжвідомчих комісій (при обласних державних адміністраціях) з управління міграційними процесами. Необхідне також активне залучення до організаційної системи управління міграційними процесами молоді закладів освіти та громадських молодіжних організацій, молодіжних центрів праці;

- запровадження моніторингу та інформаційно-аналітичного забезпечення управління процесами міграції. Цього можна досягти за рахунок створення інформативно-комунікативного порталу чи інформаційної платформи для комунікації (налагодження спільних досліджень, співпраці) з вітчизняними фахівцями, які перебувають за кордоном; створення інтегрованої інформаційно-аналітичної бази даних про зайнятість випускників; надання грантів для досліджень проблем міграції; узгодження діяльності служб статистики, ДМС, громадських та наукових організацій з проблем міграції; проведення періодичних міждержавних аудитів міграційних даних для їх порівняння та верифікації (взаємний аудит);

- активізація діяльності щодо підготовки і реалізації спільних міждержавних, освітніх, науково-дослідних та бізнес-проектів. Першочергово йдеться про співпрацю з сусідніми країнами та країнами, де зафіксовано найбільшу кількість освітніх і трудових мігрантів з Карпатського регіону. У межах реалізації цього інструмента необхідно просувати програми освітнього обміну та реалізації прав на академічну мобільність, спільні навчальні програми на території областей Карпатського регіону України, використати можливості громадської активності українських мігрантів за кордоном.

Для реалізації спільних міждержавних освітніх, науково-дослідних та бізнес проектів потрібно посилити співпрацю з країнами з високою концентрацією українських студентів, зокрема в частині захисту їх прав, реалізації можливостей та забезпечення механізму їх повернення; здійснювати поінформованість про іноземні системи освіти та якість навчальних закладів; підтримувати формування бізнес-мереж за участі бізнес-структур з України та закордоном.

Важливо також здійснювати регіональні обстеження (створити інтегровану інформаційно-аналітичну базу даних про зайнятість випускників) роботодавців та випускників ЗВО і ЗПТО з метою з'ясування ефективності їх працевлаштування на внутрішньому ринку праці для встановлення відповідності попиту та пропозиції праці, яку забезпечує система освіти, підвищення ефективності реалізації людського потенціалу у Карпатському регіоні і зменшення міграційних втрат; запровадити систематизацію даних обліку траєкторії випускників ЗЗСО для ідентифікації територій з найвищим ризиком міграції учнівської молоді.

До інструментів та засобів **економічного механізму** регіональної міграційної політики доцільно віднести:

- стимулювання економічної активності населення на теренах Карпатського регіону України. Цьому сприятиме створення фонду співфінансування витрат зі здобуття освіти, відкриття малого бізнесу; упровадження низки фінансово-інвестиційних стимулів щодо залучення міграційного капіталу (інтелектуального, фінансового, матеріально-технічного, технологічного, інформаційного тощо) до підприємницької діяльності в Україні; розвиток інноваційно-технологічної інфраструктури; реалізація програм підтримки підприємництва, особливо молодіжного, стартапів; створення на базі ЗПТО та ЗВО бізнес-інкубаторів, центрів співпраці бізнесу та науки, високотехнологічних фірм; забезпечення доступу дітей мігрантів до вступу у ЗВО в Україні; стимулювання повернення освітніх мігрантів, у т. ч. інструментом «першого робочого місця»;

- зростання конкурентоспроможності вітчизняної системи освіти і науки. У межах цього інструмента необхідна реалізація низки заходів щодо зміцнення конкурентоспроможності вітчизняної системи освіти і науки за рахунок узгодження освітніх програм та наукових досліджень із запитами і потребами суб'єктів господарювання, інноваційно-технологічної інфраструктури; розвитку моделей та форм дуальної освіти; упровадження системи грантів для здійснення наукових досліджень;

- розвиток нових, зокрема «мобільних», видів економічної діяльності. У межах цього економічного інструмента особливо перспективним за сучасних умов глобалізації та розвитку інформаційної економіки, діджиталізації є підтримка нових видів економічної діяльності, розвиток цифрової економіки та «цифрової зайнятості», пропагування ідеї національного економічного патріотизму, підтримка створення високооплачуваних робочих місць у сільській місцевості.

Важливо також ініціювати формування та реалізацію програм створення робочих місць у сільській місцевості шляхом залучення інвестицій, покращення підприємницького середовища, активізації зайнятості у сільських районах та, як наслідок, зниження рівня міграційних прагнень населення, особливо молоді. Необхідно передбачити можливості спрямування коштів мігрантів в реальний сектор економіки для створення нових робочих місць та підвищення ефективності використання міграційного капіталу, залучення ресурсів з програм міжнародних організацій та проектів міжнародної підтримки для створення сільськогосподарських кооперативів і фермерських господарств («U-LEAD з Європою», програми секторальної підтримки ЄС щодо розвитку сільських територій та ін.);

- мінімізація ризиків зайнятості за кордоном шляхом створення фонду страхування мігрантів, підтримки проектів зі створення українських закладів освіти за кордоном, розвитку міждержавної співпраці з освітніх обмінів, легального працевлаштування та пенсійного забезпечення.

Реалізація **інфраструктурного механізму** орієнтується на створення та розвиток низки елементів інституційної інфраструктури міграції, що покликані мінімізувати її ризики та загрози як для осіб, що беруть чи планують брати участь в міграційних процесах, так і для економіки та суспільства.

Засобами тут можуть слугувати: формування фонду страхування мігрантів; підтримка проектів зі створення українських закладів освіти за кордоном, а також розвиток міждержавної співпраці з освітніх обмінів, легального працевлаштування та пенсійного забезпечення учасників міграційних процесів; розвиток інституційної інфраструктури використання фінансових ресурсів мігрантів як інвестиційного ресурсу в місцях постійного проживання їх сімей; розробка та реалізація концепції регулювання ринку міграційних послуг, легалізація та ліцензування діяльності існуючих неофіційних посередників; укладання двосторонніх міжурядових та міжрегіональних угод з особливим акцентом на забезпеченні гарантій та механізмів стимулювання реінтеграції українців; використання можливостей транскордонного співробітництва з сусідніми державами ЄС в цілях моніторингу та регулювання міграційних процесів.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження міграційної активності населення Карпатського регіону України дозволили зробити такі висновки.

Обсяги зовнішньої, зокрема трудової, міграції населення Карпатського регіону України істотні та мають тенденцію до зростання. Найбільше місцеве населення регіону у 2016-2019 роках виїжджало до Угорщини, Польщі та Чехії, а також країн західної Європи – Німеччини, Італії та Іспанії. Результати структурного аналізу підтвердили тісні міграційні зв'язки областей регіону з сусідніми державами, зокрема Закарпатської області з Угорщиною, Львівської та Івано-Франківської областей з Польщею, Чернівецької області з Молдовою.

Фактична чисельність мігрантів з Карпатського регіону України значно перевищує дані офіційної статистики. Згідно інформації окремих європейських країн щороку на їх території українці отримують право на працю та/чи постійне проживання у десятки разів більшій кількості, ніж це показує вітчизняна статистика. Ключовими країнами-реципієнтами робочої сили з регіону є Польща, Італія, Чехія та Росія. Роль міграційної привабливості європейських країн зростає з кожним роком, особливо Польщі, котра активно залучає на внутрішній ринок праці українських заробітчан. Географічне положення регіону та спрощені процедури перетину кордону пояснюють інтенсивність та короткотерміновість (1-3 місяці) робочих поїздок у сусідні країни. Місцеве населення надає перевагу зайнятості на будівництві та сезонним роботам у сільському господарстві.

Спостерігається зростання внутрішньої міграційної активності населення Карпатського регіону, яка, з одного боку має субурбанізаційний характер, вказуючи на привабливі для життя та праці приміські райони, а з іншого свідчить про вимивання людського потенціалу зі значної кількості гірських районів, північних та північно-східних районів Івано-Франківської й Чернівецької областей, промислових міст Карпатського регіону. Зростання міграційної активності з часом призводить до змін в поселенській структурі території. Головною загрозою для розвитку Карпатського регіону, що зумовлена внутрішніми міграціями, є передусім обезлюднення окремих сіл поряд зі старінням сільського населення. У подальшому несприятлива демографічна ситуація на сільських територіях може призвести до занепаду місцевої економіки, соціальної інфраструктури та загалом зниження якості життя мешканців. Іншою загрозою є негативне сальдо внутрішньої міграції у Закарпатській та Чернівецькій областях, яке у поєднанні з природним скороченням населення суттєво прискорює процес депопуляції в цих регіонах.

Змінюється соціально-демографічна структура міграційних потоків, зокрема збільшується частка осіб молодого віку. Обсяги освітньої міграції молоді областей Карпатського регіону за 2000-2019 рр. зросли більше, ніж у 4 рази, а частка осіб у віці до 35 років у віковій структурі мігрантів досягла 40 %. Зростає інтенсивність інтелектуальної міграції, що посилює загрози

демографічній, інтелектуальній, соціальній та іншим компонентам безпеки держави та її західних регіонів. За результатами соціологічного дослідження, проведеного ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» у вересні-жовтні 2019 р., ідентифіковано високий рівень міграційної готовності студентської та учнівської молоді щодо працевлаштування, здобуття освіти, постійного місця проживання за кордоном. Така ситуація вимагає адекватних заходів міграційної та пов'язаних з нею напрямів (політики зайнятості, економічної, освітньої, гуманітарної та ін.) державної регіональної політики. Практично невикористаним залишається ресурс внутрішньої міграції населення, що вказує на необхідність розробки механізмів її активізації, у тому числі з урахуванням високого підприємницького потенціалу молоді, її основних потреб та інтересів.

Із використанням авторської методики здійснено аналіз середовища формування міграційної активності населення та підтверджено вищий рівень дії push-факторів у Карпатському регіоні (на прикладі Львівської області) порівняно з середньо державними значеннями. Це дало підстави віднести Карпатський регіон до територій з високим рівнем «агресивності» середовища до «виштовхування» населення за кордон. Факторами з найвищим рівнем міграційного впливу є наступні. В групі «економічний розвиток» – це валова додана вартість, обсяги роздрібного товарообороту та обсяги зовнішньоекономічної діяльності; в групі «рівень життя населення» – наявний дохід населення та забезпеченість населення житлом; в групі «ринок праці та зайнятість» – рівень вибуття працівників та рівень економічно активного населення у віці 15-70 років; в групі «охоплення населення освітою» – кількість студентів закладів вищої освіти; в групі «демографічна стабільність та стан здоров'я населення» – середня очікувана тривалість життя при народженні, загальний коефіцієнт смертності та рівень первинної інвалідизації.

Розрахунки регіонального індексу формування середовища освітньої міграції показали, що найбільш несприятливим (щодо «виштовхування») освітнім середовищем у Карпатському регіоні характеризується Львівська область (4 місце в Україні), яка має значно вищий порівняно з іншими областями регіону потенціал освітньої та наукової мобільності, кращі умови працересурсної, соціально-економічної, соціально-демографічної ситуації та інституційного середовища, а також тіснішу співпрацю університетів з виробництвом. Натомість інші області посіли в рейтингу найнижчі позиції, а саме Івано-Франківська область – 15 місце, Чернівецька область – 21 місце, Закарпатська область – 24 місце.

За економічним розвитком області Карпатського регіону поступаються середньо державному рівню, що не сприяє міграційній стабільності та, скоріше, слугує чинником мотивації активної частини населення до міграції, зокрема зовнішньої. Проблема трудонадлишкової кон'юнктури ринку праці Карпатського регіону слугує одним із суттєвих чинників, які призводять до формування, а в подальшому і реалізації міграційних настроїв населення, особливо сільських територій, менш економічно розвинених районів та районних центрів, де попит на

працю в рази менший. Міграційні процеси, які відбуваються у Карпатському регіоні, позначилися й на послабленні забезпеченості підприємств базових видів економічної діяльності необхідним трудовим ресурсом. До відчутних позитивних соціально-економічних наслідків зовнішньої трудової міграції відносяться грошові перекази, які надходять з-за кордону та в значній мірі використовуються для придбання прийнятого в експлуатацію житла. Зростання грошових переказів мігрантів позначаються й на підвищенні платоспроможного попиту населення на товари та послуги роздрібною торговельною мережі. Але не спостерігається позитивного впливу міграційних процесів на розвиток малого підприємництва в областях Карпатського регіону України.

Для комплексного кількісного аналізу соціально-економічних наслідків міграційної активності населення Карпатського регіону розроблено та апробовано методичний підхід до визначення рівня інтенсивності зовнішньої міграції населення регіону, оцінювання казуальності та взаємозв'язку міграції і соціально-економічного розвитку регіону, моделювання граничного значення і критичного діапазону рівня інтенсивності зовнішньої міграції населення. Результати аналізу підтвердили гіпотезу про істотний причинно-наслідковий зв'язок рівня інтенсивності зовнішньої міграції населення з часткою сукупних витрат домогосподарств на продукти харчування у короткотерміновому лазі; наявним доходом населення, розміром середньомісячної заробітної праці, обсягами капітальних інвестицій, зовнішньоекономічної діяльності та роздрібного товарообороту підприємств у середньотерміновому лазі; розмірами середньомісячної заробітної плати та наявних доходів населення, індексом споживчих цін, кількістю малих підприємств та обсягами зовнішньоекономічної діяльності у довготерміновому лазі.

Встановлено, що найвищий рівень інтенсивності зовнішньої міграції населення спостерігався у Закарпатській області, а найнижча міграційна активність характерна для Івано-Франківської області. Розрахунки інтегральних коефіцієнтів соціально-економічного розвитку Карпатського регіону показали високу диспропорційність і нестабільність розвитку, що спричиняє соціально-економічну дезінтеграцію областей регіону.

На основі проведеного моделювання з врахуванням передумови, що соціально-економічний розвиток областей Карпатського регіону відповідає рівню інтегрального коефіцієнта для Польщі у 2018 р. (розрахованого за допомогою мультиплікативного підходу), визначено допустимий рівень інтенсивності зовнішньої міграції населення для Львівської області – 0,850 (при фактичному значенні 1,479 у 2018 р.), Чернівецької області – 0,653 (0,695), Закарпатської області – 1,488 (2,149), а також критичний діапазон рівня інтенсивності зовнішньої міграції населення, який для Львівської області знаходиться у межах 0,723-1,264, Чернівецької – 0,499-0,578, Івано-Франківської – 0,006-0,008 і Закарпатської області – 0,479-0,769. Висока міграційна активність населення Карпатського регіону спричиняє низку ризиків, які за умов невирішення трансформуються у загрози. Найбільш актуальними до вирішення є управлінські ризики нерегульованості та асиметричності транскордонного

простору між областями Карпатського регіону та сусідніми країнами ЄС, інтелектуально-освітні ризики інтелектуалізації міграції та стрімкого зростання освітньої еміграції, інституційні ризики подвійного громадянства частини населення прикордоння, конкурентні ризики значних соціально-економічних розривів між областями Карпатського регіону та країнами ЄС. Також вагомими є мережеві ризики, які виникають унаслідок усталеності міграційних мереж між певними регіонами і навіть поселеннями, що стимулює більшу кількість осіб до міграції. Як наслідок, виникають загрози системного характеру з формуванням потужних міграційних систем, зниження рівня міграційної активності в яких потребує значно більших часових та фінансових вкладень і витрат.

З метою усунення визначених проблемних аспектів, мінімізації ризиків та загроз, а також підвищення ефективності регіональної міграційної політики необхідно реалізувати наступні інструменти: розвиток системи програмування регіональної міграційної політики; покращання організаційної системи регулювання міграційних процесів; запровадження моніторингу та інформаційно-аналітичного забезпечення управління процесами міграції; активізація діяльності щодо підготовки і реалізації спільних міждержавних, освітніх, науково-дослідних та бізнес-проектів; стимулювання економічної активності населення на теренах Карпатського регіону України; покращання інституційної інфраструктури регулювання міграційних процесів.

Додаток А

Нормовані значення показників соціально-економічного розвитку Карпатського регіону, 2008-2018 рр.

Таблиця А.1

Львівська область

Індикатори	Роки										
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Соціальний розвиток</i>											
Рівень безробіття усього населення у віці 15-70 років, % населення відповідного віку	0,8808	0,9294	0,8921	0,8865	0,8751	0,8513	0,9345	0,9138	0,8865	0,8751	0,8388
Рівень економічної активності населення у віці 15-70 років, %	1,7938	1,7959	1,7987	1,8000	1,8007	1,8014	1,7818	1,7818	1,7825	1,7839	1,7860
Середньомісячна номінальна заробітна плата (у середньому на одного штатного працівника), євро	2,3090	2,1859	2,2656	2,3059	2,3997	2,4196	2,2751	2,1775	2,2072	2,3284	2,3960
Наявний дохід населення (у розрахунку на одну особу), євро	3,4647	3,6460	3,7063	3,6901	3,7246	3,6985	3,8552	4,2030	4,2524	4,2172	3,2457
Індекс споживчих цін, % до попереднього року	2,0973	2,0546	2,0402	2,0208	1,9969	2,0009	2,1028	2,1620	2,0488	2,0531	2,0418
Частка сукупних витрат домогосподарства на продукти харчування (у розрахунку на одне домогосподарство за місяць), %	1,7275	1,7404	1,7490	1,7551	1,7451	1,7235	1,7443	1,7574	1,7218	1,7135	1,7007

Індикатори	Роки										
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Економічний розвиток</i>											
Прямі іноземні інвестиції (у розрахунку на одну особу), євро	2,3524	2,4324	2,5271	2,5278	2,6029	2,5942	2,6169	2,5941	2,5689	2,4665	2,4957
Капітальні інвестиції (у розрахунку на одну особу), євро	2,8085	2,4802	2,5205	2,6361	2,6348	2,5646	2,3825	2,3413	2,4173	2,5047	2,5560
Валова додана вартість (у розрахунку на одну особу), євро	3,2159	3,0828	3,1594	3,2225	3,3180	3,3260	3,2153	3,1285	3,1469	3,2276	3,2812
Кількість малих підприємств (у розрахунку на 10 тис. населення)	1,8751	1,9395	1,8808	1,7924	1,8062	1,8451	1,8451	1,8513	1,7634	1,8325	1,8593
Роздрібний товарооборот підприємств роздрібно́ї торгівлі (у розрахунку на одну особу), євро	2,8136	2,6705	2,7482	2,8093	2,8779	2,8656	2,7735	2,6764	2,6775	2,6882	2,8531
Обсяги зовнішньоекономічної діяльності (у розрахунку на одну особу), євро	3,0143	2,8682	2,9782	3,1219	3,1951	3,1209	3,1048	3,0383	3,0896	3,1758	3,1888
Співвідношення ВРП до фонду заробітної плати штатних працівників	0,1579	0,5104	0,5091	0,5525	0,5720	0,5636	0,6100	0,6520	0,6468	0,6134	0,5906

*Джерело: розраховано авторами за даними*⁵³

⁵³ Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/>; Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця А.2
Івано-Франківська область

Індикатори	Роки										
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Соціальний розвиток</i>											
Рівень безробіття усього населення у віці 15-70 років, % <i>населення відповідного віку</i>	0,8976	0,9542	0,9138	0,9395	0,8976	0,8573	0,9085	0,9243	0,9445	0,9294	0,8921
Рівень економічної активності населення у віці 15-70 років, %	1,7543	1,7559	1,7559	1,7574	1,7686	1,7767	1,7679	1,7767	1,7782	1,7789	1,7803
Середньомісячна номінальна заробітна плата (у середньому на одного штатного працівника), євро	2,3014	2,1752	2,2623	2,3000	2,3931	2,4022	2,2623	2,1474	2,1718	2,3063	2,3709
Наявний дохід населення (у розрахунку на одну особу), євро	3,3274	3,1691	3,2677	3,3342	3,3739	3,4174	3,2492	3,0689	3,0683	3,1709	3,2503
Індекс споживчих цін, % до попереднього року	2,0856	2,0426	2,0346	2,0124	1,9969	2,0000	2,0969	2,1565	2,0449	2,0558	2,0378
Частка сукупних витрат домогосподарства на продукти харчування (у розрахунку на одне домогосподарство за місяць), %	1,5911	1,5922	1,5999	1,6117	1,5729	1,5888	1,6107	1,6314	1,6180	1,5855	1,5922

Індикатори	Роки										
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Економічний розвиток</i>											
Прямі іноземні інвестиції (у розрахунку на одну особу), євро	2,3020	2,4146	2,5401	2,4261	2,5457	2,5442	2,5831	2,7810	2,7384	2,7245	2,7462
Капітальні інвестиції (у розрахунку на одну особу), євро	2,7450	2,6018	2,4711	2,3714	2,5639	2,5149	2,4955	2,4573	2,3062	2,2471	2,3284
Валова додана вартість (у розрахунку на одну особу), євро	3,1711	3,0180	3,1054	3,1820	3,2803	3,3105	3,1900	3,0796	3,0661	3,1261	3,1879
Кількість малих підприємств (у розрахунку на 10 тис. населення)	1,7853	1,7559	1,7243	1,7243	1,7243	1,7482	1,7404	1,7404	1,6812	1,7243	1,7634
Роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі (у розрахунку на одну особу), євро	2,6256	2,4519	2,5145	2,6196	2,6924	2,7038	2,6163	2,4992	2,4754	2,4407	2,4805
Обсяги зовнішньоекономічної діяльності (у розрахунку на одну особу), євро	2,8186	2,8403	2,8398	3,0369	3,0306	2,7899	2,7575	2,6714	2,8340	2,9266	3,0412
Співвідношення ВРП до фонду заробітної плати штатних працівників	0,5922	0,4865	0,5193	0,5431	0,6037	0,6735	0,6642	0,6637	0,6672	0,5643	0,5664

*Джерело: розраховано авторами за даними*⁵⁴

⁵⁴ Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <http://www.ifstat.gov.ua/>; Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця А.3
Закарпатська область

Індикатори	Роки										
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Соціальний розвиток</i>											
Рівень безробіття усього населення у віці 15-70 років, % населення відповідного віку	0,8062	0,9956	0,9395	0,9823	0,9395	0,8921	0,9638	0,9638	1,0000	1,0212	1,0000
Рівень економічної активності населення у віці 15-70 років, %	1,8021	1,8007	1,8000	1,7966	1,7993	1,8028	1,7938	1,7917	1,7846	1,7789	1,7825
Середньомісячна номінальна заробітна плата (у середньому на одного штатного працівника), євро	2,2753	2,1575	2,2437	2,2708	2,3597	2,3812	2,2420	2,1447	2,1816	2,3259	2,3998
Наявний дохід населення (у розрахунку на одну особу), євро	3,2609	3,1040	3,1868	3,2660	3,2961	3,3501	3,1754	2,9911	2,9905	3,0990	3,1729
Індекс споживчих цін, % до попереднього року	2,0622	2,0484	2,0354	2,0128	1,9948	1,9987	2,0993	2,1584	2,0481	2,0565	2,0500
Частка сукупних витрат домогосподарства на продукти харчування (у розрахунку на одне домогосподарство за місяць), %	1,6345	1,6335	1,6325	1,6314	1,6042	1,6212	1,5999	1,6096	1,6395	1,6345	1,6212

Індикатори	Роки										
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Економічний розвиток</i>											
Прямі іноземні інвестиції (у розрахунку на одну особу), євро	2,2784	2,3128	2,3418	2,3207	2,3348	2,3874	2,4356	2,3789	2,3497	2,3476	2,3402
Капітальні інвестиції (у розрахунку на одну особу), євро	2,5359	2,3877	2,2240	2,3202	2,3214	2,3063	2,1185	2,0955	2,1204	2,4099	2,2687
Валова додана вартість (у розрахунку на одну особу), євро	3,1092	2,9487	3,0440	3,0827	3,1762	3,1737	3,0528	2,9335	2,9131	3,0061	3,0696
Кількість малих підприємств (у розрахунку на 10 тис. населення)	1,7853	1,8261	1,6435	1,6232	1,6335	1,6628	1,6628	1,6721	1,5798	1,6435	1,6902
Роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі (у розрахунку на одну особу), євро	2,7415	2,5608	2,6507	2,7322	2,7712	2,7771	2,6885	2,6033	2,5744	2,5093	2,5259
Обсяги зовнішньоекономічної діяльності (у розрахунку на одну особу), євро	3,1483	3,1700	3,1914	3,3074	3,3422	3,3449	3,3035	3,2191	3,2623	3,2956	3,3737
Співвідношення ВРП до фонду заробітної плати штатних працівників	0,5539	0,4416	0,4482	0,5004	0,5279	0,5808	0,5593	0,5382	0,5197	0,4106	0,4369

Джерело: розраховано авторами за даними⁵⁵

⁵⁵ Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>; Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця А.4
Чернівецька область

Індикатори	Роки										
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Соціальний розвиток</i>											
Рівень безробіття усього населення у віці 15-70 років, % населення відповідного віку	0,9243	0,9731	0,9294	0,9138	0,9031	0,8692	0,9542	0,9685	0,9395	0,9243	0,8976
Рівень економічної активності населення у віці 15-70 років, %	1,7924	1,7945	1,7973	1,7987	1,7993	1,8021	1,7853	1,7818	1,7889	1,7910	1,7931
Середньомісячна номінальна заробітна плата (у середньому на одного штатного працівника), євро	2,2598	2,1466	2,2259	2,2528	2,3556	2,3693	2,2149	2,1000	2,1313	2,2726	2,3375
Наявний дохід населення (у розрахунку на одну особу), євро	3,2667	3,1254	3,2210	3,2918	3,3201	3,3691	3,2014	3,0317	3,0207	3,1255	3,1979
Індекс споживчих цін, % до попереднього року	2,0755	2,0418	2,0342	2,0103	1,9948	1,9996	2,0917	2,1523	2,0453	2,0508	2,0362
Частка сукупних витрат домогосподарства на продукти харчування (у розрахунку на одне домогосподарство за місяць), %	1,6064	1,6053	1,6096	1,6222	1,5911	1,5988	1,5899	1,6243	1,6395	1,5809	1,5717

Індикатори	Роки										
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Економічний розвиток</i>											
Прямі іноземні інвестиції (у розрахунку на одну особу), євро	1,5898	1,6781	1,7117	1,6912	1,7250	1,7268	1,7392	1,8323	1,7692	1,7454	1,6005
Капітальні інвестиції (у розрахунку на одну особу), євро	2,7262	2,5759	2,2764	2,3406	2,3732	2,3850	2,0752	2,1039	2,0217	2,0425	2,1047
Валова додана вартість (у розрахунку на одну особу), євро	3,0833	2,9275	3,0044	3,0560	3,1122	3,1284	2,9961	2,8893	2,8831	2,9757	3,0321
Кількість малих підприємств (у розрахунку на 10 тис. населення)	1,7076	1,7559	1,7482	1,5911	1,6232	1,6435	1,6335	1,6335	1,5682	1,6128	1,6335
Роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі (у розрахунку на одну особу), євро	2,7201	2,5632	2,6266	2,6870	2,7283	2,7302	2,6527	2,5409	2,5034	2,4223	2,4419
Обсяги зовнішньоекономічної діяльності (у розрахунку на одну особу), євро	1,9559	2,4172	2,2532	2,3240	2,3772	2,4001	2,3311	2,3152	2,3726	2,4119	2,5522
Співвідношення ВРП до фонду заробітної плати штатних працівників	0,5428	0,4101	0,4543	0,4748	0,5093	0,5331	0,5415	0,5427	0,5385	0,4410	0,4738

*Джерело: розраховано авторами за даними*⁵⁶

⁵⁶ Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>; Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Додаток Б

Нормовані значення показників соціально-економічного розвитку Польщі, 2008-2018 рр.

Індикатори	Роки										
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Соціальний розвиток</i>											
Рівень безробіття усього населення у віці 15-70 років, % населення відповідного віку	0,54793	0,47536	0,39879	0,39983	0,38170	0,37309	0,42791	0,51274	0,62315	0,79010	1,00000
Рівень економічної активності населення у віці 15-70 років, %	0,96773	0,98185	0,97823	0,98384	0,99146	0,99396	1,00000	0,99973	0,99431	0,99616	0,99088
Середньомісячна номінальна заробітна плата (у середньому на одного штатного працівника), євро	0,79088	0,67717	0,75768	0,77765	0,78818	0,81372	0,84246	0,87428	0,86669	0,93668	1,00000
Найвищий дохід населення (у розрахунку на одну особу), євро	0,79983	0,70213	0,79179	0,81313	0,83441	0,84682	0,87323	0,89754	0,90798	0,97852	1,00000
Індекс споживчих цін, % до попереднього року	0,95106	0,95749	0,96589	0,95014	0,95564	0,98216	0,99100	1,00000	0,99698	0,97157	0,97539
Частка сукупних витрат домогосподарства на продукти харчування (у розрахунку на одне домогосподарство за місяць), %	0,94049	0,95795	0,96831	0,96027	0,95738	0,96547	0,98476	1,00000	0,99471	0,98734	0,96873
<i>Економічний розвиток</i>											
Прямі іноземні інвестиції (у розрахунку на одну особу), євро	0,4578	0,4340	0,7597	0,8902	0,8688	0,8367	0,8996	0,9447	1,0000	0,9729	0,9481

Індикатори	Роки										
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Капітальні інвестиції (у розрахунку на одну особу), євро	0,9293	0,7466	0,8083	0,8653	0,8478	0,8170	0,8935	0,9520	0,8469	0,9035	1,0000
Валова додана вартість (у розрахунку на одну особу), євро	0,7318	0,6445	0,7297	0,7653	0,7901	0,8026	0,8361	0,8756	0,8651	0,9422	1,0000
Кількість малих підприємств (у розрахунку на 10 тис. населення)	1,0000	0,8955	0,9304	0,9446	0,9216	0,8880	0,9019	0,9244	0,9565	0,9739	0,9653
Роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі (у розрахунку на одну особу), євро	0,7991	0,6721	0,7316	0,7750	0,7955	0,8051	0,8302	0,8519	0,8550	0,9398	1,0000
Обсяги зовнішньоекономічної діяльності (у розрахунку на одну особу), євро	0,5697	0,4527	0,5642	0,6346	0,6619	0,6873	0,7399	0,7903	0,8083	0,9185	1,0000
Співвідношення ВРП до фонду заробітної плати штатних працівників	0,9395	0,9696	0,9657	0,9883	0,9950	0,9913	0,9853	1,0000	0,9718	0,9601	0,9358

Джерело: розраховано авторами за даними⁵⁷

⁵⁷ Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>; Центральний статистичний офіс Польщі. URL: <https://stat.gov.pl/>